

**İŞLETMELERİN ÜRETİM MALİYETLERİNİN
REKABET GÜCÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
TR90 BÖLGESİ İMALAT SEKTÖRÜNDE
BİR UYGULAMA**

Büşra TOSUNOĞLU

**Doktora Tezi
İşletme Anabilim Dalı
Prof. Dr. Turan ÖNDEŞ
2014
Her Hakkı Saklıdır**

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

Büşra TOSUNOĞLU

**İŞLETMELERİN ÜRETİM MALİYETLERİNİN REKABET GÜCÜ
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TR90 BÖLGESİ İMALAT SEKTÖRÜNDE
BİR UYGULAMA**

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Turan ÖNDEŞ**

ERZURUM-2014

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

19/09/2014

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "İşletmelerin Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisi: TR90 Bölgesi İmalat Sektöründe Bir Uygulama" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
 Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
 Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

19.09.2014
Büşra TOSUNOĞLU
Büşra TOSUNOĞLU

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

B

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Turan ÖNDEŞ danışmanlığında, Büşra Tosunoğlu tarafından hazırlanan bu çalışma 19 / 09 / 2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından işletme Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Reşat KARCIOĞLU

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. M. Suphi ORHAN

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Turan ÖNDEŞ

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. M. Suphi ÖZÇOMAK

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ekrem CENGİZ

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR DİZİNİ	VII
TABLolar DİZİNİ	VIII
ŞEKİLLER DİZİNİ	XI
ÖNSÖZ	XIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM**REKABET**

1.1. REKABET KAVRAMI VE TÜRLERİ	4
1.1.1. Rekabet Tanımı	4
1.1.2. Rekabet Türleri	7
1.1.2.1. Fiyat- Maliyet Rekabeti.....	8
1.1.2.2. Fiyat Maliyet Dışı Rekabet	9
1.2. GENEL REKABET STRATEJİLERİ	9
1.2.1. Maliyet Liderliği.....	9
1.2.2. Farklılaştırma	11
1.2.3. Odaklanma.....	12
1.3. REKABETİN DEĞİŞEN BOYUTLARI	12
1.3.1. Stratejik Etkinlik.....	13
1.3.2. Ortaklaşa Rekabet.....	13
1.3.3. Mal ve Hizmet Kalitesi.....	14
1.3.4. Maliyet Azaltma	14
1.3.5. Yenilik Yaratma	15
1.3.6. Süreklilik ve İstikrar	15
1.4. REKABET GÜCÜ	16
1.4.1. Rekabet Gücü Kavramı	16
1.4.2. Rekabet Gücü Kriterleri.....	17
1.4.3. Rekabet Gücünü Etkileyen Faktörler	20
1.5. KÜRESELLEŞME VE REKABET GÜCÜ	22

İKİNCİ BÖLÜM**MALİYET KAVRAMI VE ÜRETİM MALİYETLERİ**

2.1. MALİYET KAVRAMI.....	24
2.1.1. Maliyetin Tanımı	24
2.1.2. Maliyetin Anlam ve Önemi.....	25
2.1.3. Maliyetlerin Sınıflandırılması	27
2.1.3.1. Üretim Hacmi İle İlişkisine Göre Maliyetlerin Sınıflandırılması	27
2.1.3.2. Maliyetlerin Karar Verme Sürecinde Esas Alınmasına Göre Sınıflandırılması.....	28
2.1.3.3. Maliyetlerin Yüklenme Biçimine Göre Sınıflandırılması	28
2.1.3.4. Maliyetlerin Tek Düzen Hesap Planına Göre Sınıflandırılması.....	28
2.1.3.5. Maliyetlerin Faaliyet Konusuna Göre Sınıflandırılması	29
2.1.3.6. Üretimin Maliyetini Oluşturan Maliyetlere Göre Sınıflandırma.....	29
2.2. MALİYET UNSURLARI VE ÜRETİLEN MAMUL MALİYETİ.....	32
2.2.1. Üretim Maliyeti ve Unsurları	32
2.2.1.1. İlk Madde ve Malzeme Maliyetleri	34
2.2.1.1.1. Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyetleri	35
2.2.1.1.2. Endirekt İlk Madde ve Malzeme Maliyetleri	37
2.2.1.1.3. İlk Madde ve Malzemelerin Satın Alınması	37
2.2.1.1.4. İlk Madde ve Malzemelerin Teslim Alınıp Depolanması.....	38
2.2.1.1.5. İlk Madde ve Malzemelerin Üretime Verilmesi.....	38
2.2.1.2. İşçilik Maliyetleri.....	39
2.2.1.2.1. Direkt İşçilik Maliyetleri	40
2.2.1.2.2. Endirekt İşçilik Maliyetleri.....	41
2.2.1.2.3. İşçilik Maliyetlerinin İzlenmesi	42
2.2.1.2.4. Ücret Sistemi.....	43
2.2.1.3. Genel Üretim Maliyetleri	43
2.2.1.3.1. Genel Üretim Maliyetleri İle İlgili Genel Bilgiler	44
2.2.1.3.2. Genel Üretim Maliyetlerinin Türleri	45
2.3. ÜRETİM MALİYETLERİNİN REKABET GÜCÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN LİTERATÜR ARAŞTIRMASI.....	46

2.3.1. Direkt İlk Madde ve Malzeme, Direkt İşçilik ve Genel Üretim Maliyetlerinin Toplam Maliyet İçerisindeki Paylarına İlişkin Çalışmalar	46
2.3.2. Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine İlişkin Çalışmalar	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞLETMELERİN ÜRETİM MALİYETLERİNİN REKABET GÜCÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TR90 BÖLGESİ İMALAT SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA

3.1. TR90 BÖLGESİNDEKİ İŞLETMELERİN EKONOMİK PROFİLİ	56
3.1.1. TR90 Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Analizi.....	56
3.1.1.1. Demografik Yapı.....	56
3.1.1.2. TR90 Bölgesinin Sektörel Yapısı.....	57
3.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	60
3.3. ARAŞTIRMANIN MODELİ, HİPOTEZLERİ VE DEĞİŞKENLERİ.....	60
3.3.1. Araştırmanın Modeli.....	60
3.3.2. Araştırmanın Hipotezleri.....	61
3.3.3. Araştırmanın Değişkenleri ve Ölçekleri.....	63
3.4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	65
3.4.1 Araştırmanın Ön Çalışmaları	65
3.4.2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme Süreci	65
3.4.3. Araştırmanın Veri Toplama Yöntem ve Aracı.....	66
3.4.4. Araştırmanın Analiz Yöntemi.....	66
3.4.4.1. Yapısal Eşitlik Modeli Uyum İyiliği Ölçümü.....	68
3.4.5. Bilgi ve Verilerin Analizi	70
3.5. BULGULAR.....	70
3.5.1. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Sektörel Yapısı.....	70
3.5.2. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Üretim Maliyetlerinin Toplam Maliyet İçerisindeki Paylarına İlişkin Frekans Tabloları	73
3.5.3. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Maliyet- Rekabet Gücü İlişkinine İlişkin Modelde Yer Alan Ölçüklere Verdikleri Yanıtlara İlişkin Frekans Tabloları.....	75

3.5.4. Araştırmada Yer Alan Ölçeklerin Güvenilirlik ve Geçerlilik Analizi	
Sonuçları.....	79
3.5.4.1. Üretim Maliyeti Ölçeğinin Güvenilirliği ve Geçerliliği	80
3.5.4.2. Rekabet Gücü Ölçeğinin Güvenilirliği ve Geçerliliği	82
3.5.4.3. Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti Ölçeğinin Güvenilirliği ve Geçerliliği.....	84
3.5.4.4. Direkt İşçilik Maliyeti Ölçeğinin Güvenilirliği ve Geçerliliği.....	86
3.5.5. Yapısal Eşitlik Modeli Sonuçları.....	90
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	103
KAYNAKÇA	110
EKLER.....	134
EK 1. ANKET FORMU	134
ÖZGEÇMİŞ.....	137

ÖZET**DOKTORA TEZİ****İŞLETMELERİN ÜRETİM MALİYETLERİNİN REKABET GÜCÜ
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TR90 BÖLGESİ İMALAT SEKTÖRÜNDE BİR
UYGULAMA****Büşra TOSUNOĞLU****Tez Danışmanı: Prof. Dr. Turan ÖNDEŞ****2014, 137 sayfa****Juri: Prof. Dr. Reşat KARCIOĞLU****Prof. Dr. M. Suphi ORHAN****Prof. Dr. Turan ÖNDEŞ****Doç. Dr. M. Suphi ÖZÇOMAK****Doç. Dr. Ekrem CENGİZ**

Bu çalışmanın ana amacı, işletmelerin üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkisini belirlemektir. Alt amaçları ise ilk olarak; işletmenin üretim maliyetlerini oluşturan direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetlerinin toplam üretim maliyeti içerisindeki paylarının test edilmesidir. İkincisi ise direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkisini irdelemektir. Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliklerinde Cronbach Alfa Katsayısı yöntemi geçerliliklerinde ise Doğrulayıcı Faktör Analizi kullanılmıştır. Ölçeklerin güvenilirlik ve geçerlilikleri belirlendikten sonra araştırma hipotezleri, Yapısal Eşitlik Modeli ile test edilmiştir.

Analiz bulgularına göre; üretim maliyetleri, rekabet gücü üzerinde negatif bir etkiye sahiptir. Bununla birlikte direkt ilk madde ve malzeme ile genel üretim maliyetlerinin toplam üretim maliyetleri içerisinde yüksek bir paya sahip olduğu bunun yanında direkt işçilik maliyetlerinin toplam üretim maliyetleri içerisindeki oranının ise oldukça düşük olduğu belirlenmiştir. Diğer bir bulgu olarak; direkt ilk madde ve malzeme ile genel üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerinde hemen hemen eşit düzeyde ve negatif yönde bir etki oluşturduğu, direkt işçilik maliyetinin ise negatif yönde ancak diğer üretim maliyetlerine kıyasla daha düşük düzeyde bir etkisi olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Rekabet Gücü, Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyetleri, Direkt İşçilik Maliyetleri, Genel Üretim Maliyetleri, Yapısal Eşitlik Modeli

ABSTRACT**Ph. D. DISSERTATION****THE EFFECTS OF PRODUCTION COSTS ON COMPETITIVENESS IN ENTERPRISES: A PRACTICES IN TR90 MANUFACTURING SECTOR****Büşra TOSUNOĞLU****Advisor: Prof. Dr. Turan ÖNDEŞ****2014, page: 137****Jury: Prof. Dr. Reşat KARCIOĞLU****Prof. Dr. M. Suphi ORHAN****Prof. Dr. Turan ÖNDEŞ****Assoc. Prof. Dr. M. Suphi ÖZÇOMAK****Assoc. Prof. Dr. Ekrem CENGİZ**

The main purpose of this study is to determine the effects of production costs on competitiveness in enterprises. The subpurposes of the study are firstly, to test the share of direct raw materials and supplies costs, direct labour costs and general production costs, which form production costs of enterprises in total production costs; and secondly, to examine the effects of direct raw materials and supplies, direct labour and general production costs on competitiveness. The reliability of scales of the research had been tested by Cronbach's Alfa Method and the validity of scales had been tested by Confirmatory Factor Analysis. After determining the reliability and validity of the scales, research hypotheses was tested by Structural Equation Modeling.

According to findings of the analysis, production costs have a negative impact on competitiveness. On the other hand, the results show that direct raw and supplies costs and general production costs have a high share in total production costs while direct labour costs have a considerably low share. In addition to these, it may be seen that, direct raw materials and supplies costs and general production costs have a negative but nearly equal effect on competitiveness while direct labour costs have a negative but rather low effect than other production costs.

Keywords: Competitiveness, Direct Raw Materials and Supplies Costs, Direct Labour Costs, General Production Costs, Structural Equation Modeling

KISALTMALAR DİZİNİ

AR-GE	: Araştırma Geliştirme
AGFI	: Adjusted Goodness of Fit Index (Düzeltilmiş Uyum İyiği İndeksi)
CFI	: Comparative Fit Index (Karşılaştırmalı Uyum İyiği İndeksi)
GFI	: Goodness of Fit Index (Uyum İyiği İndeksi)
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IFI	: Incremental Fit Index (Artırımlı Uyum İyiği İndeksi)
NFI	: Normed Fit Index (Normlaşmış Uyum İyiği İndeksi)
NNFI	: Non-Normed Fit Index (Normlaşmamış Uyum İyiği İndeksi)
RFI	: Relative Fit Index (Göreceli Uyum İyiği İndeksi)
SRMR	: Standardized Root Mean Square Residual (Standardize Edilmiş Kalıntıların Ortalama Kare Kökü)
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
RMSEA	: Root Mean Square Error Of Approximation (Yaklaşım Hatasının Kök Kare Ortalaması)
TLI	: Tucker Lewis Index (Normlaştırılmamış Uyum İndeksi)
YEM	: Yapısal Eşitlik Modeli

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Toplam Maliyet Liderliği Stratejisinin Özellikleri ve Gereklilikleri	10
Tablo 1.2. Farklılaştırma Stratejisinin Özellikleri ve Gereklilikleri.....	11
Tablo 1.3. Odaklanma Stratejisinin Özellikleri ve Gereklilikleri	12
Tablo 3.1. TR90 Bölgesi İllerine Ait Nüfus ve Yüzölçümü Bilgileri	56
Tablo 3.2. Yıllara Göre Yaş Çay Üretim Miktarları	58
Tablo 3.3. Yıllara Göre TR90 Fındık Üretim Miktarları (Ton)	58
Tablo 3.4. TR90 Bölgesinde Öne Çıkan İlk Beş Ürün.....	59
Tablo 3.5. Araştırmanın Sektörel Yapısıyla İlgili Sorular	63
Tablo 3.6. Direkt İlk Madde ve Malzeme, Direkt İşçilik ve Genel Üretim Maliyetlerinin Toplam Maliyet İçerisindeki Payları.....	63
Tablo 3.7. Araştırmanın Ölçek Yapıları ve Yararlanılan Literatür	64
Tablo 3.8. Ölçme Modelindeki Sembollerin Açıklamaları	68
Tablo 3.9. YEM'nin Değerlendirilmesinde Kullanılan Uyum İyiliği Ölçüleri.....	69
Tablo 3.10. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Kuruluş Yıllarına Göre Dağılımı.....	70
Tablo 3.11. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Gösterdiği Sektöre Göre Dağılımı.....	71
Tablo 3.12. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Çalışan Sayılarına Göre Dağılımı.....	72
Tablo 3.13. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Ortaklık Yapısına Göre Dağılımı	72
Tablo 3.14. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyetinin Toplam Maliyet İçerisindeki Payına Göre Dağılımı	73
Tablo 3.15. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Direkt İşçilik Maliyetinin Toplam Maliyet İçerisindeki Payına Göre Dağılımı	74
Tablo 3.16. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Genel Üretim Maliyetinin Toplam Maliyet İçerisindeki Payına Göre Dağılımı	74
Tablo 3.17. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Üretim Maliyeti Ölçeğinde Yer Alan Sorulara Verdikleri Yanıtlara İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	75
Tablo 3.18. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Rekabet Gücü Ölçeğinde Yer Alan Sorulara Verdikleri Yanıtlara İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	76

Tablo 3.19. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti Ölçeğinde Yer Alan Sorulara Verdikleri Yanıtlara İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	77
Tablo 3.20. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Direkt İşçilik Maliyeti Ölçeğinde Yer Alan Sorulara Verdikleri Yanıtlara İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	77
Tablo 3.21. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Genel Üretim Maliyeti Ölçeğinde Yer Alan Sorulara Verdikleri Yanıtlara İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	78
Tablo 3.22. Üretim Maliyeti Ölçeğinin Değişken İstatistiği	80
Tablo 3.23. Üretim Maliyeti Ölçeğini Oluşturan Yapılar	80
Tablo. 3.24. Üretim Maliyeti Faktörünün Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İyiliği Ölçüleri.....	82
Tablo. 3.25. Rekabet Gücü Ölçeğinin Değişken İstatistiği	83
Tablo 3.26. Rekabet Gücü Ölçeğini Oluşturan Yapılar	83
Tablo. 3.27. Rekabet Gücü Faktörünün Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İyiliği Ölçüleri.....	84
Tablo 3.28. Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti Ölçeğinin Değişken İstatistiği.....	85
Tablo 3.29. Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti Ölçeğini Oluşturan Yapılar	85
Tablo 3.30. Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti Faktörünün Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İyiliği Ölçüleri	86
Tablo. 3.31. Direkt İşçilik Maliyeti Ölçeğinin Değişken İstatistiği	87
Tablo 3.32. Direkt İşçilik Maliyeti Ölçeğini Oluşturan Yapılar	87
Tablo 3.33. Direkt İşçilik Maliyeti Faktörünün Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İyiliği Ölçüleri	88
Tablo. 3.34. Genel Üretim Maliyeti Ölçeğinin Değişken İstatistiği.....	89
Tablo 3.35. Genel Üretim Maliyeti Ölçeğini Oluşturan Yapılar.....	89
Tablo 3.36. Genel Üretim Maliyeti Faktörünün Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İyiliği Ölçüleri	90
Tablo 3.37. Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine Yönelik Araştırma Modelinin Uyum İyiliği Ölçüleri Sonuçları	91

Tablo 3.38. Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine İlişkin Standart Regresyon Katsayıları	95
Tablo 3.39. Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine Yönelik Araştırma Modelinin Hipotezlerinin Değerlendirilmesi	96
Tablo 3.40. Direkt İlk Madde ve Malzeme, Direkt İşçilik ve Genel Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine Yönelik Araştırma Modelinin Uyum İyiliği Ölçüleri Sonuçları	97
Tablo 3.41. Direkt İlk Madde ve Malzeme, Direkt İşçilik ve Genel Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine İlişkin Standart Regresyon Katsayıları	101
Tablo 3.42. Direkt İlk Madde ve Malzeme, Direkt İşçilik ve Genel Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine Yönelik Araştırma Modelinin Hipotezlerinin Değerlendirilmesi	102

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Porter'ın Rekabetçi Elmas Modeli.....	5
Şekil 1.2. Yüksek Rekabet Gücü Kriterleri	17
Şekil 2.1. Üretim Maliyeti Unsurlarının Ürünle İlişkilendirme Açısından Sınıflandırılması	33
Şekil 2.2. İlk Madde ve Malzeme Maliyetlerinin Mamulle İlişkilendirme Açısından Sınıflandırılması	35
Şekil 2.3. İşçilik Maliyetlerinin Mamulle İlişkilendirme Açısından Sınıflandırılması ..	39
Şekil 2.4. Endirekt İşçilik Maliyetlerinin Sınıflandırılması.....	41
Şekil 2.5. Genel Üretim Maliyetlerini Oluşturan Giderlerin Sınıflandırılması	45
Şekil 3.1. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre TR90 Bölgesi ve Türkiye Gayri Safi Katma Yüzdesele Dağılımı	57
Şekil 3.2. Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine Yönelik Yapısal Eşitlik Modeli	61
Şekil 3.3. Direkt İlk Madde ve Malzeme, Direkt İşçilik ve Genel Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkilerine Yönelik Yapısal Eşitlik Modeli	61
Şekil 3.4. Yapısal Eşitlik Modeli Matrisi	67
Şekil 3.5. Üretim Maliyeti Faktörünün Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı Parametre Değerleri	81
Şekil 3.6. Rekabet Gücü Faktörünün Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı Parametre Değerleri	83
Şekil 3.7. Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti Faktörünün Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı Parametre Değerleri	85
Şekil 3.8. Direkt İşçilik Maliyeti Faktörünün Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı Parametre Değerleri.....	87
Şekil 3.9. Genel Üretim Maliyeti Faktörünün Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı Parametre Değerleri	89
Şekil 3.10. AMOS İle Test Edilen Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine İlişkin Yapısal Model	93
Şekil 3.11. Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine İlişkin Modifikasyonlardan Sonra Yapısal Model AMOS Çıktısı	94

Şekil 3.12. AMOS İle Test Edilen Direkt İlk Madde ve Malzeme, Direkt İşçilik ve Genel Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine İlişkin Yapısal Model.....	99
Şekil 3.13. Direkt İlk Madde, Direkt İşçilik ve Genel Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine İlişkin Modifikasyonlardan Sonra Yapısal Model AMOS Çıktı.....	100

ÖNSÖZ

Çalışmanın amacı, işletmelerin üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkisinin belirlenmesidir. Bu doğrultuda; büyük bir özveriyle ve engin bilgisiyle çalışmalarımı yönlendiren danışmanım Prof. Dr. Turan ÖNDEŞ'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmamda değerli katkılarını esirgemeyen ve bana kılavuzluk eden değerli tez jürisi hocalarım; Prof. Dr. Reşat KARCIOĞLU'na, Prof. Dr. M. Suphi ORHAN'a, Doç. Dr. M. Suphi ÖZÇOMAK'a ve Doç. Dr. Ekrem CENGİZ'e teşekkür ederim.

Çalışmanın uygulama kısmında desteğini ve emeğini asla esirgemeyen değerli arkadaşım Yrd. Doç Dr. Handan ÇAM'a teşekkür ederim.

Çalışmamda destek veren değerli arkadaşlarım Yrd. Doç Dr. Emel YILDIZ'a, Yrd. Doç Dr. İskender PEKER'e, Öğr. Gör. Burcu YILMAZ'a, Öğr. Gör. Necdet YİĞİT'e ve Kadriye ÜNAL'a en içten dileklerle teşekkür ederim.

Çalışmanın uygulama kısmında ihtiyaç duyduğum bilgilere ulaşma noktasında her türlü kolaylığı sağlayan kurum ve kuruluşlara teşekkür ederim.

Hayatım boyunca her zaman yanımda olan aileme teşekkür ederim.

GİRİŞ

Günümüzde işletmeler, ekonomik sınırların olmadığı dünya pazarlarında ciddi bir rekabet baskısıyla karşı karşıya kalmaktadır. Söz konusu baskılar, işletmelerin sürekli yenilik yapmalarını ve teknolojik değişim ve gelişimlerden haberdar olmalarını bir anlamda zorunlu kılmaktadır (Tanyeri ve Fırat, 2005: 268). Özellikle de yirmi birinci yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan bilimsel ve teknolojik gelişmelerle birlikte sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçilmiş ve bu geçiş beraberinde ekonomik, sosyal, siyasal ve hukuki vb. birçok alanda değişimlere neden olmuştur (Bayri, 2006: 163). Mevcut küresel iş ortamında işletmeler faaliyet gösterdikleri sektördeki diğer işletmelere göre birtakım rekabetçi stratejiler geliştirmek zorundadır (Beheshti, 2004: 377). Bu stratejilere yenilik, kalite, üretim süreçlerinin müşteri beklentilerine uygun bir şekilde düzenlenmesi ve maliyet azaltımı örnek olarak verilebilmektedir.

Rekabet kavramı beraberinde rekabet gücünü de getirmektedir. Müşteri işletmenin üretmiş olduğu ürünlerin alternatifleri karşısında tercih edilebilirliğinin artışı olarak tanımlanan rekabet gücünün verimlilik ve maliyet üstünlüğü gibi iki temel bileşeni bulunmaktadır (Elmacı ve Kurnaz, 2004: 1). Bir işletmenin ya da kar amacı gütmeyen bir kuruluşun etkili bir şekilde yönetilebilmesi için maliyetleri hakkında sahip olunan bilgiler işletmelerin rekabet gücü açısından oldukça önemlidir (Blocker, Chen ve Lin, 2002: 8).

İşletmelerin sürdürülebilir rekabet gücünün öneminin artmasına paralel olarak konu ile ilgili literatür incelendiğinde farklı kriterlerin kullanıldığı pek çok çalışmaya rastlamak mümkündür. Söz konusu kriterlere bakıldığında; *piyasa hacminin*, (Fagerberg, 1988; Kim ve Marion 1997; Rubalcaba ve Gago 2001; Esterhuizen, 2006; Tekin ve Zerenler, 2005; Cho, Moon ve Kim, 2008; Mu ve Zhang, 2010), *döviz kurunun* (Lipschitz ve McDonald, 1992; Yoshitomi, 1996; Rubalcaba ve Gago, 2001; Zawalinska, 2005; Esterhuizen, 2006; Du Toit, 2010), *dışa açıklığın* (Fagerberg, 1988; Mu ve Zhang, 2010) ve *iş gücü maliyetlerinin* (Fagerberg, 1988; Jorgenson ve Kuroda, 1991; Amendola, Dosi ve Papagni, 1993; Agrawal, 1995; Yoshimoto, 1996; Kotan, 2002; Wang, 2002; Kotan ve Sayan, 2003; Guerrieri ve Meliciani, 2005; Baldemir ve Doğan, 2005; Esterhuizen, 2006; Kesbiç, Eroğlu ve Özdamar, 2006; Eşiyok, 2007; Du Toit, 2010; Karagöz ve Şen, 2010) rekabet gücü üzerindeki etkilerine ilişkin çalışmalar

tespit edilmiştir. İncelenen literatür araştırması sonucunda üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkisini ölçen çalışmaların eksikliği literatürde bir boşluk olarak görülmektedir. Bu durumdan hareketle çalışmanın amacı, işletmelerin üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkisini belirlemektir. Çalışmada ayrıca üretim maliyetlerinin (direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetleri) toplam maliyet içerisindeki payları ile her bir üretim maliyetinin rekabet gücü üzerindeki etkileri de oluşturulan yapısal modellerle analiz edilmiştir.

Çalışmada bir bütünlük sağlanabilmesi için ilk olarak kavramsal çerçeve oluşturulmuş ve konu ile ilgili literatüre yer verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise geliştirilen araştırma modellerinin ve modellerden çıkarılan hipotezlerin test edilmesi sonucu elde edilen bulgular açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde; rekabet kavramı detaylı olarak ele alınmış ve rekabet türleri, genel rekabet stratejileri, rekabetin değişen boyutları ve rekabet gücünden kapsamlı bir şekilde bahsedilmiştir. Son olarak ise küreselleşme ve rekabet gücü detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

İkinci bölümde ise; maliyet kavramının tanımına ve sınıflandırılmasına yer verilmiş ardından üretim maliyeti unsurlarını oluşturan direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetlerine de kapsamlı bir şekilde değinilmiştir. Son olarak işletmelerin üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkileri ile ilgili literatürde yer alan çalışmalara yer verilmiştir. İlgili literatür iki kısma ayrılmış olup ilk kısımda direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetlerinin toplam maliyet içerisindeki paylarına ilişkin literatürden bahsedilmiş, ikinci kısımda ise üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkilerini içeren literatüre yer verilmiştir.

Üçüncü bölümü oluşturan uygulama kısmında; işletmelerin üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamında iki model geliştirilmiş olup ilk modelde direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetlerinin toplam maliyet içerisindeki payları ile toplam üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Oluşturulan ikinci modelde ise her bir üretim maliyetinin rekabet gücü üzerindeki etkileri ayrı ayrı belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bilgilerin analizinde çok değişkenli istatistiksel analizler kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin

güvenilirlikleri test edilirken, en yaygın kullanım alanına sahip iç tutarlılık analizi metodu olan Cronbach Alfa Katsayısı yöntemi kullanılmıştır. Güvenilirlik analizi sonucu elde edilen ölçeklerin geçerliliklerinde ise, Doğrulayıcı Faktör Analizi kullanılmıştır. Ölçeklerin güvenilirlik ve geçerlilikleri belirlendikten sonra araştırma hipotezleri, Yapısal Eşitlik Modeli ile test edilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise; yapılan çalışma ve analizler neticesinde elde edilen bulgular ayrıntılı olarak ele alınmış ve sonuçlar yorumlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, bu bulgulara ilişkin genel değerlendirmeler yapılmış ve gelecekte yapılabilecek çalışmalar için bazı önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

REKABET

1.1. REKABET KAVRAMI VE TÜRLERİ

Rekabet kavramının gerek ulusal gerekse uluslararası alanda yoğun bir şekilde kullanılmasından dolayı bu kavramla ilgili geniş bir literatür söz konusudur. Çalışmanın bu bölümünde rekabet kavramı, türleri ve değişen boyutlarıyla birlikte ele alınacak ardından rekabet gücü kavramı, göstergeleri, kriterleri ve rekabet gücünü etkileyen faktörlerden bahsedilecektir. Son olarak küreselleşme ile birlikte rekabet gücünde meydana gelen değişimlerden bahsedilecektir.

1.1.1. Rekabet Tanımı

Rekabet kavramı, “aynı amacı güden kimseler arasındaki çekişme, yarışma ve yarış” tır (<http://www.tdk.gov.tr>). Günlük yaşamda belirli bir çıkar sağlayabilmek için rakipleri geçmeye çalışmak anlamında kullanılan rekabet aslında kıt kaynakların sınırsız ihtiyaçları karşılayabilme gereğinden dolayı ortaya çıkmıştır (Bakımlı, 2011: 4). Bugün her alanda faaliyet gösteren kuruluşlar değer yaratabilmek için rekabet etmek zorundadır. İhtiyaçların arttığı ancak kaynakların az olduğu sanat, eğitim, sağlık ve yardımseverlik gibi alanlarda da rekabet kavramının önemi gittikçe artmaktadır. İşletmeler müşterilerine, ülkeler ise coğrafi iş konumları sebebiyle diğer ülkelere değer sunmak zorundadır. Bu durum mal ve hizmet üreten bir işletme için ne kadar önemliyse sağlık hizmeti sunan bir hastane veya yardım kuruluşları için de geçerlidir (Porter, Delgado, Ketels ve Stern 2008: 9).

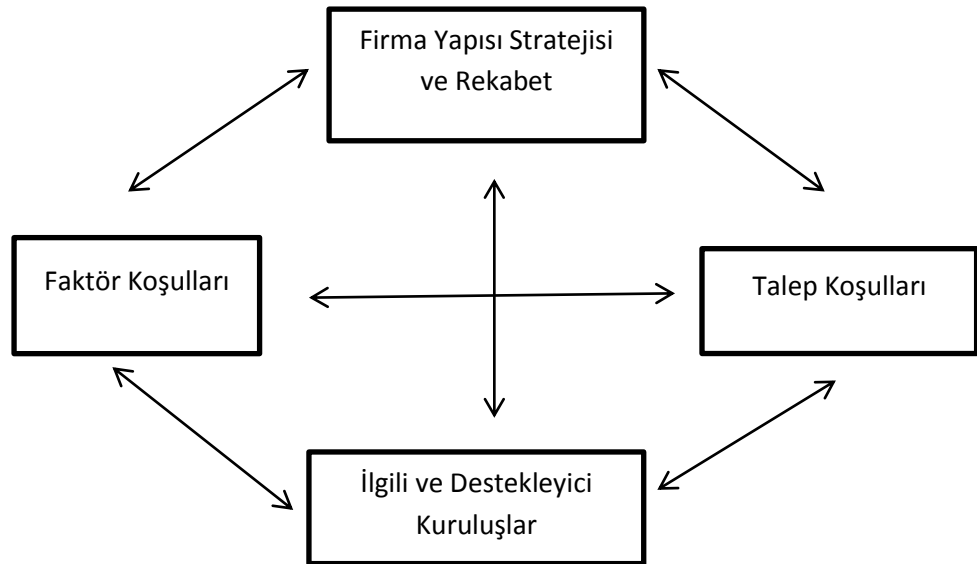
Rekabet, mal ve hizmetlerin kim tarafından, ne kadar miktarda ve hangi koşullarda üretilip hangi fiyattan satılacağıın belirlenebilmesini sağlamak için gerekli olan ekonomik şartları içeren bir yarıştır (Adıgüzel, 2011: 9). Bu yarış kişilerin (grup veya uluslar) tamamının birden elde edemeyeceği bir şey için mücadele ettikleri zamanda ortaya çıkar (Vickers, 1995:3).

Makroekonomik açıdan rekabet; bir ülkenin ithalat ihracat performansını ve oranlarını, ticari ve cari işlemler dengesini yansıtan çok boyutlu bir kavramdır. Özellikle

üretim sektöründe rekabet, göreceli ihracat fiyatları ve karlılığı ile göreceli birim işgücü maliyetleri ile ölçülmektedir (Waheduzzaman ve Ryans, 1996: 11).

İşletmeler kalite ve servis hizmetlerini göz ardı etmeksizin etkin bir toplam maliyet liderliği sağladıkları takdirde rekabet avantajı elde etmektedir. Özellikle güçlü bir rekabet piyasasında bir ürünün düşük maliyetli üreticisi olmak işletmeye ortalamanın üzerinde bir getiri sağlamaktadır (Beheshti, 2004: 377). Ayrıca bu durum işletmenin rakipleri karşısında bir rekabet avantajı elde etmesine imkân tanımaktadır. Bir işletmenin faaliyet gösterdiği sektördeki rekabet avantajı, maliyet ve rekabet olarak iki temel boyutta ele alınmaktadır. Rekabet edilen ürünlerin sunmuş olduğu faydalarda farklılık ve düşük maliyet, işletmelerin rekabet avantajı elde etmelerine olanak sağlamaktadır (Bulu, Eraslan ve Şahin, 2004: 2).

Rekabet avantajından bahsedilirken Porter'ın elmas modeli unutulmamalıdır. Porter bu modelde teknolojik değişimleri dikkate alarak rekabet avantajlarını ve uluslararası alanda faaliyet gösteren işletmeleri incelemiştir. Söz konusu model dört temel bileşen olarak firma yapısı stratejisi ve rekabet, faktör koşulları, talep koşulları ve ilgili ve destekleyici endüstrilerden oluşmakta ve aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

Şekil 1.1. Porter'ın Rekabetçi Elmas Modeli

Kaynak: Porter, 1990: 78.

Porter'a göre ülkelerin rekabet avantajı elde etmeleri bu dört değişkenin birbirleriyle olan ilişkilerine bağlıdır. Bu değişkenler kısaca ifade edilecek olursa;

Faktör koşulları: Bir ulusun ticari akışını iş gücü, sermaye, alt yapı ve doğal kaynaklar oluşturmakta ve bu faktörler ulusların rekabet avantajı elde etmeleri için gerekli olan koşulları içermektedir (Porter, 1990:79). Bir işletme faaliyette bulunduğu sektörde elverişli faktör koşullarına sahipse başarılı olabilmektedir. İşletmelerin rekabet avantajı elde edebilmeleri için gerekli olan faktör koşulları şu şekilde sınıflandırılmaktadır (Erkan, 2004: 358):

- Beşeri Kaynaklar: İşgücü sayısı, niteliği ve iş etiği.
- Fiziki Kaynaklar: Arazi, hammadde, enerji miktar ve kalitesi.
- Bilgi Kaynakları: Mal ve hizmetlere ilişkin teknik bilgi ve piyasa bilgisi
- Sermaye Kaynakları: Yatırımların miktar ve maliyetleri ile sermaye piyasası.
- Alt yapı: Ulaşım, iletişim, haberleşme, taşıma, konut, sağlık, eğitim.

Talep Koşulları: İşletmenin faaliyette bulunduğu piyasanın sunmuş olduğu mal veya hizmet talep koşullarını oluşturmaktadır (Timurçin, 2010: 62). İç pazarlarda bir ürüne daha fazla önem verildikçe işletmeler bu ürünü üretmeye başlayacak ve bu durum işletmelere rekabet avantajı sağlayacaktır (Gürpınar ve Sandıkçı, 2008: 115).

İlgili ve Destekleyici Kuruluşlar: İlgili ve destekleyici kuruluşlar rekabetçi bir endüstrinin temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu kuruluşlar yetenekli ve yerel tabanlı tedarikçiler ile rekabetçi endüstrilerin varlığından meydana gelmektedir (Webster ve Muller, 2000: 15). Rekabetçi bir tedarik zinciri, piyasaya ucuz ve yeni girdi temin ederek rekabet avantajı yaratmaktadır. Küresel rekabet koşullarına uyum sağlamış sektörler beraberinde diğer sektörlerin de rekabet avantajı elde edebilmelerine öncülük etmektedir. Örneğin İtalya, sadece iyi bir deri ve ayakkabı sektörüne değil aynı zamanda iyi bir deri işleme makinaları sektörüne de sahiptir (Bulu, Eraslan ve Şahin, 2006: 55). İlgili ve destekleyici kuruluşlar, rekabetçi ve ihracatçı bir piyasanın temel değişkenidir. Başka bir ifadeyle bu tür kuruluşlar piyasanın rekabet gücünü ve ihracat yeteneğini olumlu yönde etkilemektedir. Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve bilgi üreten kurumlar bu kuruluşlara örnek olarak verilmektedir (Barca, Döven ve Taşkın, 2006: 45).

Firma Yapısı Stratejisi ve Rekabet: Ulusal koşulların ve kaynakların iç rekabet yapısının oluşumunu nasıl etkilediklerinin yanında bir işletmenin nasıl kurulacağı,

organizasyon yapısının nasıl olacağı ve nasıl yönetileceği üzerinde de etkileri bulunmaktadır (Porter, 1990: 83). İşletmelerin faaliyet gösterdikleri sektörün yapısı ve rekabet durumu işletmenin belirleyeceği stratejiye bağlı ve bu stratejileri de bölgesel şartlar etkilemektedir (Gürpınar, 2007: 43, Bulu ve diğ., 2004: 5). Firmaların faaliyet gösterdiği sektördeki rekabet düzeyinin düşük olması firmaların o sektörde bulunmak istemelerini cazip hale getirebilmektedir. Ancak bu durum firmaların yeniliklerden haberdar olmasını ve gelişimini engelleyebilmektedir.

Porter, ülkelerin rekabet avantajı elde etmelerini sağlayacak dört temel değişkene ilave dışsal faktör olarak iki değişkene de değinmiş olup bu değişkenler (Timurçin, 2010:62);

Şans: Kontrol edilemeyen ancak sektörün rekabet şartlarını etkileyip bir takım değişikliğe neden olan olaylardır. AR-GE departmanlarının kurulmasıyla ortaya çıkan yeni icatlar, teknolojik gelişmeler, savaşlar, siyasi gelişmeler, doğal afetler birer şanstır (Timurçin, 2010: 62, Gürpınar ve Sandıkçı, 2008: 120). Söz konusu şans faktörleri firmaların rekabet avantajı elde etmelerine katkı sağlamaktadır.

Devlet ve Uyguladığı Politikalar: Devlet politikalarının şekillendirilmesinde her ülkenin hükümeti sorumludur. Hükümetler aldıkları kararlarla ve yaptıkları alımlarla rekabet üstünlüğünün gelişmesini ya da gerilemesini etkileyebilmektedir (Timurçin, 2010: 63). Rekabet avantajı elde etmede devlete düşen sorumluluklar; işletmelerin performanslarını artırmak için birtakım standartlar geliştirmek, talep oluşturacak ürünleri önceden tespit etmek, özelleştirilmiş girdi üretimine odaklanmak ve bölgesel rekabeti engelleyecek birliktelikleri (tekelleşme) kısıtlamaktır (Barca ve diğ., 2006: 45).

Porter'ın elmas modelinde bir firmanın rekabet avantajını etkileyen faktörler yukarıda ifade edilmiştir. Söz konusu faktörler birbirleriyle ilişkili bir şekilde işletmelerin rekabet yapısını etkilemektedir.

1.1.2. Rekabet Türleri

Günümüzde kullanılan rekabet kavramının tek bir çeşidi bulunmamaktadır. Rekabet türleri iktisat literatüründe sapma biçimleri esas alınarak oluşturulmuştur. Fakat bu sınıflandırmanın dışında farklı kriterlerin esas alınarak oluşturulduğu sınıflandırmalara da rastlamak mümkündür. Bu noktada sapmalara dayalı olmayan

rekabet çeşitlerinin sınıflandırıldığı ve rekabette kullanılan araçları ön plana çıkaran Fiyat-Maliyet Rekabet ve Fiyat-Maliyet Dışı Rekabet sınıflandırması (Altay, 2006: 6) çalışmamızda kullanılmıştır.

1.1.2.1. Fiyat- Maliyet Rekabeti

Fiyat rekabeti, geçmişten günümüze önemli olan bir rekabet türüdür. Özellikle geçmişte rekabet kavramı fiyat rekabetiyle aynı anlamda kullanılmış ve bu durumda firmaların dünya çapında rekabet gücünü etkileyen en önemli unsurlardan birisi haline gelmiştir (Altay, 2006: 6). Ekonomik sistem, rekabet artışının fiyatlar üzerinde ters bir etki yarattığını yani fiyatlar üzerinde bir düşüşe neden olduğunu savunmaktadır. Ancak bu durumun doğruluğu tartışılmaktadır. Örneğin; maliyet odaklı tüketici yapısına sahip bir piyasada rakipler fiyatlarını artırma politikası gütmektedir (Deck ve Gu, 2012: 730).

İşletmelerde sermaye kaynağının azlığı ve maliyetinin yüksek olması hem kendi rekabet yapısını hem de faaliyette bulunduğu ülkenin ihracattaki rekabet yapısını olumsuz bir biçimde etkilemektedir (Altay, 2006: 7). Sermaye maliyetlerinin yüksek olmasının bir diğer olumsuz sonucu fiyatlarda meydana gelen artıştır.

Rekabet kavramını ve özellikle de fiyat-maliyet rekabetini etkileyen bir diğer faktör döviz kurlarıdır. Döviz kurlarında meydana gelen yükselmeler ihracata yönelik üretim sektöründe ulusal girdi kullanımını ve verimliliği artırmaktadır. Bu durum da kârın artmasına imkân tanıyarak sektörün rekabet gücünü olumlu etkilemektedir (Turner ve Van't Dack, 1993: 113, Yoshitomi, 1996: 72-73, Zawalinska, 2005: 14).

Rekabet avantajı elde etmek isteyen üreticiler girdi fiyatları ile ortalama maliyetleri aynı düzeyde tutmalıdır. Bir üretici için hammadde maliyeti toplam maliyetin yüzde 60'ını, işçilik maliyetinin yüzde 30'unu ve finansman maliyetinin de yüzde 10'unu oluşturmalıdır (Altay, 2006: 9). Rekabet avantajı açısından maliyet kontrolünün sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi yöneticilerin sorumluluğundadır. Yöneticiler, işletmelerin faaliyet alanlarında meydana gelecek maliyetleri minimuma indirmek için çaba göstermelidir (Dittmer ve Griffin, 1999: 32).

1.1.2.2. Fiyat Maliyet Dışı Rekabet

Fiyat maliyet dışı rekabet, maliyetlerin etkilenmediği ancak rekabet avantajı elde edilmesine katkı sağlayan pazarlama, ürün kalitesi, araştırma geliştirme, teknoloji ve yenilik gibi faktörleri kapsamaktadır (Timurçin, 2010: 17). Müşteri taleplerini tahmin edebilen, tanımlayabilen ve söz konusu taleplere uygun kaynak temin edebilen bir yönetim süreci olarak tanımlanan pazarlama (Blythe, 2005: 2), rekabet avantajı elde etme noktasında işletmelere katkı sağlamaktadır. Ürün kalitesi de fiyat maliyet dışı rekabet faktörlerinden biridir. Müşterilere sağlanan hizmetlerin zamanında, gelen taleplere uygun, alanında uzman kişiler tarafından sağlanması, çalışanların müşterilere karşı tutumları, davranışları ve dürüstlüğü bir ürünün kalitesini oluşturan unsurlar olup rekabet avantajı elde etme noktasında işletmelere katkı sağlamaktadır (Altay, 2006: 11). Rekabet koşullarının değişmesi işletmeleri sürekli yenilik yapmaya zorlamakta ve içinde buldukları zamana adapte olabilmeleri için teknoloji ve araştırma geliştirme çalışmalarına gereğinden fazla önem vermelerini gerekli kılmaktadır (Ayabakan, 2005: 6). Fiyat maliyet dışı rekabet faktörlerinden biri olan inovasyon gerek rekabetin gerekse ulusal ilerlemenin temel bileşenini oluşturmaktadır (OECD, 2007: 5). İnovasyon, firmaların performansını artıran bir süreç, ürün, hizmet vs. kısacası her şeydir (Torun ve Çiçekçi, 2007: 9). Performansın artışı da beraberinde işletmelere rekabet avantajı getirecektir.

1.2. GENEL REKABET STRATEJİLERİ

Artan rekabet koşulları, müşterilerin, üreticilerin ve tedarikçilerin artan pazar payları ve fiyatlar kar üzerinde ciddi etki oluşturan faktörlerdir (Basık, 2012: 49). Firmalar gerek karlarını artırabilmek için gerekse rekabet koşullarına uyum gösterebilmek için bir takım stratejileri benimsemek durumundadırlar. İşletmelere rakiplerine karşı başarılı olmalarında katkı sağlayacak *maliyet liderliği*, *farklılaştırma* ve *odaklanma* gibi üç temel rekabet stratejisi yaklaşımı mevcuttur (Porter, 2007: 44).

1.2.1. Maliyet Liderliği

Bu stratejinin amacı, bir endüstride faaliyet gösteren firmaların düşük maliyetli ürünleri piyasaya sunmalarıdır (Valipour, Birjandi ve Honarbakhsh, 2012: 15). Firmalar

rakiplerine göre daha ucuz ürünleri piyasaya sunmayı amaçlarken aynı zamanda elde ettikleri gelirlerinin de sektör ortalamasının üzerinde olmasını amaçlamalıdır (Basık, 2012: 49).

Maliyet liderliği stratejisi, standart bir ürünün agresif fiyatlandırmayla birlikte satışını gerektirmektedir (Datta, 2009: 5). Bir firma piyasaya sunduğu düşük maliyetli ürünlerini rakiplerinden daha fazla kâr elde edebilmek için ya ortalama piyasa fiyatı üzerinden ya da daha düşük bir değerden satışa çıkarabilmektedir. Fiyat belirsizliğinin yaşandığı bu gibi durumlarda bazı firmalar kârlılığını artırabilirken, rakipleri kayıplar yaşayabilmektedir (<http://www.quickmba.com/strategy/generic.shtml>).

Maliyet liderliği stratejisinin genel özellikleri ve gereklilikleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 1.1. Toplam Maliyet Liderliği Stratejisinin Özellikleri ve Gereklilikleri

GENEL STRATEJİ	GENEL OLARAK GEREKLİ OLAN YENENEKLER VE KAYNAKLAR	GENEL ORGANİZASYONEL GEREKLİLİKLER
Toplam Maliyet Liderliği	<ul style="list-style-type: none"> -Sürekli sermaye yatırımı ve sermayeye erişim -İşlem mühendisliği yetenekleri -İş gücünün yoğun denetimi -Üretim kolaylığı sağlamak için dizayn edilen ürünler -Düşük maliyetli dağıtım sistemi 	<ul style="list-style-type: none"> -Sıkı maliyet kontrolü -Sık ve ayrıntılı kontrol raporları -Yapılandırılmış organizasyon ve sorumluluklar -Sıkı sayısal hedeflere dayalı teşvikler

Kaynak: Porter, (Çev: Ulubilen), 2007: 51.

Müşteri taleplerinin ve şartların her an değişim göstermediği durumlarda uygulanabilen maliyet liderliği stratejisinin de bir takım riskleri mevcuttur. İşletmelerin maliyet avantajlarının rakipler tarafından öğrenilmesi söz konusu avantajların orijinalliğinin kaybedilmesine neden olabilir. Ayrıca sadece maliyet odaklı davranmak maliyet dışı pek çok önemli olayın gözden kaçırılmasına neden olabilmektedir (Basık, 2012: 51).

1.2.2. Farklılaştırma

Farklılaştırma stratejisi, işletmelerin faaliyette bulunduğu pazara farklı ürünleri sunulabilme yeteneğidir (Çetinkaya, 2006: 59). İşletmeler öyle bir ürün üretmelidir ki müşteriler bu ürünü farklı ve çok iyi olarak algılamalıdır (Basık, 2012: 52). Ancak yeni ve farklı bir ürünü üretip piyasa sunmak kolay değildir. Özellikle gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren ihracatçılar; ürünlerinin kalitesi, kendilerine olan güven eksikliği, ülkelerinin imajı ve diğer zorluklardan dolayı yeni bir ürünü piyasaya sunarken bir takım sıkıntılar yaşamaktadır (Boehe ve Cruz, 2000: 325). Bu sebepten dolayı gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren firmalar farklılaştırma stratejisinden ziyade maliyet liderliği stratejisini benimseme eğilimindedir (Aulakh ve diğ., 2000: 357).

İşletmeler teknolojik gelişmişliklerini artırarak, yenilikçi özelliklerini geliştirerek, yüksek kalitede standartlar oluşturarak ve yüksek müşteri hizmetleri sunarak ürünlerini farklılaştırabilmektedir (Boehe ve Cruz, 2000: 326). Ayrıca kurumsal sosyal sorumluluk aktiviteleri de toplam farklılaştırma stratejilerinin bir parçasını oluşturmaktadır (Siegel ve Vitaliano, 2005: 776).

Farklılaştırma stratejisinin genel özellikleri ve gereklilikleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 1.2. Farklılaştırma Stratejisinin Özellikleri ve Gereklilikleri

GENEL STRATEJİ	GENEL OLARAK GEREKLİ OLAN YENENEKLER VE KAYNAKLAR	GENEL ORGANİZASYONEL GEREKLİLİKLER
Farklılaştırma	-Güçlü pazarlama yetenekleri -Ürün mühendisliği -Yaratıcı beceri -Kalite ya da teknolojik liderlik için kurumsal ün	-Üstün nitelikli işçileri, bilim adamlarını ve yaratıcı kişileri çekecek imkânlar

Kaynak: Porter, (Çev: Ulubilen), 2007: 51.

Farklılaşma stratejisi işletmelere marka bilinci ve bağlılık oluşturduğu için faaliyet gösterdiği piyasada rekabet avantajı elde etmesine de imkân sağlamaktadır. Bu durum ise söz konusu stratejiyi benimseyen işletmelere yeni yatırımlara girme imkânı ve kârda artış sağlamaktadır (Timurçin, 2010: 23).

1.2.3. Odaklanma

Bu strateji, bir işletmenin belirli bir bölgeyi ya da müşteri grubunu hedeflemesidir (Basık, 2012: 54). İşletme bu stratejiyi benimseyerek bütün departmanlar hakkında daha detaylı ve sağlıklı bilgiler edinebilir ve bu sayede faaliyette bulunduğu pazarda belirli bir yer edineceği için pazara yeni girecek olan rakipleri engelleyebilir (Çetinkaya, 2006: 60). Odaklanma stratejisinin işletmeye sağlayacağı yararları sıralayacak olursak (Eren, 2001: 235-236):

- Rakiplerin sunacağı ürünleri daha ucuza sunabilme,
- İşletmenin değişimlere kolaylıkla uyum sağlayabilme ve
- Müşteri bağlılığından dolayı pazara yeni girecek rakipleri ve benzer ürünleri engelleme imkânı sağlamaktadır.

Farklılaştırma stratejisinin genel özellikleri ve gereklilikleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 1.3. Odaklanma Stratejisinin Özellikleri ve Gereklilikleri

GENEL STRATEJİ	GENEL OLARAK GEREKLİ OLAN YENENEKLER VE KAYNAKLAR	GENEL ORGANİZASYONEL GEREKLİLİKLER
Odaklanma	-Belirli bir stratejik hedefe yönelik maliyet ve farklılaştırma politikaları	-Belirli bir stratejik hedefe yönelik maliyet ve farklılaştırma politikaları

Kaynak: Porter, (Çev: Ulubilen), 2007: 51.

Odaklanma stratejisini benimseyen işletmeler, hem hedef pazar bileşenlerini tanımlayabilecek hem de müşterilerin istek ve arzularını rakiplerinden daha iyi karşılayabilecek ve değerlendirebilecek durumda olabilmektedir (Bordean, Borza, Nistor ve Mitra, 2010: 174).

1.3. REKABETİN DEĞİŞEN BOYUTLARI

Firmaların rekabet gücü veya avantajı elde etmesi için bir takım rekabet faktörlerini dikkate almaları gerekmektedir. Bu faktörler; stratejik etkinlik, ortaklaşa

rekabet, mal ve hizmet kalitesi, maliyet azaltma, yenilik yaratma ve süreklilik ve istikrardır (Tanyeri ve Fırat, 2005; 269).

1.3.1. Stratejik Etkinlik

İşletmeler, değişen rekabet ortamında faaliyetlerini sürdürebilmek için mevcut stratejilerini gözden geçirmeli ve gerekirse bu stratejiler üzerinde bir takım değişiklikler yapmalıdır (Tanyeri ve Fırat, 2005:269).

İşletmelerin yeniliklere rakiplerinden daha hızlı uyum sağlayacak bir kapasiteye sahip olması başarıyı beraberinde getirmektedir. Yeni iş imkânları aramak, yeni teknolojiler ve ürünler geliştirmek ve yeni pazarlarda faaliyette bulunmak bu kapasitenin içeriğini oluşturmaktadır (Teng, 2007: 119).

Bir işletmenin rekabet ortamında faaliyetlerini sürdürebilmesi ve etkin bir rekabet avantajı elde edebilmesinin bir diğer yolu da bilgi yönetimini diğer işletmelerden daha iyi yönetmek ve uygulamaktan geçmektedir (Holssaple ve Singh, 2001: 97). Etkin bir bilgi yönetiminin rekabet avantajı sağlayacağı yönündeki düşüncenin hâkim olması, işletmelerin bilgi yönetimine verdiği önemi sürekli olarak artırmaktadır (Halawi, Aronson, ve McCarthy, 2005: 75).

1.3.2. Ortaklaşa Rekabet

Günümüz ekonomik ortamında işletmelerin faaliyetleri, rekabet tarafından büyük ölçüde etkilenmektedir. Söz konusu rekabet ortamında işletmelerin etkinliklerini devam ettirebilmesi için bazen birbirleriyle paylaşım içerisine girebilmektedir. Yani bir işletmenin bütün sistemi tek başına kontrol edebilme imkânının olmaması, işletmeyi rakipleriyle işbirliği yapmaya doğru götürmektedir (Tanyeri ve Fırat, 2005: 270).

İnsanların karakterleri, inanışları, yaşam tarzları ile teknoloji, ekonomi ve rekabet koşullarında meydana gelen değişimler, fırsat ve tehditleri etkilediği için yöneticiler ve pazarlamacılar bu değişimleri dikkatli bir şekilde takip etmek durumundadır (Zineldin, 1998: 1139). Bu değişimlerle bireysel olarak baş edemeyen işletmeler rakipleriyle işbirliği yapma yolunu seçmektedir.

İşletmeleri işbirliği yapmaya yönelten bir diğer neden teknolojik ve çevresel faktörlerin firmaları yeni yatırımlara yönlendirmesi, buna karşın işletmelerin bu yatırımları yapabilecek kaynağa sahip olmamaları ve ortaya çıkacak maliyetleri karşılayacak güçlerinin olmaması gösterilmektedir (Parker, 2000: 255).

İşletmelerin işbirliği içerisinde olması; maliyet paylaşımını, teknoloji transferini ve bilgi paylaşımını sağlarken özellikle küçük işletmelere güçlü rakipleri karşısında üstün olabilme, piyasaya kolaylıkla girebilme ve kaynaklara ulaşabilme imkânı tanımaktadır (BarNir ve Smith, 2002: 220-221).

1.3.3. Mal ve Hizmet Kalitesi

Rekabet koşullarında etkin ve verimli bir şekilde faaliyetlerine devam etmek isteyen işletmeler, tüketicilerin taleplerine göre kaliteli mal ve hizmet sunmak zorundadır. Teknolojik değişimleri yakından takip eden ve piyasa şartlarına kolay uyum sağlayan işletmeler rakiplerine kıyasla daha kaliteli, standartlara uygun, düşük fiyatlı mal ve hizmet sunarak yüksek rekabet gücü elde etmektedir (Tanyeri ve Fırat, 2005: 271).

Firmaların maliyet tasarrufu sağlamak ve karlarını artırmak için ürünlerinin kalitesini azalttığı düşüncesi teoride geçerli olsa da deneysel araştırmalara ve rekabet politikasına göre mal ve hizmetlerin fiyatlarında değişime gidilmesi (Matsa, 2009: 1) rekabet koşulları göz önüne alındığında daha mantıklı bir yol olarak görülmektedir.

1.3.4. Maliyet Azaltma

Günümüzde küresel piyasada faaliyet gösteren üreticiler rekabet koşullarında ayakta kalabilmek için maliyetleri düşürme politikasını benimsemek durumunda kalmaktadır (Love, 2004: 58). Ayrıca hem iç hem de dış pazarda üretilen mal ve hizmetlerle rekabet edebilmek için ve ekonomik büyümenin az olduğu dönemlerde karlılığı artırmak için birim maliyetlerin azaltılması, işletmeleri maliyet azaltımına yönlendiren nedenler arasında gösterilebilmektedir (Tanyeri ve Fırat, 2005: 271).

Maliyet azaltımı tamamen firmaların kontrolünde olduğu için kısa sürede karlılığı artıran en kolay ve kesin yol olarak kabul edilirken, azaltım konusunda yanlış bir politikanın izlenmesi işletmelerin piyasada kötü bir imaja sahip olmasına sebep olabilir

(Bragg, 2010: 8). İşletmelerin maliyet azaltımını tercih etmeleri kadar söz konusu azaltımı yaparken bir takım hususları da göz önünde bulundurmaları önemlidir. Bu hususlar; maliyet azaltımında bir stratejinin geliştirilmesi, firmaların kuruluşundan belirli bir zamana kadar ki faaliyetlerinde meydana gelen değişimlerin dikkate alınması ve piyasada meydana gelen yeniliklerin takip edilmesidir (www.deloitte.com).

1.3.5. Yenilik Yaratma

Firmaların rekabet avantajı elde etmeleri için dikkate almaları gereken bir diğer faktör yenilik yaratmaktır. Yenilik; performansı artırmak ve işletmelere değer katmak amacıyla ürün, süreç ve uygulamalarda fark yaratmaktır (McAdam, Stevenson ve Armstrong, 2000:140).

Küresel rekabet ve teknolojik değişimin yaşandığı günümüzde işletmeler büyüyebilmek, etkin ve verimli olabilmek ve hatta hayatta kalabilmek için yenilik yapmak durumundadır (Damanpour ve Wischnevsky, 2007: 270). Yenilik yapan işletmeler, faaliyet gösterdikleri pazar şartlarına uyum sağlayarak müşteri bağlılığını oluşturabilir ve bu durum da işletmelerin geniş bir pazar payına sahip olmalarına imkân verebilmektedir (Zahra ve Covin, 1996: 46-47; Koh, 1996: 16).

1.3.6. Süreklilik ve İstikrar

Teknolojik, politik ve ekonomik alanlarda meydana gelen değişimler ve yenilikler gerek üreticileri gerekse tüketicileri çok sayıda mal ve hizmetle karşı karşıya getirmektedir. Üreticiler, faaliyette buldukları pazardan daha büyük pay alabilmek için ve büyüyebilmek için tüketicilerin talepleri doğrultusunda mal ve hizmetleri sürekli bir şekilde üretmek ve bu ürünleri tüketicilere sunmak zorundadır (Tanyeri ve Fırat, 2005: 272).

Günümüzde işletmelerin sürekliliklerini sağlayabilmeleri; sahip oldukları varlıklarını koruyup geliştirmelerinin yanı sıra sosyal sorumluluk bağlamında topluma karşı yükümlülüklerini de yerine getirmeleriyle mümkün olmaktadır (Şimşek ve Çelik 2012: 41).

1.4. REKABET GÜCÜ

Mal ve hizmet üretiminde ve üretim teknolojilerinde meydana gelen değişimler, dünya ekonomisinde meydana gelen globalleşme eğilimi, iç ve dış piyasadaki rakiplerin fiyat ve kalite politikası, işletmelerin yoğun bir rekabet ortamında faaliyetlerini sürdürebilmek için çaba göstermelerine yol açtığı için bu durum rekabet gücü kavramının öneminin de artmasına neden olmaktadır (Kesbiç, Tokatlıoğlu ve Ürüt, 2004: 64). Yaşanan bu hızlı değişim karşısında işletmelerin rekabet güçlerini koruma veya artırma konusunda rekabet gücünü etkileyen faktörlere daha fazla önem vermeleri gerekmektedir. Çalışmanın bu bölümünde rekabet gücü kavramı kriterleri ve rekabet gücünü etkileyen faktörlerden bahsedilecektir

1.4.1. Rekabet Gücü Kavramı

Rekabet ortamında faaliyet gösteren her işletme belli bir rekabet gücüne sahiptir (Timurçin, 2005: 31) anlayışından yola çıkarak rekabet gücü; işletmelerin, endüstrilerin, bölgelerin, ülkelerin ya da ekonomik birimlerin uluslararası rekabet ortamında rakiplerine kıyasla sağlamış oldukları daha yüksek gelir ve istihdam düzeyindeki üretim gücü olarak tanımlanmaktadır (Adıgüzel, 2011: 12). Bir ülkenin üretmiş olduğu mallarını diğer ülkelerin malları ile fiyat, kalite, güvenilirlik ve zamanında teslim gibi konularda yarışabilir seviyede olması (Gürpınar ve Sandıkçı, 2008: 106) söz konusu ülkenin rekabet gücüne sahip olduğunu göstermektedir.

Rekabet gücü kavramıyla ilgili literatür araştırması yapıldığında firma, endüstriyel ve ulusal rekabet gücü olarak bir ayrıma gidildiği görülmektedir (Bakımlı, 2011: 7). Firma düzeyinde rekabet gücü, bir ülkede faaliyet gösteren firmaların rekabet gücünden kaynaklandığı için firmaların ulusal ya da uluslararası piyasalarda rakipleriyle karşılaştırıldığı zaman daha düşük maliyetli, kaliteli ürün üretebilme ve yenilikçi olabilme yeteneği olarak tanımlanabilmektedir. Firmaların beşeri sermayesi ve teknoloji düzeyinin artması beraberinde rekabet gücünün artışı sağlarken gelecekte sahip olacağı rekabet gücünün korunmasına ve sürdürülebilmesine de katkı sağlamaktadır (Adıgüzel, 2011: 13, Timurçin, 2010: 32).

Sürdürülebilir rekabet gücü, işletmelere rakiplerinden farklı olabilmeyi sağladığı için işletmeler bu sistemin parçalarını oluşturan “sosyal sorumluluğa ve özün

önceliğine” önem vermelidir (Kurnaz, 2008: 8). Ayrıca rekabet gücünün sürdürülebilir olması için işletmeler ulusal ve uluslararası gelişmelerden, yeniliklerden ve teknolojik değişimlerden haberdar olmalıdır (Korkmaz, Baykara ve Akman, 2012: 2).

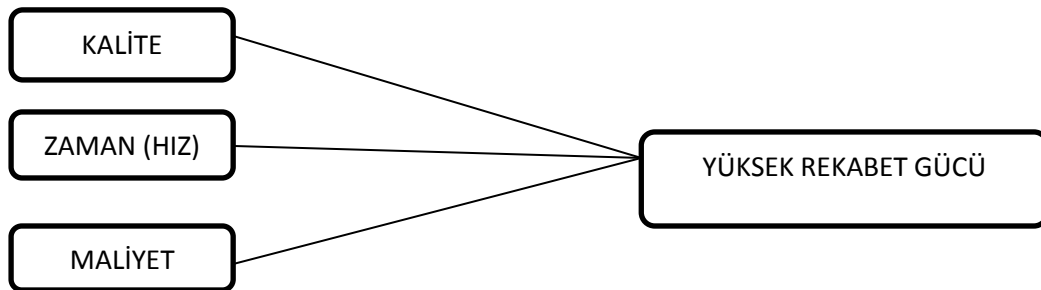
Endüstriyel düzeyde rekabet gücü; bir endüstrinin rakiplerine eşit ya da daha yüksek düzeyde mal ve hizmet üretmesi ve üretmiş olduğu mal ve hizmetten yüksek seviyede verim alması ve üretim kapasitesini sürekli olarak artırması olarak tanımlanmaktadır (Yapraklı, 2011: 375). Endüstri, aynı alanda faaliyet gösteren çok sayıda işletmeyi içerdiği için, firma düzeyindeki rekabet güçlerinin toplamını ifade etmektedir (Timurçin, 2010: 32).

Porter (1998) tarafından geliştirilen modele göre bir endüstrinin rekabet yapısı; endüstriye yeni girecek rakiplerin tehdidi, tedarikçilerin ve alıcıların pazarlık gücü, ikame ürün veya hizmet tehdidi ve endüstride faaliyet gösteren işletmeler arasındaki rekabetten oluşmaktadır.

Ulusal düzeyde rekabet gücü ise; uzun vadede bir ülke halkının reel gelirinin arttırılmasının yanında uluslararası piyasalara uygun mal ve hizmet üretebilme kabiliyetidir (Timurçin, 2010: 32). Bir ülkenin verimlilik düzeyini belirleyen faktörler, politikalar ve kuruluşlar, uluslararası rekabet gücünü oluşturmaktadır (<http://www.ekodialog.com/Makaleler/ulusal-uluslararası-rekabet-gucu.html>).

1.4.2. Rekabet Gücü Kriterleri

Yapılan literatür araştırmasında rekabet gücünü etkileyen çok sayıda kriterin olduğu belirlenmiş ve üretime ilişkin rekabet gücü kriterleri bu çalışmanın konusunu oluşturması sebebiyle ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir.

Şekil 1.2. Yüksek Rekabet Gücü Kriterleri

Kaynak: Üstün, 1996: 349-350

Şekil 1.2’de görüldüğü üzere işletmelerin yüksek rekabet gücü elde edebilmeleri kalite, zaman ve maliyet kavramlarıyla ilişkilidir.

Kalite; müşteri memnuniyetine, ülkelerin ekonomik gelişimine ve firmaların karlılığına katkıda bulunan ve işletmelerin rekabet koşullarında faaliyetlerini daha etkin bir şekilde gerçekleştirmelerini sağlayan en önemli ve karmaşık bir kavramdır (Golder, Mitra ve Moorman, 2012: 1). Üretilen ürünlerin bir takım standartlara uygun olması kalite kavramının tüketicilerin tarafından daha fazla benimsenmesini kolaylaştırmakta ve bu durumda beraberinde işletmelerin pazar koşullarında rakipleriyle daha kolay rekabet edebilmelerine imkân tanımaktadır (Timurçin, 2010: 43).

Zaman (hız); işletmelerin yeni bir ürünü rakiplerinden daha kısa bir sürede piyasaya sunmaları, tüketicilerin sipariş ettiği ürünlerin zamanında ulaştırılması ve tüketici isteklerine kısa sürede cevap verebilme, yüksek rekabet gücü elde edebilmeleri noktasında önemlidir.

Rekabet gücünün belirlenebilmesi için dikkate alınan ve diğer bir kriter olan *maliyet* üstünlüğü; bir işletmenin faaliyet gösterdiği sektörde sunmuş olduğu mal ve hizmet maliyetlerinin rakiplerinden ya da sektör ortalamasından daha düşük olması olarak tanımlanmaktadır (Yu, 2010: 118). Ancak artan rekabet koşulları ve değişen müşteri ihtiyaçları, söz konusu maliyetlerin belirlenebilmesini zorlaştırmış ve bu yüzden maliyetlerin belirlenebilmesi için etkin bir maliyet yönetim sistemine olan ihtiyacı gündeme getirmiştir (Yalçın, 2006: 16). İşletme yöneticileri ve ilgili diğer kişiler de planlama ve kontrol fonksiyonlarını yerine getirirken ortaya çıkan maliyet göstergeleri ile performans ölçümü yapabilmek için maliyet yönetim sistemine ihtiyaç duymaktadırlar (Karcıoğlu, 2000: 22). Ayrıca işletmelerin rekabet ortamında stratejik pozisyonlarını sürekli geliştirebilmeleri de etkin bir maliyet yönetim sistemine sahip olmalarına bağlıdır (Cooper ve Slagmulder, 2003: 23).

Herhangi bir ürün veya hizmet alanında faaliyet gösteren işletmeler belirli bir amacı gerçekleştirmek üzere kurulmakta ve söz konusu amaçlarına ulaşabilmek için stratejik plan ve politikalarını etkin bir şekilde oluşturmaları gerekmektedir (Zerenler, 2005: 2). Ayrıca rekabet koşullarının gittikçe ağırlaşması işletmeleri stratejik planlar yapmaya ve işlevsel stratejiler geliştirmeye yöneltmektedir (Güleş, Akgemci ve Türkmen, 2011: 63).

İşletmelerin küresel piyasalarda faaliyetlerini sürdürebilmeleri için ürün çeşitliliğini sağlamalı ve bunun yanında yüksek kalite ve düşük maliyetle ürünlerini üretmelidir (Zerenler, 2005: 2). Ayrıca verimlilik, üretimde esneklik, yüksek kapasite kullanım oranı ve nitelikli işgücü faktörleri de işletmelerin üretimine ilişkin rekabet gücünü artıran kriterler arasında gösterilmektedir (Timurçin, 2010: 36-40).

Dünya Ekonomik Forumu (WED, 2012: 7) rekabet gücünü; bir ülkenin verimlilik düzeyini belirleyen kurumların, politikaların ve kriterlerin bütünü olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla ülkelerin rekabet gücü problemiyle verimlilik probleminin eşdeğer algılanması ve verimlilik artışının rekabet gücü üzerinde pozitif bir etki yapması, söz konusu ilişkiye bakıldığında beklenmektedir (Krugman, 1994: 33).

Üretimde esneklik, belli bir mamul üretiminden başka bir mamulün üretimine hızla geçebilme özelliğidir (<http://muhasebeturk.org>).

Son yıllarda imalat sektörünün rekabet koşullarında meydana gelen bozulmalar işletmeleri üretim sistemlerinde bir takım değişiklikler yapmaya zorlamıştır. Bu bozulmalara karşılık olarak işletmelere, üretimde meydana gelen teknolojik değişimlere ve ürün karışımlarına daha kısa sürede uyum göstererek rekabetçi bir avantaj elde edebilmelerini sağlayacak olan esnek üretim sistemi önerilmiştir (Rezaie ve Ostadi, 2007: 729).

Üretim sistemlerinin esnekliği; piyasada meydana gelen değişikliklere hızlı ve kolay bir şekilde uyum sağlayabilme yeteneği olarak tanımlanan “üretimde esneklik”, farklı miktar ve çeşitte üretimi kısa sürede ve ekonomik olarak yapabilme becerisi olarak adlandırılan “üretimde süreç esnekliği” ve müşteri talepleri ile yeni ürünleri hızlı bir şekilde üretebilme yeteneği olarak ifade edilen “ürün esnekliğinden” oluşmaktadır (Zerenler ve İraz, 2006: 250-251).

Rekabet gücünün belirlenebilmesinde önemli olan bir diğer kriter, kapasite ve kapasite kullanım oranıdır. Kapasite; bireylerin, işletmelerin ya da sistemlerin faaliyetlerini etkin, verimli ve sürdürülebilir bir şekilde gerçekleştirebilme yeteneğidir (Milen, 2001: 4). Rekabet şartları altında faaliyet gösteren işletmelerin birbirlerine üstünlük sağlayabilmeleri için gerekli olan kalite, maliyet üstünlüğü ve verimlilik gibi kriterlere ilave olarak kapasite ve kapasite kullanım oranlarının da dikkate alınması gerekmektedir (Kaonides, 1999: 58, Day ve Wensley, 1988: 3). Türkiye’de faaliyet

gösteren işletmelerin yaşadıkları en büyük sorunlardan birisi düşük kapasite kullanım oranlarıyla çalışabilmeleridir. Ayrıca, yönetim faaliyetlerinin etkin bir şekilde yerine getirilmemesi, zaman yönetiminin bilinmemesi ve teknolojik gelişmelerden haberdar olunmaması, işletmelerin kapasitelerini tam olarak kullanmalarını engelleyebilmektedir (Timurçin, 2010: 39). Bu sıkıntıları aşmanın ve olası talep değişimlerine karşı rekabet ortamında etkin bir şekilde faaliyet gösterebilmenin şartı, işletmelerin kapasite esnekliğine sahip olabilmesiyle mümkündür (Doğan, Marangoz ve Topoyan, 2003: 117).

Nitelikli işgücü, bir ülkeye farkındalık yaratma ve rekabet avantajı sağlamanın yanında kalitenin ve verimliliğin artmasına da katkı sağladığı için işletmelerde teknolojik gelişmelere uyum sağlayan, rekabet avantajı yaratacak, katma değeri yüksek, mesleki ve teknik bilgilere sahip işgücüne olan talep her geçen gün artmaktadır (www.mess.org.tr, 07.01.14). Ayrıca, küreselleşme süreciyle birlikte bilgi ve teknoloji alanında önde olan ülkelerin sürdürülebilir rekabet gücüne sahip oldukları bilgisinden hareketle bilgi ve teknolojinin üretiminde önemli bir eleman olan nitelikli işgücünün de rekabet gücü üzerindeki etkisi göz ardı edilmemelidir (Atik, 2005: 36).

1.4.3. Rekabet Gücünü Etkileyen Faktörler

Literatür araştırmasından hareketle rekabet gücünü etkileyen çok sayıda faktörün olduğu belirlenmiştir.

Bir ürünün rekabetçi durumunu etkileyen faktörlerin ilki işgücü maliyetleridir. Artan rekabet şartlarında faaliyet gösteren işletmelerde, niteliksiz işgücü maliyetlerinin toplam maliyet içerisindeki payının giderek azalmasından dolayı nitelikli ve eğitilmiş işgücü ön plana çıkmaktadır (Timurçin, 2010: 40). Ayrıca, işletmelerin nitelikli bilgi ve yeteneklere sahip, alanında uzman elemanlarının olması, gerek kaliteli ve güvenilir faaliyet sonuçlarının ortaya çıkmasını gerekse işletmenin rekabet gücünü etkileyerek performansının gelişimini sağlamaktadır (Bilginer ve Kayabaşı, 2007: 9).

İşgücü maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkisi konusunda net bir görüş birliği olmamakla birlikte, Fagerberg (1988), Jorgenson ve Kuroda (1991), Amendola, Dosi ve Papagni (1993), Yoshimoto (1996) ve Guerrieri ve Meliciani (2005) tarafından yapılan çalışmalarda, yüksek işgücü maliyetlerinin rekabet gücü üzerinde pozitif bir

etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılırken, Agrawal (1995), Esterhuizen, Rooyen ve Haese (2006) ve Du Toit (2009) tarafından yapılan çalışmalarda da yüksek işgücü maliyetinin rekabet gücü üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, Kotan (2002), Kesbiç, Baldemir ve Doğan (2005), Eroğlu ve zdamar (2006), Eşiyok (2007) ve Karagöz ve şen (2010) tarafından yapılan çalışmalarda da işgücü maliyetlerinin rekabet gücü üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İşletmelerin ulusal/uluslararası alanda rekabet edebilmeleri için sahip olunan kaynakların en verimli bir şekilde üretim sürecine aktarılması ve elde edilen getirilerin ülke vatandaşlarının yaşam koşullarını arttırmak amacıyla kullanılması gerektiğinden hareketle, bir ülkenin rekabet gücünü etkileyen faktörlerden bir diğeri Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) büyüklüğüdür (Gürpinar ve Sandıkçı, 2008: 109). Piyasa hacmindeki genişleme, ölçek ekonomilerinden yararlanma ve kaynakların etkin bir şekilde kullanımı, ülkelerin rekabet gücünü olumlu bir şekilde etkilerken (Fagerberg, 1988: 371, Kim ve Marion, 1997: 350-352, Rubalcaba ve Gago, 2001: 59-60, Esterhuizen, ve diğ., 2006: 84, Mu ve Zang, 2010: 13-14) GSYİH'nın rekabet gücü üzerinde etkisinin yeterli olmadığı ve ölçülemeyen faktörlerinde dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir (Cho, Moon ve Kim, 2008: 191).

Döviz kurlarında meydana gelen dalgalanmaların dış ticaret üzerindeki etkileri gelişmekte olan ülkelerde uygun döviz kurlarının belirlenebilmesi açısından önemli olduğu için döviz kuru ile dış ticaretteki rekabet gücü arasında da anlamlı bir ilişkiden bahsetmek mümkündür (Karagöz ve şen, 2010:7). Döviz kurlarında meydana gelen yükselme, imalat sektörünün üretiminde girdi kullanımının, verimliliğin ve buna paralel olarak karlılığın artmasına imkân sağlayarak rekabet gücünü olumlu yönde etkilemektedir (Yoshitomi, 1996: 72, Rubalcaba ve Gago, 2001: 43). Ancak döviz kurlarında meydana gelen yükselme, imalat sektörünün üretiminde ithal girdi kullanımına, üretim maliyetlerinin artmasına ve buna paralel olarak karlılığın düşmesine sebep olarak rekabet gücünü olumsuz olarak da etkileyebilmektedir (Esterhuizen ve diğ., 2006: 84, Du Toit, 2009: 69).

Yukarıda açıklanan faktörlerin dışında faiz oranları, vergiler, üretim faktörlerinin verimliliği ve kapasitesi, altyapı, kalite, devletin ekonomideki yeri, demografik ve

kültürel yapı vb. faktörler de rekabet gücünü etkileyen faktörler arasında gösterilebilmektedir (Timurçin, 2010: 53).

1.5. KÜRESELLEŞME VE REKABET GÜCÜ

Küreselleşme; ekonomi, kültür, teknoloji, sağlık vb. sistemlerle bağlantılı bir fenomen olduğu için (Mrak, 2000:1), küresel boyutta rekabet gücünden bahsedebilecek genel bir tanımlama yapılamamaktadır (Adıgüzel, 2011: 125). Bu kavram, küresel bir ekonomi oluşturabilmek için gerekli olan sermaye, mal ve bilgi akışı gibi çağdaş süreçlerin toplamını ifade etmektedir (Schneider, 2003: 289). Ekonominin bir bütün halini alması olarak tanımlanan küreselleşmeden dolayı ulus devletlerin, uluslararası yatırımcıların ihtiyaçlarını içeren taleplere kısa sürede cevap verebilmeleri, yatırımların hızlı bir şekilde geri dönüşünü sağlamaktadır (Nissanke ve Howard, 2003: 304). Ancak ekonomik, sosyal, kültürel ve teknoloji alanında meydana gelen değişimler, ülkeler arası sınırların ortadan kalkması ve uluslararası rekabetin biçimsel olarak değişimi, söz konusu taleplere cevap verebilme noktasında işletmeleri zorlamaktadır (Akgemci, Öğüt ve Tosun Ay, 2005: 142). Bu sebepten dolayı ulus devletler ortaya çıkan bu taleplere cevap verebilmek için mevcut kapasitelerinde azaltıma gitme durumunda kalmaktadır (Stiglitz, 2003: 3).

Küresel rekabet, işletmelerin faaliyet gösterdiği farklı üretim sistemleri, kurumsal ve sosyal yapılar arasındaki yarışını ifade ettiği için, dünya pazarlarında rekabet eden işletmeler buldukları ülkenin gelişmişlik düzeylerinden, faktör yapılarından, teknoloji ve diğer birçok faktörlerden etkilenmektedir (Adıgüzel, 2011: 126). Bu sebeple küresel rekabet gücü; bir ülkenin rekabet gücü olarak tanımlanan makro rekabet gücü ve bir endüstri veya işletmenin rekabet gücü olarak tanımlanan mikro rekabet gücü kavramlarından oluşmaktadır (Yentürk, 1991: 249). Bu iki kavram ayrı olarak tanımlansa da birbirlerini tamamlayan unsurlardır (Adıgüzel, 2011: 128). Bir ülkede makroekonomik faktörler ile politik ve hukuki kurumların varlığının güçlü olması, verimlilik ve rekabet edilebilirlik açısından önemli kabul edilse de tek başına yeterli olmamakta, işletmelerin gelişmişlik seviyeleri ile buldukları ortamın kalitesinin de verimlilik ve rekabet gücü açısından önemli olduğu unutulmamalıdır (Porter ve diğ., 2008: 44-46).

Yukarıda anlatılanlar doğrultusunda rekabet gücünün, küreselleşme sürecinin vazgeçilmez bir parçası olduğu ve küreselleşmenin belirleyicisi olarak tanımlanan teknolojik yenilikler, yurtiçi ve uluslararası fiyatlar, yerel paranın yabancı para karşısındaki değeri ve ücretlerdeki değişim gibi faktörlerin rekabet gücü üzerinde de etki oluşturduğu söylenebilmektedir (Ekin, 2000: 18).

İKİNCİ BÖLÜM

MALİYET KAVRAMI VE ÜRETİM MALİYETLERİ

2.1. MALİYET KAVRAMI

Artan rekabet koşulları; imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin kendilerini farklılaştırmaları ve daha iyi rekabet şartları elde edebilmeleri için yeni yollar geliştirmelerine öncülük etmektedir (Alsyouf, 2004: 1). Bu sebeple imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmeler mamul çeşitliliğine giderek daha fazla yeni mamulü, müşteri beklentilerinin üzerinde bir kalitede ve düşük maliyetli üretmeyi amaçladıkları için rekabetçi bir ortamda faaliyet gösteren bu işletmeler açısından maliyet kavramının önemi de oldukça büyüktür (Küçük, 2005: 1, Kaygusuzoğlu, 2010: 242). Çalışmanın bu bölümünde maliyet kavramı, sınıflandırılması ve üretim maliyetleri ele alınacak ardından işletmelerin üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkisini ele alan literatür araştırmasına yer verilecektir.

2.1.1. Maliyetin Tanımı

Son yıllarda yeni ürünlerin pazara girişi ve bilgi teknolojilerinin kullanımından dolayı artan rekabet şartları, müşteri odaklılık, dünya çapındaki pazar koşulları ve işletmelerin organizasyon yapılarında meydana gelen değişimle birlikte maliyet sistemine verilen önem de gittikçe artmaktadır (Maher ve Deakin, 1994: 10, Blocher, Chen ve Lin, 1999: 8).

Genel olarak maliyet kavramı, herhangi bir şeyi elde edebilmek, kazanabilmek ya da herhangi bir şeyi meydana getirebilmek için katlanılan fedakârlıkların toplamı olarak tanımlanabilmektedir (Abdioğlu, 2013: 9). Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi, ulaşılan ya da ulaşılabilecek olan bütün farklı sonuçlar için ayrı bir maliyetten bahsetmek mümkündür (Büyükmirza, 2010: 44). Bir üretim işletmesi için maliyet kavramı, belirli bir mamulü üretmek için katlanılan fedakârlıkların parasal karşılığı iken hizmet işletmesi için müşteriye verilen hizmetin parasal karşılığı olarak tanımlanmaktadır (Kaygusuz ve Dokur, 2009: 29).

İşletmeler için parasal değer ile ölçülebilen maliyet kavramı muhasebe sistemi açısından bir mal veya hizmet karşılığı verilen emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girişimcilik faaliyetleri ve bu faktörlerin farklı türlerini de içermektedir (Seyidoğlu, 2003: 24, Alkan, 2003: 4).

Maliyet, işletme kararlarını etkileyen en önemli faktör olduğu için bu kavramın olmadığı bir ekonomik ortamın varlığından bahsetmek mümkün değildir (Ergül, 2008: 1, Uragun, 1993: 55). Örneğin; Stratejik planlamalar sonucu amaçlanan hedeflerin gerçekleştirilebilmesi ve etkin bir kontrol sistemine ihtiyaç duyulması; kontrol aşamasında üretim hedefleri ve üretim maliyetlerinin amaçlar doğrultusunda tespit edilmesini gerekli kılmaktadır. (Otlu ve Demir, 2005: 156).

Günümüzde yaşanan ekonomik ve teknolojik faaliyetler etkin bir maliyet sistemini beraberinde getirdiği için, işletme maliyetlerinin doğru hesaplanabilmesi kadar maliyet kontrolünün ve yönetiminin de önemi artmaktadır (Gürdal, 2007: 20). Uzun vadede başarılı olabilmek için maliyetlerin nasıl ve ne şekilde yönetileceğinin belirlendiği bir sistem olarak kullanılan maliyet yönetimi; yöneticilere işletmelerinin maliyet yapılarını anlamalarında ve nasıl davranmaları gerektiği noktasında ve stratejik bir rekabet avantajı elde edebilmeleri konusunda yardımcı olmaktadır (Buckingham ve Loomba, 2001: 12).

Üretim maliyetleri ve bu maliyetlerin düşürülmesini esas alan maliyet yönetim sistemi maliyet hesaplama sistemine göre üretilen bilgilerin bir bütün olarak yönetime sunulmasında ve sonuçların değerlendirilebilmesi noktasında daha fazla finansal tekniklere ihtiyaç duymaktadır (Varila, Espanen ve Heinonen, 2005: 14, Karakaya, 2011: 16). Küreselleşme ve rekabet koşullarının değişimiyle birlikte, özellikle kaliteli, ucuz ve ürün çeşitliliğine önem veren üretim işletmeleri maliyet yönetim sistemlerini daha fazla önemseyip gerekirse söz konusu sistemlerinde değişime gitme yolunu tercih etmelidir (Gupta ve Galloway, 2003: 131).

2.1.2. Maliyetin Anlam ve Önemi

Küreselleşmeyle birlikte rekabet koşullarının her geçen gün değiştiği günümüzde ürünlerin pazar ömürlerinin kısalması, üretim öncesindeki araştırma ve geliştirme, mamul ve süreç tasarımları, sermaye yatırımları, yazılım geliştirme ve eğitim-staj

faaliyetlerinin artması, işletmelerin daha çok maliyete katlanmalarına sebep olmuştur (Şakrak, 2002a: 1).

Katlanılan fedakârlıkların parasal değeri olarak ifade edilen maliyet kavramının tanımından da anlaşılacağı gibi toplumların gerçekleştirmiş olduğu her türlü faaliyet maliyetin kapsamına dâhil edilebilmektedir (Sevgener ve Hacirüstemoğlu, 2000: 17). Örneğin, mal ve hizmet üreten kesim ile üretilen bu mal ve hizmetleri satın alarak tüketen kesimin oluşturduğu ekonomik bir yapı içerisinde her iki kesimin de hayatlarını idame ettirebilmeleri için bazı fedakârlıklara katlanmaları ve bazen de alternatifler arasında seçim yapmaları gerekmektedir. İşte bu seçim kararı beraberinde alternatif maliyet kavramını ortaya çıkarmaktadır (Dinler, 2009: 326).

İşletmelerin rekabet koşullarında kaliteli ürünleri piyasaya sunabilmeleri, müşteri memnuniyetine verdikleri önemle paralellik göstermektedir (Easton ve Jarell, 1998: 298). Müşteri memnuniyetine önem vermekten ziyade çeşitli programları satın alarak kaliteli ürün üretmeyi amaçlayan pek çok firma hayal kırıklığına uğramıştır (Rust, Zahorik ve Keiningham, 1995: 58). Bu nedenle işletmeler kalite ve finansal performans arasındaki sebep sonuç ilişkisine odaklanırken müşteri memnuniyetini göz ardı etmemeli, söz konusu programları da kârlarını artıcı bir araç olarak kullanmalıdırlar (Ball, 2006: 34). Ayrıca işletmelerin kaliteye vermiş oldukları önem beraberinde kalite maliyetlerinin de dikkate alınmasını gerektirmektedir. Artan güven ya da düşük fiyatların belirlenmesi yüksek müşteri memnuniyetini sağlayacak ve bu durumda düşük maliyetle kaliteli ürünlerin pazara sunulabilmesine imkân verecektir (Rust, Moorman ve Dickson, 2002: 9).

Günümüzün rekabet ortamında işletme yönetiminin sağlıklı karar alabilmesi söz konusu amaçların gerçekleştirilebilmesi noktasında önemli olduğu için, işletme yönetimine alacağı kararlarda yardımcı olacak en önemli bilgi, maliyet bilgisidir (Ulutepe, 2010: 33). Maliyetleme, bir işletmenin kaynak ve süreçlerini nasıl etkin ve verimli bir şekilde kullanacağına ve performans gelişimi için ne tür yönetim kararlarının ve değerlerinin belirleneceğine katkı sağlamaktadır (IFAC, 2009: 5). Ancak maliyet bilgilerinin yönetim kararları üzerindeki etkileri kadar bu bilgilerin nasıl elde edildiği de önemlidir. Örneğin; üretim işletmelerinin hizmet işletmelerinden, özel sektörde faaliyet gösteren işletmelerin kamu işletmelerinden ve büyük işletmelerin küçük işletmelerden

farklı amaç ve ihtiyaçları olduğu için söz konusu bilgileri elde etmede kullanılacak yöntemler de farklılık göstermektedir (Gurowka ve Lawson, 2007: 22-23).

Temel amacı mal ve hizmet üretmek olan işletmeler, mal ve hizmetlerin üretimi ile ilgili direkt ve endirekt maliyetleri de saptamak, tanımlamak, ölçmek, raporlamak ve analiz etmek durumundadır (Rayburn, 1995: 4). Bu durumda işletmelerin yukarıdaki faaliyetleri gerçekleştirebilmesi için ihtiyaç duyduğu maliyet bilgilerini, maliyet muhasebesi sağlamaktadır. Örneğin bir üretim işletmesinin, üretimde kullanacağı hammadde temininden üretimin sonuna kadar katlanacak olduğu üretim maliyetlerinin tespiti, sınıflandırılması, ilgili kişilere sunulması gibi muhasebenin kapsamını oluşturan çalışmaların tümü, maliyet muhasebesinin faaliyet alanını oluşturmaktadır (Ulutepe, 2010: 33-34).

2.1.3. Maliyetlerin Sınıflandırılması

Maliyetler; üretim maliyetlerinin belirlenebilmesi, faaliyet giderlerinin tespit edilebilmesi, plan ve bütçelerin kolaylıkla hazırlanabilmesi, işletme yöneticilerinin daha sağlıklı karar verebilmelerine katkı sağlaması vs. gibi nedenlerden dolayı değişik açılardan sınıflandırılmaktadır (Abdioğlu, 2013: 26). Buradan hareketle bu bölümde söz konusu maliyetler değişik açılardan ele alınacaktır.

2.1.3.1. Üretim Hacmi İle İlişkisine Göre Maliyetlerin Sınıflandırılması

Üretim hacmi ile ilişkisine göre maliyetler; sabit, değişken ve karma olarak sınıflandırılmaktadır (Abdioğlu, 2013: 27). Faaliyet hacmiyle doğru orantılı olarak değişkenlik gösteren maliyetler değişken, belirli bir faaliyet döneminde üretim miktarındaki değişimden etkilenmeyen maliyetler ise sabit maliyetlerdir (Karakaya, 2011: 45, Küçükşavaş, 2006: 37). Bunun yanında örneğin; herhangi bir hizmetten yararlanılmasa da dışarıdan sağlanan fayda ve hizmetler için yapılan dönemlik ödemeler ile hizmetten yararlandıkça artan fatura bedeli hem sabit hem de değişken özellik gösterdiği için bu tür maliyetlerde karma maliyetler kapsamına dâhil edilmektedir (Kaygusuz ve Dokur, 2009: 40).

2.1.3.2. Maliyetlerin Karar Verme Sürecinde Esas Alınmasına Göre Sınıflandırılması

Maliyetlerin karar verme sürecinde esas alınmasına göre geçerli maliyet, batık maliyet, fırsat maliyeti ve marjinal maliyet olarak sınıflandırılmaktadır (Erdoğan ve Saban, 2010: 45). İşletme yönetimi kararlarıyla alakalı alternatifler arasında yapılacak olan seçimlerden etkilenen maliyetler “geçerli”, geçmişte ortaya çıkan, geri dönüşü imkânsız olan ve gelecekle ilgili kararları etkilemeyen maliyetler ise “batık” maliyetlerdir (Otlu ve Demir, 2005: 159, Önder, 2009: 39). Bir seçeneğin diğerine tercih edilmesi sonucu vazgeçilen seçeneklerden sağlanacak en yüksek getiriden mahrum kalmak, seçilen alternatifin fırsat maliyetini oluştururken; üretim miktarında meydana gelen bir birimlik bir değişimin toplam maliyet üzerinde oluşturacağı etki ise marjinal maliyeti ifade etmektedir (Abdioğlu, 2013: 35 Spiller, 2011: 595).

2.1.3.3. Maliyetlerin Yüklenme Biçimine Göre Sınıflandırılması

Maliyetler yüklenme biçimlerine göre direkt ve endirekt maliyetler olarak sınıflandırılmaktadır (Büyükmirza, 2010: 62).

Ürünle doğrudan ilişkisi olan yani hangi ürün için ne kadar olduğu izlenebilen maliyetler “direkt”; ürünle doğrudan ilişkisi kurulamayan, yani hangi ürün için ne kadar olduğu izlenemeyen maliyetler ise “endirekt” maliyetler olarak ifade edilmektedir (Karakaya, 2011: 39). Örneğin; ayakkabı imalatına kullanılan derinin miktarı ve tutarı kolaylıkla belirlenebildiğinden dolayı bu hammadde için katlanılan maliyetler direkt, konfeksiyon imalatında kullanılan iplik ise gerek üretim maliyetinde önemsiz olduğu için gerekse hangi ürün için ne kadarlık bir kullanımın tespitinin zor olmasından dolayı katlanılan maliyet endirekt özellik taşımaktadır (Abdioğlu, 2013: 32). Yüksek teknolojik yapıya sahip işletmelerde endirekt maliyetler, geleneksel işletmelerde ise direkt maliyetler daha yüksek bir orana sahiptir (Kelety, 2006: 265).

2.1.3.4. Maliyetlerin Tek Düzen Hesap Planına Göre Sınıflandırılması

Tek düzen hesap planına göre maliyetler; fonksiyon esasına göre (7/A) ve çeşit esasına göre (7/B) sınıflandırılmaktadır (Küçüksavaş, 2006: 42). Bir işletmenin faaliyetlerinin ortak özellikleri sonucu ortaya çıkan maliyetler olarak tanımlanan

fonksiyon esasına göre maliyetler; üretim, hizmet, araştırma-geliştirme, pazarlama satış ve dağıtım, genel yönetim ve maliyetlerinden oluşmaktadır (Gündüz, Gürdal ve Elmacı, 2013: 7). Üretim maliyetleri olarak ifade edilen sınıflandırma ise; direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetlerinden oluşmaktadır (Sevilengül, 2009: 649).

Maliyetlerin çeşit esasına göre sınıflandırılması ise; işletmelerin mal ve hizmet üretebilmek için katlanmak durumunda oldukları maliyetlerin çeşitlerini belirleyebilmek için yapılan bir sınıflandırma olup ilk madde ve malzeme giderleri, işçi ücret giderleri, memur ücret giderleri, dışarıdan sağlanan fayda ve hizmetler, çeşitli giderler, vergi, resim ve harçlar, amortismanlar ve tükenme payları ve finansman giderlerinden oluşmaktadır (Abdioğlu, 2013: 30, Kavak, 2005: 380, Karakaya, 2011: 25).

2.1.3.5. Maliyetlerin Faaliyet Konusuna Göre Sınıflandırılması

Bir işletmenin üretim faaliyetleri esnasında ortaya çıkan maliyetler “üretim maliyetlerini”, hiçbir üretim faaliyetinde bulunmadan doğrudan satılmak amacıyla satın alınan malların alım maliyetini oluşturan maliyetler “ticari maliyetleri” ve herhangi bir hizmetin gerçekleştiği durumda ortaya çıkan maliyetler ise “hizmet maliyetlerini” oluşturmaktadır (Abdioğlu, 2013: 33).

2.1.3.6. Üretimin Maliyetini Oluşturan Maliyetlere Göre Sınıflandırma

Üretim işletmelerine göre maliyet kavramı, üretilen mal ve hizmetler için katlanılan fedakârlıkların parasal ifadesidir (Karakaya, 2011: 15). Bu sebeple üretim faaliyetinde bulunan işletmelerin belirlemiş olduğu üretim maliyetleri; bir ürünün hammadde olarak teminiyle başlayıp üretim tamamlanana kadar farklı süreçlerde ortaya çıkan, direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetlerinden oluşmaktadır (Brock, Palmer ve Herrington, 1989: 3, Uyar, 2008: 135).

Direkt ilk madde ve malzeme maliyetleri, üretilen mamulün temel yapısını oluşturan ve her bir mamul için ne kadar harcadığı takip edilebilen, direkt işçilik maliyetleri; üretim faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi için çalıştırılan işçilerin üretim esnasında harcadıkları zamanda ortaya çıkan, genel üretim maliyetleri ise direkt ilk

madde ve malzeme ve direkt işçilik giderleri dışında kalan üretim maliyetleridir (Özkan, 2006: 109).

Son zamanlarda tüketici taleplerinde meydana gelen sürekli değişim, işletmeleri pazarın beklentilerine uygun daha az sayıda ve farklılaştırılmış ürünleri, düşük maliyetli ve kaliteli üretmeye yöneltmektedir (Türker, Balyemez ve Biçer, 2005: 42). Ayrıca müşterilerin daha fonksiyonlu ve kaliteli ürünleri daha ucuza satın almak istemeleri de işletmeleri üretim sistemlerini gözden geçirme ve yeni düzenlemeler yapma zorunluluğuyla karşı karşıya getirmektedir (Ibusuki ve Kaminski, 2007: 459).

Günümüzde işletmelerin rekabet avantajı elde edebilmeleri (Tracey, Vonderembse ve Lim, 1999: 411, Ghani ve Jayabalan, 2000: 2, Karcıoğlu, Dursun ve Biçer, 2013: 22, Basık, 2012: 1);

- Yüksek kaliteli ve güvenilir ürünlerin tüketicilere zamanında teslim edilebilmesine,
- Etkin tüketici hizmetlerinin sağlanabilmesine,
- İsrafın önlenilmesine,
- Kalitenin arttırılabilmesine,
- Sürekli iyileşme ve gelişmenin sağlanabilmesine
- Mevcut ürünlere yeni özellikler katma çabası içerisinde olunmasına ve
- **Üretim maliyetlerinin** de düşürülebilmesine bağlıdır.

Küresel rekabet koşullarında işletmelerin rekabet gücü elde edebilmeleri ve bu gücü sürdürebilmeleri, üretim süreçlerinin her aşamasında ortaya çıkan maliyetleri kontrol altına almalarına bağlıdır (Gürdal, 2007: 192, Yılmaz ve Baral, 2009: 8). Bu kontrolü sağlayabilmek için ise üretim faaliyetlerinde birtakım değişiklik yapmaları gerekmektedir (Güleş, 2001: 60).

Küresel rekabet ve teknolojinin sürekli gelişimiyle birlikte üretim maliyetlerinin düşürülebilmesi;

i) İşletmelerin yeni yönetim felsefelerini hayata geçirmeleriyle,

ii) Kalite, hızlı üretim, daha az işgücü maliyetleri ve çeşitli ürünlerin parti olarak üretiminin temel şartı olan otomasyonu üretim faaliyetlerinde kullanmaları ve bu sayede üretim yapılarını ve maliyet sistemlerini değiştirmeleriyle sağlanmaktadır (Gersil, 2008:

122, Elitaş, Çonkar ve Erkan, 2006: 329, Patterson, West ve Wall, 2004: 645). İşletmelerin otomasyona dayalı üretim faaliyetlerinde bulunmaları, taşıma depolama ve montaj faaliyetleriyle tasarım aşamalarında ortaya çıkan üretim maliyetlerinin azalmasına katkıda bulunmaktadır (Dean ve Snell, 1996: 461).

İşletmelerin üretim yapılarında ve maliyet sistemlerinde meydana gelen değişimler direkt işçilik (a) ve endirekt işçilik (b) açısından aşağıda ifade edildiği gibi etkilere sebebiyet vermektedir (Türker ve diğ., 2005: 45, Acar, Tekin ve Alkan, 2007: 2):

a) Emek yoğun yatırım aşamasından sermaye yoğun yatırım aşamasına geçişle birlikte üretim faaliyetleri daha az uzman işçi tarafından yerine getirilmekte ve bu durum direkt işçilik maliyetlerinin toplam maliyet içerisindeki oransal payını azaltmaktadır.

b) Tasarım, kontrol ve ar-ge faaliyetlerinden dolayı endirekt işçilik maliyetlerinin toplam üretim maliyetleri içerisindeki payı artmaktadır.

Üretim sistemleri ve maliyet yapılarının direkt ve endirekt işçilik maliyetlerinde meydana getirdiği değişime ilave olarak; işletmelerin fazla miktarda standart hammaddeler yerine küçük partiler halinde daha kaliteli ve daha az maliyetli hammaddeleri kolaylıkla temin edebilmesi ve hammadde kullanımında israfın önlenmesi sayesinde direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerinin de toplam üretim maliyetleri içerisindeki payını azaltmaktadır (Türker ve diğ., 2005: 45, Akın, 2001: 40, Bayo ve Cerio, 2004: 118).

İşletmelerin yeni yönetim felsefelerini hayata geçirmeleri direkt ilk madde ve malzeme ile direkt işçilik maliyetlerini azaltırken üretim ortamındaki genel üretim maliyetlerinin oluşumunu büyük ölçüde artırmaktadır (Novin, 1992: 40, Cooper ve Kaplan 1988: 96).

İngiltere’de farklı tarihlerde yapılan araştırma sonuçlarına göre toplam üretim maliyetleri içerisinde direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerinin ilk sırada, genel üretim maliyetlerinin ikinci ve son sırada ise direkt işçilik maliyetlerinin yer aldığı tespit edilmiştir (Brierley, Cowton ve Drury, 2001: 222, Brierley, Cowton ve Drury, 2007: 672). Bu durumda üretim maliyetinin değişen yapısına paralel olarak genel üretim

maliyetlerinin direkt işçilik maliyetlerini geçtiği sonucuna ulaşılmaktadır (Baxter, 2005: 90).

Genel üretim maliyetlerinde meydana gelen bu artış;

- ✓ İşletmelerin üretim faaliyetlerinde bilgisayar teknolojilerini ve otomasyonlarını kullanmasıyla,
- ✓ Teknolojiye bağlı olarak amortisman, enerji, uzman işçilik maliyetlerinin öneminin artmasıyla ve
- ✓ Direkt işçilik maliyetlerinin toplam üretim maliyeti içerisindeki payının azalmasıyla ilişkilendirilebilmektedir (Küçük, 2005: 5).

2.2. MALİYET UNSURLARI VE ÜRETİLEN MAMUL MALİYETİ

Küreselleşmeyle birlikte yeni teknolojilerin artması, ürün ömürlerinin kısalması, *üretim maliyetlerinde* meydana gelen artışlar ve üretimde nitelikli işgücüne duyulan ihtiyaç, işletmeler üzerinde ciddi bir baskı unsuru oluşturarak rekabetçi bir ortamın oluşmasına neden olmaktadır (Kaygusuzoğlu, 2010: 241). Bu sebepten dolayı işletmelerin rekabet koşullarında ayakta kalabilmeleri, mevcut üretim miktarlarında artış sağlayabilmeleri ve üretim maliyetlerini düşürebilmeleri; üretim sistemleri ve teknolojileri gibi iki önemli unsuru dikkate almalarına ve söz konusu üretim sistemlerinde dikkatli bir planlama ve zamanlama yapmalarına bağlıdır (Gersil, 2008: 108, Masoumi, Bagheri ve Arabi, 2013: 101). Üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkisinden hareketle bu bölümde işletmelerin bir ürünü üretirken katlandıkları maliyetler detaylı bir şekilde anlatılacaktır.

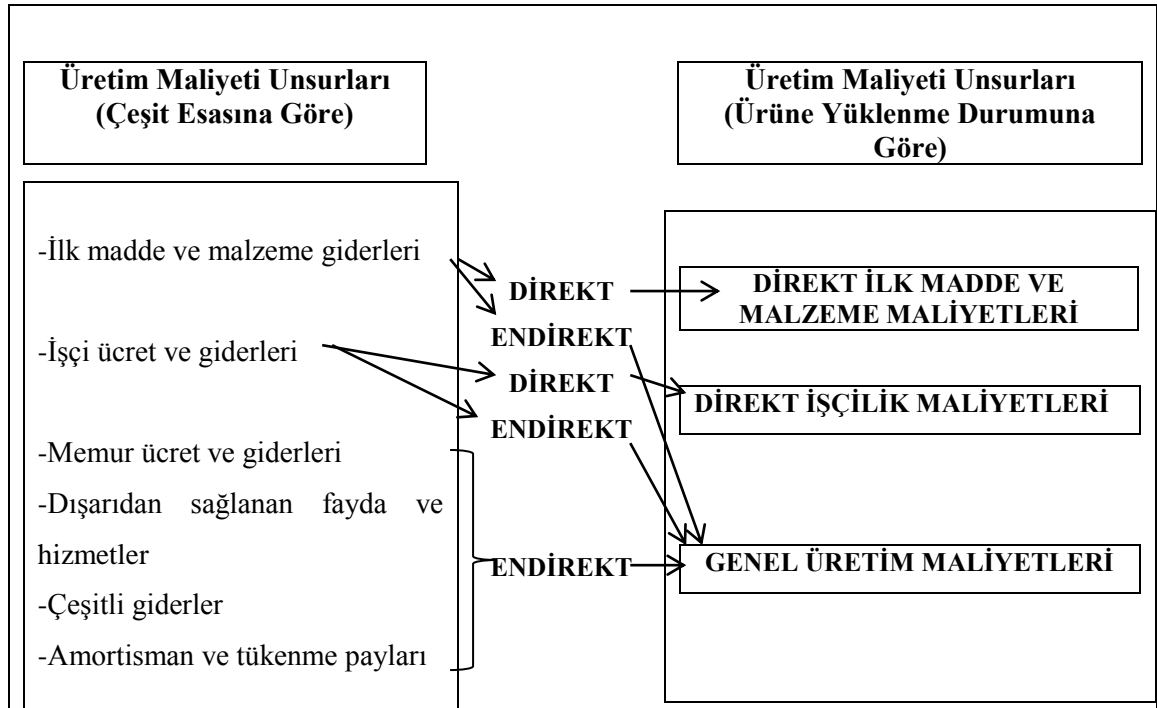
2.2.1. Üretim Maliyeti ve Unsurları

İşletmelerin faaliyetlerini sürdürebilmesi için harcadıkları çabaların bütünü üretimi oluştururken (Kuru, 2008: 17), bu faaliyetlerin sona erdiği noktaya kadar ortaya çıkan ve para ile ifade edilebilen fedakârlıkların toplamı da üretim maliyetlerini ifade etmektedir (Savcı, 2012: 68). Üretim maliyetleri, belirli bir dönemde işletmelerin üretim faaliyetleri için kullanılan ve ürünlere yüklenen değerleri ifade etmektedir (Haftacı, 2009: 70).

İşletmelerin üretim faaliyetlerini yerine getirirken üretim maliyetlerini doğru bir şekilde belirleyebilmeleri; hem işletmelerin sürekliliği açısından işletme sahip, yönetici ve işletmeyle ilişkisi olan üçüncü kişiler açısından hem de doğru hesaplanmış maliyetler sonucu belirlenen kazanç üzerinden vergiyi alacak olan devlet açısından önemlidir (Orhan ve Bozdemir, 2009: 54).

İşletmeler için üretim maliyetlerinin doğru bir şekilde tespit edilebilmesi; faaliyetlerin, çalışma kapasitelerinin, en uygun üretim miktarlarının ve alınacak kararların belirlenebilmesi açısından oldukça önemlidir. Ayrıca üretim maliyetlerinin doğru bir şekilde tespit edilmesi söz konusu maliyetlerle ilgisi olmayan bir giderin belirlenebilmesine ve o giderin ayıklanabilmesine imkân vermektedir.

Üretim maliyetleri; direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetlerinden oluşmaktadır (Büyükmirza, 2010: 147). Üretim maliyetlerini tanımlamaya geçmeden önce, işletmelerin bir ürünü üretirken katlanmış oldukları her bir giderin ilgili maliyet kalemine dağıtımına aşağıdaki şekil yardımıyla değinmek de yararlı olacaktır.

Şekil 2.1. Üretim Maliyeti Unsurlarının Ürünle İlişkilendirme Açısından Sınıflandırılması

Kaynak: Karakaya, 2011: 57

Şekil 2.1’de görüldüğü üzere çeşit esasına göre her bir üretim maliyeti unsuru ürüne yüklenme duruma göre dağıtılırken direkt ve endirekt olarak değişkenlik göstermektedir. İşletmelerin faaliyetlerini sürdürebilmesi için üretmesi gereken her türlü mal ve hizmetin esas yapısını oluşturan maliyetler doğrudan ilişkiliyse direkt maliyetleri, doğrudan ilişkili değilse genel üretim maliyetlerini oluşturmaktadır.

2.2.1.1. İlk Madde ve Malzeme Maliyetleri

İşletmelerin bir ürünü üretebilmek için satın aldıkları hammaddelere ilk madde ve malzemeler denilmektedir. Bu bölümde ilk madde ve malzemelerin satın alınmasından depolanmasına kadar detaylı bilgi verilecektir. Ayrıca üretim faaliyetlerinde kullanılan ilk madde ve malzemelerin maliyetleri de kapsamlı bir şekilde anlatılacaktır.

İşletmelerin üretim maliyetlerinden birini oluşturan ilk madde ve malzeme maliyetleri; mal ve hizmet üretimi için kullanılan hammadde, yardımcı madde ve yakıt malzemeleri gibi araçların bütününden oluşmaktadır (Haftacı, 2009: 71).

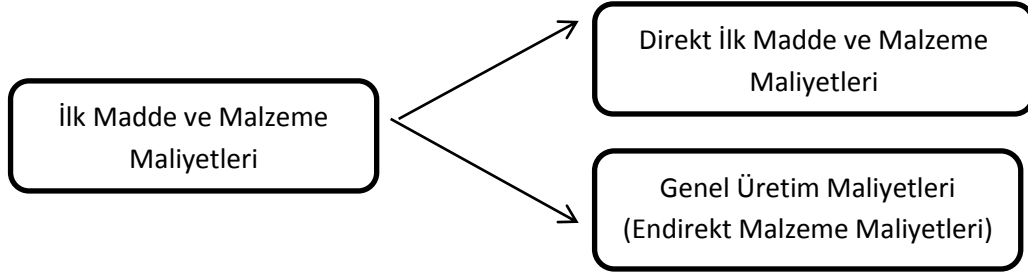
Üretim, satın alma, depolama ve satış aşamalarında kullanılan veya tüketilen ilk madde ve malzemelerin parasal karşılıkları ilk madde ve malzeme maliyetlerini oluşturmaktadır (Savcı, 2012: 69).

İşletmelerde satış, üretim veya satın alma faaliyetlerinde meydana gelen bir aksamanın diğer departmanları da etkileyeceği düşüncesinden hareketle, ilk madde ve malzemelerin satın alınması ve maliyetlerinin dikkatli bir şekilde hesaplanması gerekmektedir (Çalış, 2013: 162). İşletmeler için söz konusu maliyetlerin kontrolünde (Savcı, 2012: 71);

- ✓ Uygun kalite ve özelliğe sahip madde ve malzemelerin, gerektiği zaman satın alınması,
- ✓ Alıcıların tercihleri doğrultusunda kalite, fiyat ve teslimat dengesinin sağlanması,
- ✓ Malzemelerin temini ve denetimi,
- ✓ Üretim faaliyetlerinde kullanılacak olan direkt ilk madde ve malzemelerin temininde katlanılacak maliyetin bedeli,
- ✓ Üretim faaliyetlerinin her aşamasında malzeme kontrolünün ve gerekli stok miktarının iyi yapılması,

✓ Uygun depolama imkânlarının sağlanması ve stok seviyelerinin düzenli bir şekilde kontrol edilmesi önemlidir.

İşletmelerin üretim faaliyetlerinde kullandıkları ilk madde ve malzeme tüketimleri karşılığında katlanılan maliyetler incelendiğinde söz konusu maliyetlerin direkt ve endirekt ayırımından bahsetmek mümkündür.

Şekil 2.2. İlk Madde ve Malzeme Maliyetlerinin Mamulle İlişkilendirme Açısından Sınıflandırılması

Kaynak: Karakaya, 2011: 58

Şekil 2.2’de görüldüğü üzere bir ürünün temel yapısını oluşturan, hangi ürün için ne kadar tüketildiği herhangi bir işlem yapmadan doğrudan belirlenebilen ilk madde ve malzeme maliyetleri *direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerini*; bir ürünün temel yapısını oluşturmayan ve her bir ürün için ne kadar tüketildiği tam olarak belirlenemeyen ilk madde ve malzeme maliyetleri ise *endirekt ilk madde ve malzeme maliyetlerini* oluşturmaktadır (Akdoğan, Gündüz, ve Sevim, 2013: 39). Direkt ilk madde malzemeler, üretim miktarına bağlı olarak değişim gösterdiği için değişken maliyet özelliği taşırken, endirekt ilk madde ve malzemeler üretim miktarına bağlı olarak hem değişken hem de sabit maliyet özelliği göstermektedir (Kaygusuz ve Dokur, 2009: 113).

2.2.1.1.1. Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyetleri

Direkt kavramı, maliyet unsurlarının miktar ve değer olarak üretilen ürünle doğrudan bir ilişkiyi ifade etmektedir (Atamanalp, Karcıoğlu ve Orhan, 2000: 77). Buna göre direkt ilk madde ve malzeme maliyetleri; ürünün özünü oluşturması nedeniyle, hangi ürün için ne kadar kullanıldığı belirlenebilen malzemeler için katlanılan

maliyetlerdir (Karakaya, 2009: 134). Örneğin, bir inşaat firmasının faaliyetlerinde kullandığı demir, ayakkabı imalatında kullanılan deri ve gömlek imalatında kullanılan kumaş, üretilen mamulün temelini oluşturan malzeme kullanımı olarak düşünüldüğünden dolayı direkt ilk madde ve malzeme niteliği taşımaktadır (Abdioğlu, 2013: 26). Ve bu malzemeler için katlanılan maliyetler ile üretim akışı içerisinde meydana gelen hurda, atık ve kusurlu mamullerin toplamı da direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerini oluşturmaktadır.

Üretim işletmelerinde direkt ilk madde ve malzeme maliyetleri; stok maliyeti ve satışların maliyetinin bir unsuru olarak düşünülmektedir (Sandretto, 1985: 1). Direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerinin birim fiyatlarının hesaplanmasında dikkate alınan hammadde fiyatlama yöntemine göre üretim maliyetlerinde meydana gelen farklılık hem stok maliyetlerinin hem de satışların maliyetinin farklı çıkmasına ve buna paralel olarak oluşturulan finansal raporların da farklı bilgilerden oluşmasına neden olmaktadır (Samur, 2012: 5)

Küresel rekabet koşulları ve teknolojik yenilikler, işletmelerin üretim sistemlerinde de birtakım yenilik yapmalarını gerekli kılmaktadır. Ancak işletmelerin üretim sistemleri incelendiğinde büyük miktarlarda hammadde, yarı mamul ve mamul stoklarının olduğu ve bu stokları değerlemek için kullandıkları sistemlerin karmaşıklığı dikkat çekmekte ve söz konusu karmaşıklığın işletmelerin üretim maliyetlerini de etkilediği görülmektedir (Maskell ve Maynard, 2008: 59).

İşletmelerin temin ettiği ve üretimde direkt kullandığı malzeme ve parçalardan oluşan direkt ilk madde ve malzemelerin fiziki olarak kullanımında herhangi bir değişim meydana gelmemesine rağmen maliyetlerini azaltıcı birtakım yöntemler geliştirilmiştir. Tedarikçi seçiminde kullanılan yöntemlerin değiştirilmesiyle birlikte çok sayıda tedarikçi ile çalışmak yerine az sayıda ve süreklilik arz eden tedarikçilerle çalışmak direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerinin etkin bir şekilde kontrol altına alınmasına katkı sağlayacaktır (Kaygusuz, 2001: 2).

Geleneksel maliyet sistemine sahip işletmelerde direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerinin toplam maliyet içerisindeki payının oransal olarak yüksek olduğu görülmekteyken (Innes ve Mitchell, 1996: 11, Kellett ve Sweeting, 1991: 18), maliyetleri azaltıcı bir takım yöntemler sayesinde daha az maliyetli ve daha kaliteli

alternatif direkt ilk madde ve malzeme kullanımı ile direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerinin toplam maliyetler içerisindeki payında düşüş gözlenmektedir (Türker ve diğ., 2005: 45).

2.2.1.1.2. Endirekt İlk Madde ve Malzeme Maliyetleri

Endirekt kavramı, maliyet unsurlarının miktar ve değer olarak üretilen ürünle dolaylı bir ilişkisini ifade etmektedir (Atamanalp ve diğ., 2000: 77). Buna göre endirekt ilk madde ve malzeme maliyetleri; işletmelerin üretim faaliyetlerini direkt olarak etkilemeyen ilk madde ve malzeme maliyetlerini oluşturmaktadır (Ergül, 2008: 3). Endirekt ilk madde ve malzemeler, üretim faaliyetlerinin aksamaması için kullanılan, ancak direkt ilk madde ve malzemeler gibi ürünün fiziki yapısının bir parçası olmayan malzemelerdir. Ancak bu malzemelerin hangi ürünün üretimi için ne kadar kullanıldığı tam olarak belirlenemediği için bu malzemeler ürün maliyetine dâhil edilirken maliyet muhasebesinde kullanılan bir takım dağıtım anahtarlarından yararlanılmaktadır.

Ürünün temel yapısını oluşturmayan, ekonomik bakımdan önemli olmayan ve teknik olarak bir ürünün üretilmesi esnasında ne kadar kullanıldığı belirlenemeyen endirekt ilk madde ve malzemeler; yardımcı malzemeler ve işletme malzemesi olarak ikiye ayrılmaktadır (Savcı, 2012: 70).

Üretilen ürüne değer olarak az katkı sağlayan, üretimde az miktarda bulunan ve ne kadar kullanıldığı kolaylıkla saptanamayan, mobilya üretiminde kullanılan yapıştırıcı ve vernik, elbise üretiminde kullanılan iplik ve düğme vb. gibi malzemeler yardımcı malzemeleri; üretim faaliyetlerinin yürütülebilmesi için ihtiyaç duyulan ancak mamul bünyesine dâhil edilemeyen yağlama, temizlik, elektrik, yakıt ve büro vb. gibi malzemeler de işletme malzemelerini oluşturmaktadır (Haftacı, 2009: 85, Karakaya, 2011: 133). Yardımcı malzemelere hammaddeye şekil verilebilmesi amacıyla ihtiyaç duyulmaktadır.

2.2.1.1.3. İlk Madde ve Malzemelerin Satın Alınması

İşletmelerin üretim faaliyetlerinin aksamadan düzenli bir şekilde yürütülebilmesi için bir miktar ilk madde ve malzemenin işletmede stoklanması gerekmektedir (Karakaya, 2009: 135). Stoklanan miktar, stok takip çizelgelerinde minimum ve

maksimum miktar olarak gösterilmektedir. Son yıllarda ilk madde ve malzeme kullanımında hemen hemen stoksuz üretim olarak adlandırılan ve üretim departmanı tarafından ihtiyaç duyulduğu kadar üretilen bir sistem olarak bilinen “Tam Zamanında Üretim (JIT)” (Karcıoğlu, 2000: 127), gelişmiş ülkelerde başarılı bir şekilde kullanılsa da ülkemizde henüz kullanımı mümkün görülmediği için ilk madde ve malzeme stokları mamul maliyetiyle ilişkilendirilerek izlenmektedir.

Günümüzde stokların miktar ve değer olarak izlenmesinde Gözle Kontrol, Çift Kutu Metodu, Sabit Sipariş Süresi Metodu, Sabit Sipariş Miktarı Metodu, ABC Metodu, Stoksuz Malzeme Yönetim Metodu ve Malzeme İhtiyaç Planlaması Metodu gibi metotlar mevcuttur (MEGEP, 2008: 14).

2.2.1.1.4. İlk Madde ve Malzemelerin Teslim Alınıp Depolanması

Satın alınan ilk madde ve malzemenin kalite kontrolü satın alma departmanı tarafından yapıldıktan ve verilen siparişe uygun olmayan ilk madde ve malzemeler satıcıya iade edildikten sonra ambar giriş fişi düzenlenerek stoklara alınmaktadır (Erdoğan ve Saban, 2010:93).

İlk madde ve malzemelerin depolanmasında;

- Miktar, kalite ve ambalajlama yönünden kontrol edilerek istenen kriterlere uygunluğunun,
- Verilen siparişin eksiksiz ve hasarsız teslim edilip edilmediğinin,
- Satın alınan ilk madde ve malzemelere ait ambar fişlerinin doğru bir şekilde düzenlenip düzenlenmediğinin ve
- Satın alınan ilk madde ve malzemeye ilişkin muhafaza edilecek deponun uygunluğunun tespiti önemlidir.

2.2.1.1.5. İlk Madde ve Malzemelerin Üretime Verilmesi

İlk madde ve malzemenin üretim bölümüne verilebilmesi için üretim veya departman yöneticisi tarafından onaylanmış malzemenin kodu, hangi sipariş veya departman için ne kadar miktarlık istendiği ve maliyet bilgilerini içeren ilk madde ve malzeme istek fişleri düzenlenmektedir (Küçüksavaş, 2006:143).

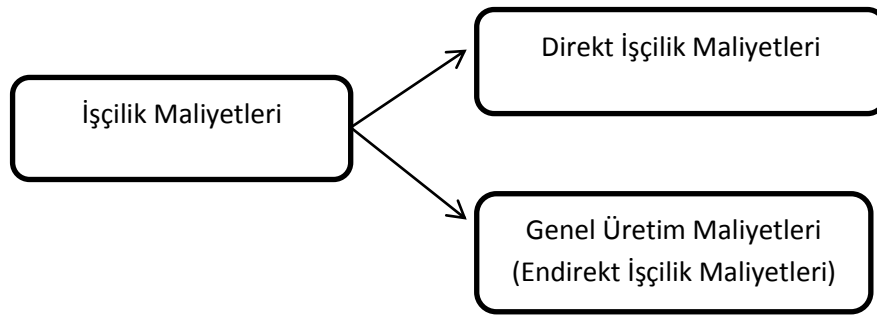
İstek fişi ile üretime gönderilen ilk madde ve malzemeler, ambar kartından miktar olarak düşülerek, üretime sevk edilmektedir. Üretime gönderilen ilk madde ve malzemelerin ihtiyaçtan fazla olması veya arzu edilen özellikleri taşımaması halinde iade fişi düzenlenerek ilk madde ve malzeme ambarına geri gönderilmektedir.

2.2.1.2. İşçilik Maliyetleri

Bir üretim işletmesinde direkt ilk madde ve malzemeler üretim faaliyetinin temelini oluştururken, söz konusu ilk madde ve malzemelerin mamule dönüşüm sürecinde önemli bir rol oynayan işçilikler de üretim faaliyetlerinin önemli bir bileşeni olarak düşünülmektedir (Kaygusuz ve Dokur, 2009: 153).

İşçilik, mal ve hizmet üretimi ve gelir elde etmek için katlanılan zihinsel ve bedensel çalışmaların bütünüdür (Abdioğlu, 2013: 205). İşçilik maliyetleri ise, bir mal veya hizmet üretiminde direkt yada endirekt olarak kullanılan zihinsel, bedensel ya da el becerisiyle katlanılan ekonomik fedakarlıkların değer bakımında tutarı olarak tanımlanmaktadır (Haftacı, 2009: 119).

İşletmelerin üretim faaliyetlerinde kullandıkları işçilik maliyetleri direkt ve endirekt olarak iki kısma ayrılmaktadır.

Şekil 2.3. İşçilik Maliyetlerinin Mamulle İlişkilendirme Açısından Sınıflandırılması

Kaynak: Karakaya, 2011: 59

Şekil 2.3'te görüldüğü üzere, üretim faaliyetleriyle ilgili olarak işçilik maliyetleri incelendiğinde bir kısım işçiliklerin işletmelerin üretim konusunu oluşturan mal veya hizmeti meydana getirebilmek için harcanan ve maliyetlere doğrudan (direkt) yüklenebilen işçilikler ile üretim faaliyetleriyle ilgili olan her türlü üretken veya

yardımcı işçilikleri bünyesinde barındıran dolaylı (endirekt) işçiliklerden oluştuğu görülmektedir (Çalış, 2013:166).

2.2.1.2.1. Direkt İşçilik Maliyetleri

Direkt ilk madde malzeme maliyetlerinden sonra üretim maliyetlerinde dikkate alınması gereken ve üretim faaliyeti esnasında çalışanların bedensel ve zihinsel çabalarının sonucu ortaya çıkan bir diğer maliyet kalemi direkt işçilik maliyetleridir (Haftacı, 2009: 118). Örneğin; bir üretim işletmesinde makineyi çalıştıran, torna tezgâhını kullanan, montaj işinde çalışan veya kaynak departmanında çalışan işçilerin ücretleri direkt işçilik maliyetlerini oluşturmaktadır (Abdioğlu, 2013: 206, Gürsoy, 2009: 30).

Bir üretim işletmesinde esas üretim faaliyetinin gerçekleştiği yerde çalışan ve üretim faaliyetine yön veren işçilik türüdür (Kaygusuz ve Dokur, 2009: 154). Direkt işçilik maliyetlerinden bahsedebilmek için;

- İşçinin mamul üzerinde bizzat çalışıyor olması,
- İşçinin mamul üzerinde ne kadar çalıştığıнын ölçülebilir olması ve
- Söz konusu işçilik maliyetlerinin toplam üretim maliyeti içindeki payının önemli ve anlamlı olması gerekmektedir.

Direkt işçilik maliyetleri; üretim faaliyeti esnasında işlenen hammaddelerin şekillendirilerek üretim çıktılarına dönüştürülmesi işlevine sahip maliyetler olarak tanımlanmaktadır (Şakrak, 2002b: 2).

Geleneksel maliyet sisteminde birincil maliyetler olarak adlandırılan direkt ilk madde ve malzeme ile direkt işçilik maliyetleri üretim hacmine göre değişkenlik gösteren maliyetlerdir (Kaygusuzoğlu, 2010: 241).

Direkt işçilik maliyetlerinin toplam üretim maliyetleri içerisinde payı direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerine oranla daha düşüktür (Murpy ve Braund, 1990: 39). Benzer şekilde direkt işçilik maliyetlerinin üretim maliyetleri içerisindeki payı, direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerinin payına nazaran daha düşük, %20 ile %39 arasındadır (Lukka ve Granlund, 1996: 9). Yukarıda belirtilen oranlar, büyük miktarda stok, yüksek direkt işçilik oranları, uzun çalışma süreleri ve çok fazla sayıda

tedarikçiden büyük miktarda alım olarak nitelendirilen kitle üretim sistemini benimseyen işletmelere aittir (Cleveland, 2005: 16, Maskell ve Maynard, 2008: 59). Ancak teknolojik yeniliklerle birlikte üretim maliyeti unsurlarında da oransal olarak değişimi meydana gelmekte, emek yoğun yatırım sürecinden sermaye yoğun yatırım sürecine geçilerek üretim faaliyetlerinin daha az uzman işçi ile yerine getirilmesi sağlanmaktadır (Türker ve diğ., 2005: 45).

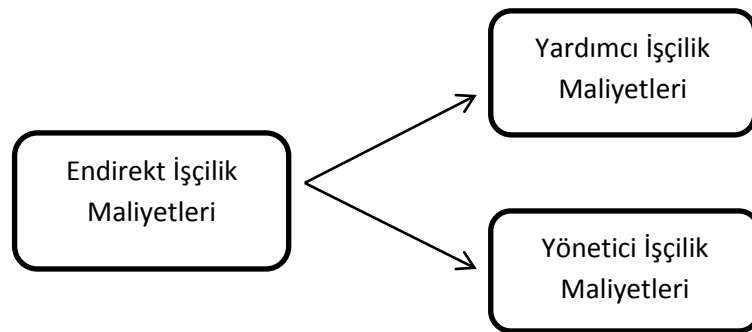
2.2.1.2.2. Endirekt İşçilik Maliyetleri

Direkt işçilik maliyetleri dışında kalan, esas ve yardımcı üretim gider yerlerinde çalışan ve endirekt işçi olarak nitelendirilen, çalışanların hak ettiği ücretleri içeren maliyetler endirekt işçilik maliyetlerini oluşturmaktadır (Kaygusuz ve Dokur, 2009: 154).

Endirekt işçilik maliyetleri, üretim faaliyetinde direkt çalışan işçilere yardımcı olarak çalışan yani mal ve hizmet üretimine doğrudan katkı sağlamayan işçilere ödenen ücretlerden oluşmaktadır.

Endirekt işçilikler, genel olarak üretim faaliyetlerinde doğrudan kullanılmayan, kullanılsa bile ürünlere dağıtım ölçüleri yardımıyla yüklenebilen, iş görenlerin zihinsel veya bedensel gücü ile ilgili ekonomik fedakârlıkların parasal ifadesidir (Haftacı, 2009: 120).

Endirekt işçilik maliyetleri de kendi içerisinde yardımcı ve yönetici işçilik maliyetleri olarak iki kısma ayrılmaktadır.

Şekil 2.4. Endirekt İşçilik Maliyetlerinin Sınıflandırılması

Kaynak: Abdioğlu, 2013: 206

Şekil 2.4'te görüldüğü üzere, endirekt işçilik maliyetleri; üretim faaliyetlerinin düzenli bir şekilde sürdürülebilmesine katkı sağlayan bakım-onarım, güvenlik, temizlik, depo sorumlusu, yemekhane ve nakliye gibi işlerde çalışanlar için katlanılan maliyetleri içeren yardımcı işçilik maliyetleri ile üretim faaliyetlerini kontrol ve koordine eden ustabaşı, gözlemci ve atölye şefi olarak çalışanlar için katlanılan yönetici işçilik maliyetlerinden oluşmaktadır (Abdioğlu, 2013: 207).

2.2.1.2.3. İşçilik Maliyetlerinin İzlenmesi

Mal ve hizmet üreten işletmelerde işçilik maliyetlerinin doğru bir şekilde tespiti gerek işveren gerekse çalışan işçi için önemli bir maliyet unsuru olarak düşünülmektedir.

İşçilik maliyetlerinin izlenmesine ilişkin hesaplamalar üç aşamayı içermektedir. Bu aşamalar (Erdoğan ve Saban, 2010: 134);

- İşçilik süresine ilişkin kayıtların tutulması,
- İşçilik süresine ilişkin ücretlerin hesaplanması ve kaydedilmesi ve
- Hesaplanan işçilik maliyetlerinin üretime yüklenmesidir.

İşçilerin çalışma sürelerine ilişkin takiplerde bar-kod veya optik okuyucu sistemleri kullanılmaktadır.

İşçilik ücretleri genellikle, işçinin işletmede belirli bir zaman diliminde geçirdiği zamana ve bu zamanı hangi üretim gider yerinde geçirdiğine göre belirlenmektedir.

İşçilik maliyetlerinin üretime yansıtılmasında da “İşçi Çalışma Kartı” ve “İşçi Çalışma Kartı Özeti” isimli iki belge kullanılmaktadır. Bu belgelerde çalışanların işletmede geçirmiş oldukları sürelerle birlikte bu süreleri hangi departmanlarda geçirdikleri de yer almaktadır. Bu kartlar, belirli süreleri kapsayacak şekilde bütün işçilik maliyetlerinin direkt ve endirekt olarak ayırımına göre düzenlenmekte ve muhasebe kayıtları için temel oluşturmaktadır (Abdioğlu, 2013: 212).

İşçilik maliyetlerinin üretime yüklenmesi esnasında direkt ve endirekt ayırımının nasıl yapılacağı önemlidir. Esas üretim gider yerinde çalışanlara ait olan ve üretilen mamule doğrudan yüklenebilen ücretler direkt işçilik maliyetlerini, üretim yerlerinde yemek ve dinlenme gibi nedenlerden dolayı boşa geçen sürelerle isabet eden ücretler ise

endirekt işçilik maliyetlerini oluşturmaktadır (www.muhasabetr.com). Örneğin, bir makine operatörünün yaptığı iş direkt işçilik olarak düşünülürken, bu işçinin zamanının bir bölümünü makinenin temizliği veya arızasının giderilmesi için geçirmesi endirekt işçilik olarak düşünülmesini gerektirmektedir. Benzer şekilde direkt işçilerin üretim faaliyetleri dışında yıllık ücretli izinleri, ikramiyeleri ve sosyal güvenlik işveren payları da endirekt işçilik olarak kabul edilmektedir (Erdoğan ve Saban, 2010: 134).

2.2.1.2.4. Ücret Sistemi

Bir işletmenin faaliyetleri esansında süreklilik ve karlılık gibi örgütsel amaçlarının yanı sıra çalışanlarının işletmeye sağladığı katkıların karşılığı olarak nitelendirilen *ücret* gibi bireysel amaçları da bulunmaktadır.

İşçinin emeği karşılığında aldığı bedel olarak tanımlanan ücret (Haftacı, 2009: 126); işverenler için maliyetleri etkileyen bir unsur olarak görülürken, çalışanlar açısından kendileri ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerin yaşamlarını sürdürebilmeleri ve çalıştıkları kurumda statü ve saygınlık kazanmalarını sağlayan bir faktördür (Flippo, 1984: 281).

İşverenler açısından ücret, işgücü maliyeti olarak ifade edilmekte ve üretim maliyetleri ile ulusal ve uluslararası rekabet için etkin bir kavram olarak düşünülmektedir (Çakır, 2006: 18).

Çalışanlar açısından ücret ise ekonomik, psikolojik, gelişim ve çalışanların performansları ve yetenekleri gibi çeşitli açılardan ele alınmaktadır. Kişiler daha fazla çaba göstermenin gelir artışı sağlayacağını düşünürlerse, ücret gelirlerini artırmak için daha fazla performans göstereceklerdir (Şahin, 2010:140).

İşletmelerde ücretin, maliyet üzerindeki etkilerini azaltmak ve çalışanların verimini artırmak için ücret hesaplamalarında zaman, akord ve prim esasına göre birtakım ücretlendirme sistemleri kullanılmaktadır (Abdioğlu, 2013:213).

2.2.1.3. Genel Üretim Maliyetleri

Direkt ilk madde ve malzeme ile direkt işçilik maliyetleri dışında kalan üretimle alakalı bütün maliyetler *genel üretim maliyetlerini* oluşturmaktadır.

2.2.1.3.1. Genel Üretim Maliyetleri İle İlgili Genel Bilgiler

Genel üretim maliyetleri, yukarıda da ifade edildiği gibi direkt ilk madde ve malzeme ile direkt işçilik maliyetleri dışında kalan ve üretim faaliyetlerini dolaylı olarak etkileyen endirekt malzeme, endirekt işçilik, fabrika kirası ve amortisman gibi maliyetlerden oluşmaktadır (Eksteen ve Rosenberg, 2002:14).

Genel üretim maliyetleri ile ilgili yapılan tanımdan da yola çıkarak, genel üretim maliyetleri olarak kabul edilen maliyet kalemleri işletmeyi çalışır durumda tutmak için katlanılan maliyetlerden oluşmaktadır (Garrison ve Noreen, 1997: 45-46).

Bir maliyetin genel üretim maliyeti olarak kabul edilebilmesi için; üretim maliyeti ile ilgili bir maliyet özelliği taşıması, çeşit ve değer olarak direkt değil ancak dağıtım yoluyla maliyetlere yansıtılabilmesi gerekmektedir. (Uragun, 1993: 147).

Üretim maliyetlerinin faaliyetler arasında dağıtımının ve kontrolünün yapılması önemli olduğu için bu konuda bir takım yöntemler geliştirilmiştir. Direkt ilk madde ve malzeme ile direkt işçilik maliyetleri ürünle doğrudan ilişkili olduğu için söz konusu maliyetlerin dağıtımında herhangi bir sorunla karşılaşılmamaktadır. Ancak genel üretim maliyetlerinin ürünle doğrudan bir ilişkisinin olmaması, bu maliyetlerin ürünlerle ilişkilendirilmesi esnasında bir takım dağıtım anahtarlarının kullanılmasını gerektirmektedir. Bir maliyetin genel üretim maliyeti olarak kabul edilmesi, bu maliyetin faaliyetler arasında mümkün olduğu kadar doğru bir şekilde paylaştırılmasını gerektirmektedir.

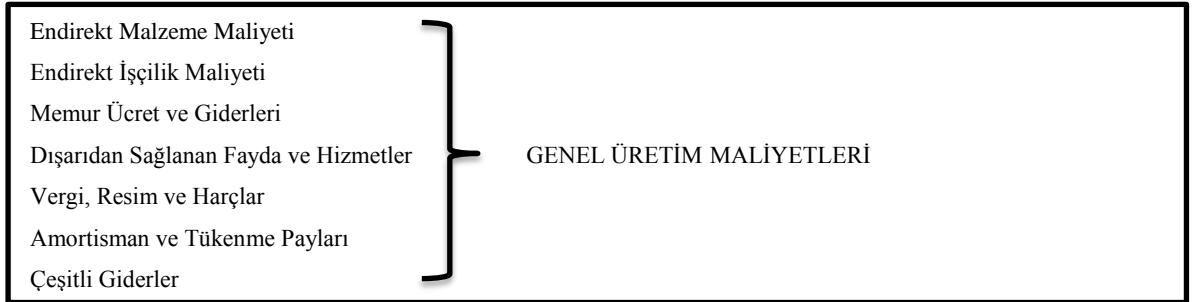
Geleneksel maliyet yapısını benimseyen işletmelerin maliyet yapıları incelendiğinde %60'ının direkt işçilik, %30'unun direkt ilk madde ve malzeme ve % 10'unun ise genel üretim maliyetlerinden oluştuğu gözlenmekte ve işletmeler genel üretim maliyetlerini dağıtırken dağıtım anahtarı olarak direkt işçiliği kullanmaktaydı. Ancak günümüzde otomasyona dayalı üretim sistemlerinin kullanımı beraberinde genel üretim maliyetlerinde bir artışı, direkt işçilik maliyetlerinde ise bir azalışı getirdiği için genel üretim maliyetlerinin dağıtımında direkt işçiliğin kullanılması sağlıklı sonuçlar vermemektedir (Kroll, 2004: 72).

Üretim işletmelerinde genel üretim maliyetlerinin gider yerlerine dağıtımı aşağıdaki aşamalar halinde gerçekleşmektedir (Abdioğlu, 2013: 252);

- ✓ Gider yerlerinin belirlenmesi ve hesapların bu gider yerlerine göre tasnifi,
- ✓ Giderlerin çeşitlerine ve fonksiyonlarına göre belirlenmesi,
- ✓ Giderlerin, gider yerlerine dağıtımı ve gider yerlerinde ilgili giderlerin toplanması,
- ✓ Gider yerlerinde toplanan giderlerden üretim maliyeti ile ilgili olanların mamul veya hizmetler arasında dağıtılması ve bu sayede birim maliyetlerin tespit edilmesi ve
- ✓ Gerçekleşen giderlerin raporlanması yapılmaktadır.

2.2.1.3.2. Genel Üretim Maliyetlerinin Türleri

Genel üretim maliyetleri bünyesinde birçok maliyet kalemini barındırmaktadır. Bu maliyetler çeşit itibariyle aşağıdaki gibi ifade edilmektedir;

Şekil 2.5. Genel Üretim Maliyetlerini Oluşturan Giderlerin Sınıflandırılması

Kaynak: Karakaya, 2011: 59

Şekil 2.5'te görüldüğü üzere, genel üretim maliyetleri endirekt malzeme, endirekt işçilik maliyeti, memur ücret ve giderleri, dışarıdan sağlanan fayda ve hizmetler, vergi, resim ve harçlar, amortisman ve tükenme payları ve çeşitli giderlerden oluşmaktadır.

Esas üretim gider yeri dışındaki üretim gider yerlerinde kullanılan malzeme ile gerçekleşen işçiliklerin üretim faaliyetiyle doğrudan ilişkisinin mümkün olmadığı durumlarda bu maliyetler endirekt malzeme ve endirekt işçilik maliyetleri olarak nitelendirilmektedir (Abdioğlu,2013: 235).

İşletme faaliyetlerini yürütebilmek için çalıştırılan yönetici, memur, personel vb. için tahakkuk ettirilen her türlü tutarlar, memur ücret ve giderlerini oluşturmaktadır.

Dışarıdan sağlanan fayda ve hizmetler; işletme faaliyetlerini sürdürebilmek, üretim, pazarlama ve diğer hizmetleri gerçekleştirebilmek amacıyla sağlanan elektrik, su, bakım-onarım, haberleşme, nakliye, enerji ve sigorta vb. giderleri kapsamaktadır (Kaygusuz ve Dokur, 2009: 56, Haftacı, 2009: 145).

Amortisman, işletmelerde bir yıldan daha uzun süre kullanılan ve kullanıldığı süre içerisinde aşınma, yıpranma sonucu değerini kaybeden varlıklarda ortaya çıkan değer kayıpları olarak tanımlanmaktadır (Erdoğan ve Saban, 2010: 165). Genel üretim maliyetlerinin bir kalemi olarak ifade edilen amortisman ve tükenme payları ise, maddi ve maddi olmayan duran varlıklar ile özel tükenmeye tabii varlıklar için ayrılan amortisman gideri ve tükenme payları içermektedir.

Çeşitli giderler, yukarıda açıklanan genel üretim maliyetleri dışındaki işletme faaliyetlerini sürdürebilmek için yapılan kira, yolluk, aidat, noter vb. giderleri kapsamaktadır.

2.3. ÜRETİM MALİYETLERİNİN REKABET GÜCÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Rekabet gücünü arttırmadaki bir diğer temel bileşen ise maliyet üstünlüğüdür. Maliyet üstünlüğünün sağlanabilmesi ise kaliteden ödün vermeksizin, maliyetlerin düşürülmesiyle sağlanmaktadır. Üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkisine ilişkin literatür incelendiğinde konuyla ilişkili çalışmalar göze çarpmaktadır. Çalışmanın amacı doğrultusunda, bahsedilen öncül çalışmalara yer vermeyi amaçlayan bu bölümde, söz konusu çalışmalar “direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetlerinin toplam maliyet içerisindeki paylarına ilişkin çalışmalar” ve “üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkisi” olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Ayrıca çalışmanın üçüncü bölümünde üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkisini incelerken konu ile ilgili literatürden de yararlanılmıştır.

2.3.1. Direkt İlk Madde ve Malzeme, Direkt İşçilik ve Genel Üretim Maliyetlerinin Toplam Maliyet İçerisindeki Paylarına İlişkin Çalışmalar

Innes ve Mitchell (1990) elektronik sektöründe faaliyet gösteren 10 firma üzerinde yapmış oldukları çalışmalarında direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerinin

toplam maliyet içerisindeki payının % 50 ile % 90 arasında değişim gösterdiğini belirtmişlerdir. Ayrıca direkt işçilik maliyetlerinin toplam maliyet içerisindeki payının önemsiz olmasından dolayı söz konusu maliyetlerin genel üretim maliyetleri içerisinde dâhil edildiği çalışma sonuçlarında ifade edilmiştir.

Murphy ve Braund (1990) yapmış oldukları çalışmalarında, direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerinin toplam üretim maliyeti içerisinde yüksek paya sahip olduğunu, bu sıralamayı genel üretim maliyetlerinin takip ettiğini ve son olarak direkt işçilik maliyetlerinin toplam maliyet içerisinde önemsiz sayılabilecek kadar az bir paya sahip olduğunu ifade etmişlerdir.

Drury ve Tayles (1993) İngiltere’de faaliyet gösteren 260 üretim işletmesine ait üretim maliyetleriyle ilgili bir çalışma yapmışlardır. Çalışma sonuçları işletmelerin direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerinin toplam üretim maliyeti içerisindeki payının yüksek olduğunu göstermektedir.

Huttunen (1995) çalışmasında teknolojik yeniliklerin üretim maliyetlerin üzerindeki etkilerini incelemiş ve yüksek teknolojik yeniliklerle birlikte işletmelerin direkt ilk madde ve malzeme maliyetleri ve direkt işçilik maliyetlerinin hemen hemen eşit düzeyde öneme sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Lukka ve Granlund (1996) çalışmalarında Finlandiya’da faaliyet gösteren 135 üretim işletmesi üzerinde üretim maliyetlerinin değişimini incelemişlerdir. Çalışmada toplam üretim maliyetlerinin %45’inin direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerinden oluştuğu belirtilmiştir. Ayrıca direkt işçilik maliyetlerinde önemli bir düşüşün meydana geldiği ve toplam üretim maliyetlerinin %19’unu oluşturduğu ifade edilmiştir. Son olarak genel üretim maliyetlerinin toplam üretim maliyetleri içerisinde yüksek bir paya sahip olmadığı çalışma sonuçlarında belirtilmiştir.

Güleş (2001) ileri imalat teknolojilerinin KOBİ’lerde uygulanabilirliğini belirlemek amacıyla değişik il ve sektörlerde faaliyet gösteren 181 sanayi işletmesi üzerinde gerçekleştirdiği çalışma sonuçlarına göre ileri imalat teknolojilerini kullanan işletmelerde hammadde ve işgücü maliyetlerinin toplam maliyet içerisindeki paylarının azaldığı tespit edilmiştir.

Dinç (2001) çalışmasında bir işletmeye ait genel üretim maliyetlerini incelemiştir. Günümüzde özellikle teknolojinin gelişimi ve üretim faaliyetlerinin her aşamasında

kullanılmaya başlanması ile işletmelerin maliyet yapılarının değiştiği çalışmada ifade edilmiştir. Teknolojik yeniliklerin kullanımı ile birlikte direkt işçilik maliyetlerinin toplam üretim maliyeti içerisindeki payının azaldığı buna karşın genel üretim maliyetlerinin toplam üretim maliyeti içerisinde %10-15'lerden %60-80'lere kadar yükseldiği belirtilmiştir.

Otlu ve Demir (2005) stratejik karar verme açısından maliyet sistemlerinin önemini ortaya koymuşlardır. Yazarlar, geleneksel maliyet sistemlerini benimseyen işletmelerin direkt ilk madde ve malzeme ile direkt işçilik maliyetlerine daha çok buna karşın genel üretim maliyetlerine daha az önem verdiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca teknolojik yeniliklerin üretim maliyeti üzerindeki etkisinden dolayı, maliyetlerin üretim faaliyetlerine yüklenmesinde modern ve sağlıklı tespitlerin yapılabileceği kriterlerin dikkate alınması gereği çalışmada belirtilmiştir.

Ülker ve İskender (2005) üretim sistemlerinde meydana gelen gelişmelerin üretim maliyetleri üzerindeki etkilerine odaklandıkları çalışmalarında üretim anlayışını değiştiren otomasyonun direkt işçilik maliyetlerinin düşüşü oranında genel üretim maliyetlerinde artışa sebep olduğunu belirtmişlerdir. Genel üretim maliyetlerinde meydana gelen artıştan dolayı yöneticilerin verimlilik artışı için direkt işçilik maliyetlerinde tasarruf yerine genel üretim maliyetlerinde bir tasarruf gitmeleri gerekliliği çalışmada ifade edilmiştir.

Ayyıldız ve Durna (2005) çalışmalarında İSO tarafından açıklanan 500 ilk ve ikinci büyük sanayi kuruluşu içerisinde yer alan 30 Kayseri firmasının maliyet muhasebesi kullanım düzeylerini incelemişlerdir. Çalışmada sanayileşmenin artmış olduğu makine yoğun üretim tarzında genel üretim maliyetlerinin toplam maliyet tutarı içindeki payının daha yüksek olması beklenirken toplam üretim maliyetlerinde en yüksek paya, direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerinin sahip olduğu belirtilmektedir.

Küçük (2005) yeni üretim ortamlarında genel üretim maliyetlerine ilişkin çalışmasında Kayseri'de faaliyette bulunan büyük ölçekli işletmeleri dikkate almıştır. Araştırmada bilgi toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmış, anket sorularına verilen cevaplar yüzde yöntemiyle analiz edilerek yorumlanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre genel üretim maliyetlerinin toplam maliyet içerisindeki payının direkt ilk madde ve malzeme maliyetinden sonra geldiği belirtilmiştir.

Türker ve diğerleri (2005) çalışmalarında teknolojik yenilenmelerin üretim maliyetlerine etkisini incelemişlerdir. Teknolojik yenilenmeler ile üretim maliyeti unsurlarının toplam maliyet içerisindeki paylarında birtakım değişikliklerin meydana geleceğini belirtmişlerdir. Ayrıca çalışmada, emek yoğun yatırım sürecinden sermaye yoğun yatırım sürecine geçilmesiyle birlikte üretimin daha az uzman işçi ile yerine getirilmesinin direkt işçilik maliyetlerinin azaltacağı, endirekt işçilik ve amortisman maliyetlerini içeren genel üretim maliyetlerini ise artıracacağı ifade edilmiştir.

Elitaş ve diğerleri (2006) teknolojik gelişmelerin üretim maliyeti unsurlarına ve muhasebe eğitimine etkisini incelemişlerdir. Çalışmada öncelikle üretim maliyetlerinin tanımına yer verilmiş daha sonra bu maliyetlerde meydana gelen değişimlerden bahsedilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerinin toplam maliyet içerisinde genellikle mevcut ağırlığını koruduğu, direkt işçilik maliyetlerinin ise teknolojik yenilikleri takip eden işletmelerde ciddi bir düşüş yaşadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca endirekt işçiliklerde ve teknoloji yoğun ürünlerin amortisman paylarında meydana gelen artışlardan dolayı genel üretim maliyetlerinin toplam üretim maliyeti içerisindeki payının da artışı çalışmada belirtilmiştir.

Ersoy ve diğerleri (2006) üretim işletmelerinde yönetim muhasebesi konularının uygulanabilirliğini incelemişlerdir. Çalışmada İSO (İstanbul Sanayi Odası) tarafından 2002 yılı için yayınlanan 500 firma içerisinde tesadüfi olarak 250 firmaya anket uygulanmıştır. Çalışma sonuçlarında işletmelerin toplam üretim maliyetleri içerisinde direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerinin ilk sırada yer aldığı, genel üretim maliyetlerinin ise direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerini takip ettiği ve direkt işçilik maliyetlerinin de son sırada olduğu belirtilmiştir.

Tanış (2006) çalışmasında, Türkiye’de faaliyet gösteren 500 büyük üretim işletmesinin kullanmış olduğu ileri imalat teknolojilerinin, üretim maliyetleri üzerindeki etkilerini incelemiştir. Direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerinin toplam maliyet içerisindeki payının değişmediği ancak ileri imalat teknolojilerinin kullanımı sayesinde direkt hammadde ile ilgili ürüne değer katmayan faaliyetlere ait maliyetlerin en aza indirildiği çalışma sonuçlarında belirtilmiştir.

Öksüz (2008) tekstil sektöründe ürün maliyetinin hesaplanması ve maliyet kontrolünü değerlendirdiği çalışmasında, üretim maliyetlerinin tanımına yer vermiş

ardından tekstil sektöründe faaliyet gösteren bir işletmeye ait üretim sürecini incelemiş ve maliyetlere etki eden temel faktörleri tespit etmeye çalışmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, işletmenin üretim maliyetlerinin yaklaşık olarak %65 ile % 90 arasında direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerinden oluştuğunu belirlemiştir. Ayrıca bu oranın sabit olmamasının temel nedenini de kullanılan hammadde azlığına karşın üretim süresinin uzamasına ve buna bağlı olarak da saat başı belirlenen genel üretim maliyet payının zamana bağlı olarak üretim maliyeti içerisinde yükselmesiyle ilişkilendirmektedir.

Gersil (2008) çalışmasında üretim sistemleri ve teknolojilerindeki gelişmelerin ve küreselleşmenin geleneksel maliyet muhasebesine etkilerini incelemiştir. Çalışmada, modern üretim sistemlerini kullanan işletmelerde yüksek teknolojilerin kullanımı ve otomasyonun artışının direkt işçilik maliyetlerinin toplam maliyet içerisindeki payının azalmasından ve üretim sürecinde uzmanlaşmış işgücünün yoğun bir şekilde kullanılmasının gerekliliğinden bahsedilmiştir.

Uyar (2008) Denizli’de faaliyet gösteren üretim işletmelerinin maliyet muhasebesi uygulamalarına ilişkin bir çalışma yapmıştır. Çalışmada Denizli Sanayi Odası’na kayıtlı üretim işletmelerinden en fazla personel çalıştıranlardan başlamak üzere 100 işletme seçilmiştir. Örnek olarak seçilen işletmelere gerek doğrudan görüşme gerekse elektronik posta yoluyla anketler gönderilmiş ve bu anketlerden 86 tanesi geri dönmüştür. Çalışmada maliyet unsurları arasında en önemli payın direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerine ait olduğu ifade edilmiştir.

Yılmaz ve Baral (2009) çalışmalarında hedef maliyetleme yaklaşımının işletme karlılığını artırmada nasıl etkili bir araç olarak kullanılabileceğinden bahsetmişlerdir. Çalışmada, üretim yapılarının son 30 yılda emek yoğun üretimden teknoloji yoğun üretime dönüşmesi, endirekt üretim maliyetlerinin toplam maliyet içindeki payının artmasına sebep olduğu ifade edilmiştir. Toplam üretim maliyetlerinin % 60’ını genel üretim maliyetlerinin oluşturduğunu belirtmişlerdir.

Kaygusuzoğlu (2010) çalışmasında üretim maliyetlerinde meydana gelen değişimlerden bahsetmiştir. Üretim maliyetleri içerisinde direkt maliyetlerin payının azaldığı, endirekt maliyetlerin ise payının arttığını tespit etmiştir. Ayrıca toplam üretim maliyetleri içerisinde direkt işçilik maliyetlerinin öneminin azalmasına rağmen endirekt işçilik maliyetlerinin öneminin arttığını da ifade etmiştir.

Özçelik (2013) Türkiye’de yalın üretim tekniklerini uygulayan işletmelerin, maliyet hesaplama yöntemlerinin, genel üretim maliyetlerinin dağıtımında kullandıkları anahtarların ve bu işletmelerin geleneksel muhasebe sistemleri ile yaşanan problemlere katılımlarının tespit edilmesini amaçladığı çalışmasında, Türkiye’de yalın üretim yapan 215 işletmeyi dikkate almıştır. Araştırmada bilgi toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ileri üretim tekniklerini kullanan işletmelerde işçilik maliyetlerinin toplam maliyet içerisindeki payının azaldığı buna rağmen genel üretim maliyetlerinde bir artışın meydana geldiği tespit edilmiştir.

Karğın (2013) çalışmasında işletmelerin rekabet üstünlüğü elde edebilmelerinin doğru maliyet bilgileriyle ilgili olduğuna dikkat çekmiştir. Gelişen teknolojilerle birlikte işletmelerin üretim maliyet kalemlerinde birtakım değişikliklerin olduğu, direkt ilk madde ve malzeme ile direkt işçilik maliyetlerinin toplam üretim maliyetleri içerisindeki paylarının azaldığı buna karşılık genel üretim maliyetlerinin payında artışın yaşandığı çalışma sonuçlarında ifade edilmiştir.

Karcıoğlu ve diğerleri (2013) çalışmalarında toplam kalite yöntemini uygulayan bir işletmenin kalite maliyetlerinin yıllar içindeki seyrini izlemek ve toplam kalite yönetimi anlayışının maliyetler üzerindeki etkisini tespit etmek amaçlanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerinin 5 yıllık dönemde üretim miktarına paralel olarak artış gösterdiği, sağlanan teşviklerle birlikte direkt işçilik maliyetlerinde de artış meydana geldiği ancak ilerleyen dönemlerde işletme için personel sayısının belirlenmesi halinde bu maliyet kaleminde önemli bir artışın yaşanmadığı, genel üretim maliyetlerinin ise kalite ve kusurlu mallarla ilgili işçiliklerden önemli ölçüde etkilendiği ve 5 yıllık periyodu dalgalı ama giderek yükselen bir seyirde geçirdiği belirtilmiştir.

2.3.2. Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine İlişkin Çalışmalar

Fagerberg (1988) çalışmasında uluslararası rekabet gücünü etkileyen faktörleri incelemiştir. Çalışmada öncelikle uluslararası rekabeti etkileyen faktörlerin ülkeler açısından öneminden bahsedilmiştir. Daha sonra 15 OECD ülkesinin 1961-1983 yıllarına ait verileri kullanılarak panel veri ve zaman serisi analizleri yapılmıştır. Çalışma sonuçlarında rekabet gücünü etkileyen pek çok faktör olsa da en etkili faktörün

işgücü maliyetleri olduğu belirtilmiştir. Ayrıca iş gücü maliyetlerinde meydana gelen artışın ekonomik gelişimi engelleyeceği, işletmelerin pazar paylarını azaltacağı ve işsizlik oranını artıracığı düşüncelerinin aksine savaş sonrası dönemde ihracat ve GSYH açısından hızlı gelişim gösteren ülkelerde diğer ülkelere göre işgücü maliyetlerinde de hızlı bir büyümenin yaşandığı çalışma sonuçlarında ifade edilmiştir.

Jorgenson ve Kuroda (1991) çalışmalarında Japonya ve ABD’de imalat sektöründe faaliyet gösteren 29 işletmenin uluslararası rekabet gücünü etkileyen faktörleri incelemiştir. Söz konusu işletmelerin 1960-1985 yıllarına ait verileri kullanarak panel veri analizi yapmışlar ve iş gücü maliyetlerinde meydana gelen artışın rekabet gücünü olumlu etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. İşgücü maliyetlerinde meydana gelen artışın yüksek verimlilik ve nitelikli işgücüyle alakalı olduğunu bu durumun beraberinde kaynakların kullanımında etkinlik ve verimliliği getireceği ve sonuç olarak da rekabet gücünü artıracığını ifade etmişlerdir.

Amendola ve diğerleri (1993) çalışmalarında işgücü maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkisini incelemiştir. 16 OECD Ülkesinin 1967- 1987 yılları arasındaki verilerini kullanarak panel veri analizi yapmışlardır. Çalışma sonuçları; piyasadaki iniş çıkışlardan dolayı işgücü maliyetlerindeki meydana gelen anlık yükselmelerin rekabet gücünü olumlu etkilediğini ancak piyasadaki dalgalanmaların uzun süreli olmasının söz konusu olumlu etkiyi gittikçe azalttığını ifade etmektedir.

Agrawal (1995) çalışmasında işgücü maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkisini incelemiştir. Endonezya’da imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmelere ait 1985-1993 yıllarına ait verileri kullanarak korelasyon analizi yapmış ve işgücü maliyetlerinin rekabet gücü üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yoshitomi (1996) çalışmasında Japonya’da faaliyet gösteren imalat işletmelerinin 1989-1996 yılları arasında rekabet gücünde meydana gelen değişimleri incelemiştir. Söz konusu değişimi incelerken işgücü maliyetleri ve döviz kuru gibi iki önemli rekabet gücü kriterini dikkat almış değişimi değerlendirmiştir. Çalışma sonuçlarına göre işgücü maliyetlerinde meydana gelen artış rekabet gücünü olumlu etkilemektedir.

Erdinç (1999) çalışmasında sanayi toplumundan bilgi toplumuna doğru değişimle birlikte emek yoğun çalışma yerini bilgi yoğun çalışmaya bıraktığını ve bu durumun

işletmelerde de ekonomik, yapısal ve sosyal açıdan değişimi getirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca işletmelerin küresel rekabet koşullarına uyum sağlayabilmesi için işgücü maliyetlerini azaltmaları gerektiği belirtilmiştir.

Aksoylu ve Dursun (2001) işletmelerin faaliyette buldukları pazarda rekabetçi üstünlük sağlamalarında kullandıkları maliyet yöntemlerinden biri olan hedef maliyetlemeden bahsetmişlerdir. Hedef maliyetlemenin, maliyetleri bir çıktı olarak değil girdi olarak gördüğü ve bu durumdan dolayı da işletmelere rekabet üstünlüğü sağladığı çalışmada belirtilmiştir.

Kotan (2002) uluslararası rekabet gücü göstergelerini incelediği çalışmasında ilk olarak uluslararası rekabet gücü ölçümünde kullanılan göstergeleri ayrıntılı olarak açıklamıştır. Daha sonra Türkiye'nin rekabet gücüne ilişkin gerekli bilgilere yer vermiştir. Son olarak Türkiye'de faaliyet gösteren özel imalat sektörüne ait işletmelerin 1988- 2001 yıllarına ait verilerini kullanarak panel veri analizi yapmış ve iş gücü maliyetleri ile rekabet gücü arasında negatif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Kotan ve Sayan (2003) çalışmalarında Türk ve Güney Doğu Asyalı ihracatçılar arasında 1990 ve 1999 yılları arasında Avrupa Birliği pazarında yaşanan rekabetin niteliği ve etkinliğini incelemişlerdir. Yapılan regresyon analizi sonuçları Avrupa Birliği'nin ithalat talep esnekliğinin 1990-1994 yıllarında yüksek olduğunu ve ihracatçıların maliyetlerin üzerine yüksek kar marjları eklemesini güçleştirdiğini göstermektedir. Ayrıca 1995-1999 döneminde maliyet azaltımına gidebilen ihracatçıların, fiyatlarını düşürerek rekabette öne geçmelerinin mümkün olduğu çalışmada ifade edilmiştir. Son olarak yapılan çalışmada işgücü maliyetlerinin rekabet gücünü olumsuz etkilediği sonucu da belirtilmiştir.

Kesbiç ve diğerleri (2005) çalışmalarında Türk tarım sektörünün uluslararası rekabet gücü düzeyinin belirlenmesini amaçlamışlardır. Çalışmada, son yıllarda yüksek faizlerden kaynaklanan büyük miktarlardaki faiz giderlerinin diğer kamu harcamalarını daraltması sonucu yeterli kamusal yatırımların yapılamadığı buna paralel olarak sabit sermaye yatırımlarının GSMH oranında azalmanın meydana geldiği ve bu olumsuz durumdan tarım sektörünün de etkilendiği ifade edilmiştir. Bu sebeple tarım sektöründe faaliyet gösteren işletmelere ait 1990-2003 yıllarına ait veriler kullanılarak panel veri analizi yapılmış ve yüksek üretim maliyetlerini, söz konusu sektör için rekabet gücünü

azaltıcı bir unsur olduğu belirtilmiştir. Bu durumun nedenini ise üretim maliyetlerinde meydana gelen artışın ürün fiyatlarını etkileyeceği düşüncesiyle ilişkilendirmişlerdir.

Guerrieri ve Meliciani (2005) çalışmalarında 11 Gelişmiş ülkede ve imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin rekabet gücünü etkileyen faktörleri incelemişlerdir. Söz konusu işletmelerin 1992-1999 yılları arasındaki veriler kullanılarak zaman serisi analizi yapılmıştır. Rekabet gücünü etkileyen en önemli faktörün iş gücü maliyetleri olduğu çalışmada ifade edilmiştir. Ayrıca iş gücü maliyetlerinin rekabet gücü üzerinde negatif bir etkiye sebep olduğu çalışma sonuçlarında belirtilmiştir.

Özgener (2005) esnek iş gücü faaliyetlerinin işletme verimliliği üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışma hayatında esneklik gerekliliğinden hareketle 1988-2001 yılları arasındaki Türk işgücü piyasası verileri ile bazı ülkeleri işgücü piyasası verileri karşılaştırılmış ve esnekliğin Türkiye'deki işletmelerin verimliliği üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Araştırmada Türkiye'deki işletmelerin işgücü maliyetlerinin çok yüksek olduğu ve bu durumun işgücü verimliliğini ve rekabet gücünü olumsuz etkilediği ifade edilmiştir.

Eroğlu ve Özdamar (2006) Türkiye'de beyaz eşya sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin rekabet gücüne ilişkin yapmış oldukları çalışmalarında son yıllarda küreselleşme ve hızlanan teknolojik gelişmeye bağlı olarak rekabet kavramının yeni bir boyut kazandığını ifade etmişlerdir. Verimlilik, Ar-ge harcamaları ve yenilik faaliyetlerindeki artışın yanı sıra girdi maliyetlerini azaltıcı politikaların uygulanması sonucunda global firmalarla rekabet edilebilirliğin artacağı ifade edilmiştir.

Yalçın (2006) çalışmasında rekabet avantajı sağlamada stratejik maliyet yönetiminin muhasebe uygulamalarıyla ilişkisinden bahsetmiştir. Çalışmada, işletmelerin rekabet avantajı sağlaması ve bunu sürdürebilmeleri için ürünlerin yaşam seyri maliyetlerini ürünün tasarımı ve daha sonraki aşamalarda göz önünde bulundurmaları gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca işletmelerin rekabet avantajı elde edebilmeleri için üretim maliyetlerini azaltıcı bir takım yöntemlerin geliştirilmesi gereği de çalışmada belirtilmiştir.

Eşiyok (2007) çalışmasında, özel imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren işletmelere ait 1983- 2001 yılları arasındaki işgücü maliyetlerinin rekabet gücü

üzerindeki etkisini ölçmeyi amaçlamıştır. Dönemler ve yıllar itibariyle imalat sanayiye ilişkin rekabet gücü ve işgücü maliyetlerinde meydana gelen gelişmeler sonucunda birim işgücü maliyetlerinde meydana gelen artışın rekabet gücünü olumsuz etkilediği çalışma sonuçlarında ifade edilmiştir.

Du Toit (2009) çalışmasında Güney Afrika'da gıda sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin uzun vadeli rekabet gücünü etkileyen faktörleri ölçmek için iki ayrı rekabet analizi yapmıştır. Panel veri analizi sonuçlarına göre nitelsiz işgücü istihdamı ve düşük verimlilikten dolayı işgücü maliyetlerinin rekabet gücü üzerinde olumsuz etkiye sebep olmaktadır.

Çelenk ve Atmaca (2010) çalışmalarında esnek çalışmanın işgücü maliyetlerine ve rekabet gücüne etkisini araştırmışlardır. Çalışmada öncelikle esnek çalışma hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Daha sonra esnek çalışma ile rekabet gücü arasındaki ilişkiden bahsedilmiştir. Son olarak İstanbul Ticaret Odası'na kayıtlı tekstil sektöründe faaliyet gösteren beş ve beşin üzerinde şubesi olan işletmelere esnek çalışma ile işgücü maliyetleri arasındaki ilişkiyi ölçmek için anket uygulanmıştır. Yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre, esnek çalışmayla işgücünün verimli çalıştırılması, kapasitenin optimum seviyede kullanılması ve üretimin gerçekleştirilmesi için kullanılan maddelerin israfının engellenmesi sağlanarak sürdürülebilir rekabet avantajı elde edilmektedir. Son olarak esnek çalışmayla birlikte işgücü maliyetlerinin azalacağı bu durumun rekabet gücünü olumlu olarak etkileyeceği çalışmada ayrıca belirtilmiştir.

Güneş, (2012) çalışmasında gelir düzeyi birbirine yakın 20 ülkenin rekabet düzeyinin ölçülmesini amaçlamıştır. Çalışmada rekabetçi sektörlerde işletmelerin faaliyetlerini gerçekleştirebilmeleri için ürünlerini minimum maliyetle üretmeleri gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca firmaların maliyetlerini minimuma indirebilmeleri için ileri üretim teknolojilerini kullanmalarının gerektiği ifade edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞLETMELERİN ÜRETİM MALİYETLERİNİN REKABET GÜCÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TR90 BÖLGESİ İMALAT SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA

Çalışmanın bu bölümünde işletmelerin üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda öncelikle uygulamanın kapsamını oluşturan TR90 Bölgesi'nin demografik ve sektörel yapısı hakkında bilgi verilmiştir. Ardından işletmelerin üretim maliyetlerini oluşturan direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetlerinin toplam üretim maliyet üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Son olarak üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu kapsamda bir analiz yapılabilmesi amacıyla anket düzenlenmiş ve bulgular açıklanmaya çalışılmıştır.

3.1. TR90 BÖLGESİNDEKİ İŞLETMELERİN EKONOMİK PROFİLİ

3.1.1. TR90 Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Analizi

3.1.1.1. Demografik Yapı

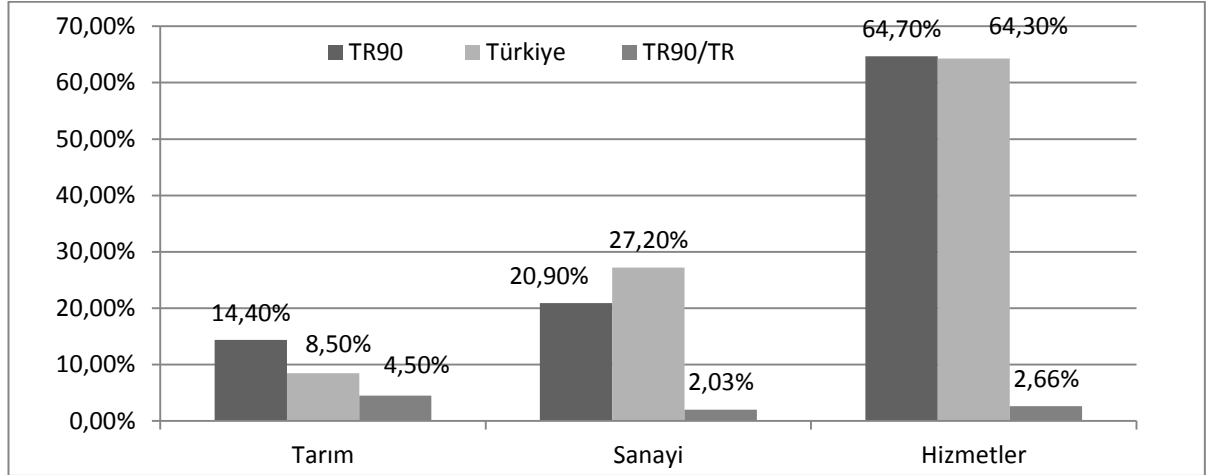
31 Aralık 2013 tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) göre; TR 90 bölgesi illeri arasında nüfus yoğunluğu açısından Trabzon'un en yüksek, Gümüşhane'nin ise en düşük orana sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 3.1. TR90 Bölgesi İllerine Ait Nüfus ve Yüzölçümü Bilgileri

İl	Nüfus			Yüzölçümü		
	Toplam	TR90 Sıralaması	TR Sıralaması	Yüzölçümü (km ²)	TR90 Sıralaması	Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²)
Artvin	169.334	5	76	7.367	1	22
Giresun	425.007	3	46	6.832	2	62
Gümüşhane	141.412	6	77	6.437	3	21
Ordu	731.452	2	30	5.952	4	122
Rize	328.205	4	57	3.922	6	83
Trabzon	758.237	1	27	4.664	5	162
TR90	2.553.647			35.174		72
TR	76.667.864			779.452		98
TR90/TR	%3,4			%4,6		

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2013.

Tablo 3.1’de görüldüğü üzere, TR90 bölgesi yüzölçümü bakımından ülkenin % 4,6’sını oluştururken nüfus açısından % 3,4’ünü oluşturmaktadır. Ayrıca yıllar itibariyle illerin nüfus yapıları incelendiğinde son yıllarda tüm illerin nüfusunun arttığı ve en yüksek artışın Ordu ve Gümüşhane illerinde olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 3.1. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre TR90 Bölgesi ve Türkiye Gayri Safi Katma Yüzdesele Dağılımı

Kaynak: TÜİK, 2012.

Şekil 3.1.’de görüldüğü üzere TR90 Bölgesi’nde tarım sektörünün Gayri Safi Katma Değer oranının (%14) ülke oranının (% 8,5) üzerinde olduğu, sanayi sektöründe ise bölge oranının (% 20,9) ülke oranından (27,20) düşük olduğu, hizmet sektöründe ise bu oranların hemen hemen eşit düzeyde olduğu gözlenmektedir.

3.1.1.2. TR90 Bölgesinin Sektörel Yapısı

Doğu Karadeniz Bölgesi hasat sonu tarım ürünleri bakımından oldukça yüksek bir bölgedir. Bu bölgede iklimin nemli olması ve kıyıda yaz mevsiminin yağışlı geçmesi tahıl tarımını engellemiştir. Bu sebeple bol neme gereksinim duyan tarım ürünlerinin üretimi yaygınlaşmıştır. Tarım arazileri parçalı, dar olup genellikle eğimli arazilerdir. Her mevsim yağış alan yapısı ve ılıman iklimi yüzünden, fındık, çay, kivi, mısır gibi yağış seven ürünler bölgedeki tarımın iskeletini oluşturmaktadır. Son yıllarda bölgede ürün çeşitliliğinin artırılması yoluyla alternatif tarım faaliyetlerinin geliştirilmesi yönünde özel sektör kanalıyla önemli çabalar gösterilmekte ve kamu kesimi tarafından dikkate değer teşvikler sunulmaktadır.

Bölgede yetişen başlıca tarım ürünleri şunlardır;

- *Fındık*: Trabzon, Giresun ve Ordu başlıca üretim alanlarıdır. Türkiye toplam üretiminin % 85'i bu bölgeden karşılanmaktadır.
- *Çay*: Giresun'dan Gürcistan'a kadar olan kıyı şeridinde yetiştirilmekte ve Rize çevresinde yoğunlaşmaktadır. Türkiye'de toplam çay üretiminin %100'ü bu bölgeden karşılanmakta ve ekim alanı en dar olan ürünlerden birisidir.

Tablo 3.2. Yıllara Göre Yaş Çay Üretim Miktarları

YILLARA GÖRE YAŞ ÇAY ÜRETİM MİKTARLARI (TON)					
	2009	2010	2011	2012	2013
ÖZEL SEKTÖR TOPLAMI	510.442.198	715.350.187	578.160.620	497.388.942	503.835.179
ÇAYKUR	593.538.074	590.396.777	652.980.573	655.285.218	672.208.051
GENEL TOPLAM	1.103.980.272	1.305.746.964	1.231.141.193	1.152.674.160	1.176.043.984

Kaynak: Rize Ticaret Borsası Güncel Çay Raporu, 2013.

Tablo 3.2'de görüldüğü üzere çay üretiminin büyük çoğunluğu Rize İl'inde yapılmaktadır. Çay ilin en önemli tarımsal ürünü olup üretiminin %78'i Rize'den karşılanmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde çay üretimi kimyasal ilaç kullanılmadan yapıldığı için küresel pazarda önemli bir rekabet avantajı sağlamaktadır.

Tablo 3.3. Yıllara Göre TR90 Fındık Üretim Miktarları (Ton)

YILLARA GÖRE TR90 FINDIK ÜRETİM MİKTARLARI (TON)				
2009	2010	2011	2012	2013
500.000	600.000	430.000	660.000	549.000

Kaynak: TÜİK, 2013

Yaklaşık 5 bin yıldır bilinen fındığın en büyük üreticisi Türkiye'dir. Dünya'nın fındık üretiminin %75'ini karşılayan ülkemizde fındığın yıllık üretimi, ortalama 550-600 bin ton seviyelerindedir. Doğu Karadeniz, %61 pay ile fındık alanlarının en geniş

olduğu bölgedir. Ordu ili toplam fındık alanların %33'üne, Giresun ise %17'sine sahiptir. 2011 yılında Ordu ili Türkiye'de toplam fındık üretiminin %23'ünü karşılamıştır. Yılla itibariyle fındık üretiminin miktarında dalgalı bir seyir görülmektedir. Bu durumun sebebi olarak Artvin, Giresun, Ordu, Rize ve Trabzon illeri fındık kalite sınıflandırmasında birinci standart bölgeyi oluşturmasına rağmen bölgede verimin daha düşük, üretim dalgalanmalarının daha fazla, arazinin ise parçalı ve küçük olması gösterilebilmektedir.

Tablo 3.4. TR90 Bölgesinde Öne Çıkan İlk Beş Ürün

TR90 BÖLGESİNDE ÖNE ÇIKAN İLK BEŞ ÜRÜN					
	1	2	3	4	5
Artvin	Mıdır	Hazır beton	Siyah çay-3 kg'dan büyük paketlerde hazırlanmış olanlar - dökme	Kırılmış taşlar	Hidro elektrik
Giresun	Kabuksuz işlenmiş fındık-beyazlatılmamış	Kabuksuz işlenmiş fındık-beyazlatılmış	Fındık unu ve granülleri	Mıdır	Hazır beton
Gümüşhane	Hazır beton	Mıdır	Dut-kurutulmuş	Traverten, ekosin, granit, porfir, bazalt, kumtaşı ve diğer anıt taşlarının granül, mıdır ve tozları	Granül, mıdır ve tozlar, mermerden
Ordu	Kabuksuz işlenmiş fındık-beyazlatılmamış	Kabuksuz işlenmiş fındık-beyazlatılmamış	Mıdır	Diğer yiyecek hizmet faaliyetleri	Hazır beton
Rize	Siyah çay - 3 kg'dan büyük paketlerde hazırlanmış olanlar - dökme	Siyah çay (3 kg veya daha az miktarlarda, hemen tüketilmeye hazır paketler halinde)	Mıdır	Hazır beton	Granül, mıdır ve tozlar, mermerden
Trabzon	Siyah çay - 3 kg'dan büyük paketlerde hazırlanmış olanlar-dökme	Mıdır	Hazır beton	Tereyağı ve sıvı yağlar	Kaşar peyniri

Kaynak: TOBB Sanayi Kapasite Raporu İstatistikleri, 2012.

Tablo 3.4'de görüldüğü üzere, bölgede üretilen ürünlerin yapısı incelendiğinde; Artvin'de mıdır ve hazır betonun, Giresun ve Ordu'da fındığın, Rize'de çayın, Gümüşhane'de hazır beton ve mıdırın, Trabzon'da ise çay ve mıdırın ön planda olduğu tespit edilmiştir.

3.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın ana amacı, işletmelerin üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkilerinin belirlenmesidir. Araştırmanın amaçları daha detaylı bir şekilde ifade edilecek olursa;

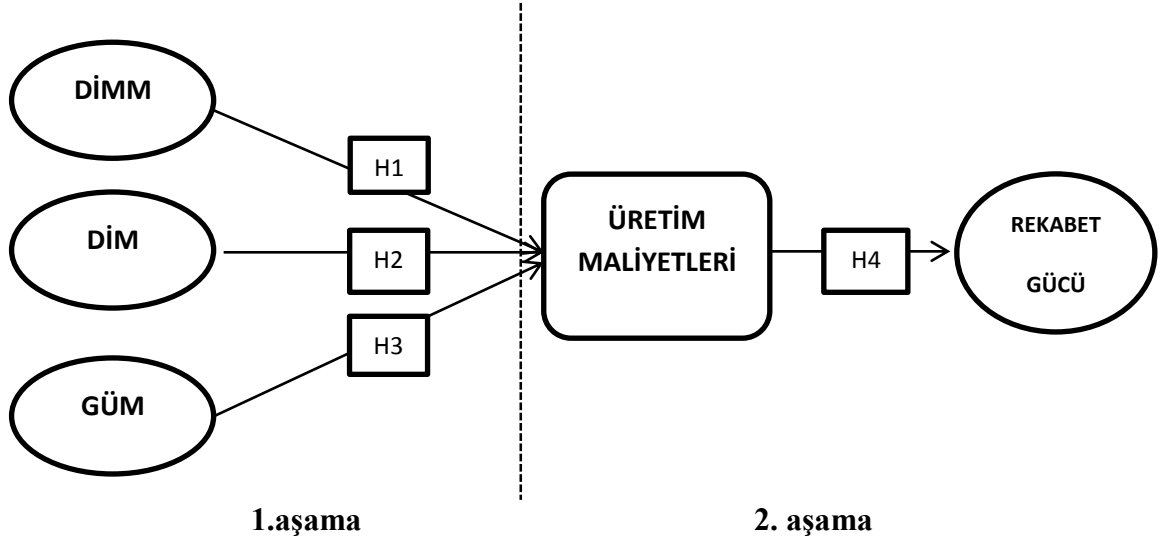
- İşletmelerin üretim maliyetlerini oluşturan direkt ilk madde ve malzeme direkt işçilik ve genel üretim maliyetlerinin toplam üretim maliyeti üzerindeki etkisinin belirlenmesi ile toplam üretim maliyetinin rekabet gücü üzerindeki etkisi ve
- Her bir üretim maliyetinin rekabet gücü üzerindeki etkisinin ayrı ayrı tespit edilmesidir.

3.3. ARAŞTIRMANIN MODELİ, HİPOTEZLERİ VE DEĞİŞKENLERİ

3.3.1. Araştırmanın Modeli

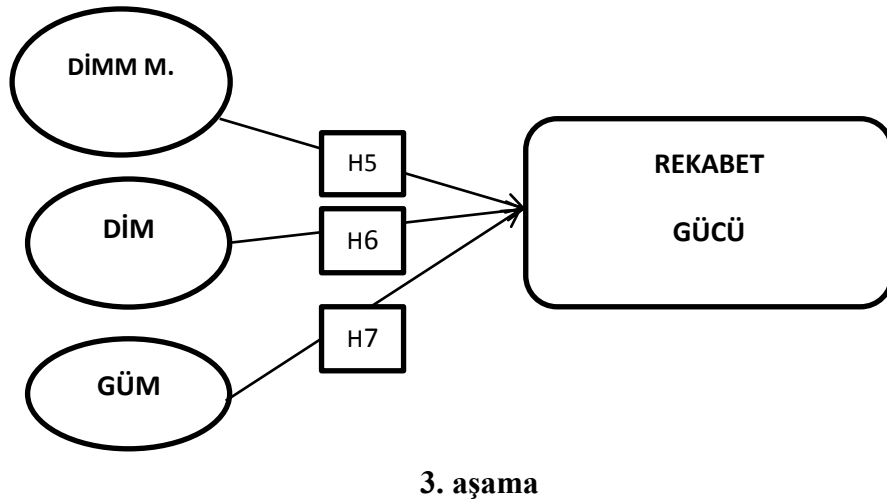
Araştırmanın hipotezleri ve model içindeki değişkenleri belirlenirken yapılan literatür taramasında birçok bilimsel kaynaktan faydalanılmıştır. Bu noktada kullanılan modellerin tamamı incelenerek birbirleriyle karşılaştırılmıştır. İncelenen modeller içinden Du Toit (2009)'in işgücü maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkileri konusunda yapmış olduğu çalışmanın ortaya koyduğu modelin, çalışmanın amacına uygun bir teorik çerçeve oluşturduğu görülmüştür. Ayrıca söz konusu değişkeni dikkate alarak rekabet gücü üzerindeki etkisini ölçen pek çok çalışmada (Fagerberg, 1988; Amendola ve diğerleri, 1993; Agrawal, 1995; Kotan, 2002; Kotan ve Sayan 2003; Kesbiç ve diğerleri 2005; Esterhuzien, 2006) bu modelin oluşmasına katkı sağlamıştır. Model içinde yer alan değişkenlerin boyutlarının çalışmaya uygunluğu değerlendirilmiş ve çalışmanın amacına uygun yeni değişkenler eklenmek suretiyle model genişletilmiştir.

Bu çalışmalar ışığında araştırmada 7 farklı hipotez test edilmiştir. Bu amaçla üç aşamalı bir model oluşturularak aşağıdaki gibi sunulmuştur. Birinci aşamada işletmelerin üretim maliyetlerini oluşturan direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetlerinin toplam üretim maliyeti üzerindeki etkileri belirlenmiştir. İkinci aşamada toplam üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Şekil 3.2. Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine Yönelik Yapısal Eşitlik Modeli

Üçüncü aşamada ise her bir üretim maliyetinin rekabet gücü üzerindeki etkilerine ayrı bir model geliştirilerek ayrı ayrı bakılmıştır.

Şekil 3.3. Direkt İlk Madde ve Malzeme, Direkt İşçilik ve Genel Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkilerine Yönelik Yapısal Eşitlik Modeli

3.3.2. Araştırmanın Hipotezleri

İşletmelerin üretim maliyetlerinin toplam maliyet içerisindeki paylarının önemli olduğu belirtilmektedir. Innes ve Mitchell (1990), Drury ve Tayles (1993) direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerinin toplam maliyet içerisinde yüksek bir paya sahip olduğunu ve direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerinde meydana gelen artışın toplam üretim maliyetlerini de artıracaklarını belirtmişlerdir.

Bu varsayım ışığında aşağıdaki hipotez geliştirilebilir;

H1: Direkt ilk madde ve malzeme maliyetleri toplam üretim maliyetini pozitif yönde etkiler.

Murphy ve Braund (1990), Lukka ve Granlund (1996), Güleş (2001), Ülker ve İskender (2005), üretim faaliyetlerinde otomasyonun kullanılmasıyla birlikte direkt işçilik maliyetlerinin toplam üretim maliyeti içerisindeki payının düşük olduğunu ancak direkt işçilik maliyetlerinde meydana gelen artışın toplam üretim maliyetlerini de artıracığını belirtmişlerdir.

Bu varsayım ışığında aşağıdaki hipotez geliştirilebilir;

H2: Direkt işçilik maliyetleri toplam üretim maliyetini pozitif yönde etkiler.

Dinç (2001), Karcıoğlu ve diğerleri (2013) ve Kargın (2013), teknolojik yeniliklerle birlikte işletmelerin üretim sistemlerinin değiştiğini ve bu durumun beraberinde de genel üretim maliyetlerinin toplam maliyet içerisinde yüksek bir paya sahip olduğunu ve genel üretim maliyetlerinde meydana gelen artışın toplam üretim maliyetlerini de artıracığını belirtmişlerdir.

Bu varsayımlar çerçevesinde geliştirilen hipotez aşağıdaki gibidir;

H3: Genel Üretim Maliyetleri toplam üretim maliyetini pozitif yönde etkiler.

Kesbiç ve diğerleri (2005) ve Eroğlu ve Özdamar (2006) üretim maliyetlerinin yüksek oluşunun rekabet gücü üzerinde olumsuz bir etkiye neden olacağını belirtmişlerdir.

Bu varsayımdan hareketle oluşturulan hipotez aşağıdaki gibidir;

H4: Üretim maliyetleri rekabet gücü üzerinde negatif bir etkiye sahiptir.

Direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkisine yönelik oluşturulan hipotez aşağıdaki gibidir;

H5: Direkt ilk madde ve malzeme maliyetleri rekabet gücü üzerinde negatif bir etkiye sahiptir.

Kotan ve Sayan (2003), Eşiyok (2007) ve Du Toit (2009) direkt işçilik maliyetlerinde meydana gelen artışın rekabet gücü üzerinde olumsuz bir etkiye neden olacağını ifade etmişlerdir.

Bu varsayımlardan hareketle aşağıdaki geliştirilmiştir;

Araştırmanın son kısmını oluşturan sorular ise araştırma modelindeki faktörleri belirlemeye yönelik sorulardır. Araştırma modelinin içinde yer alan faktörlerin içerdiği değişkenlerin çoğu daha önce farklı çalışmalarda kullanılan değişkenlerdir. Fakat daha önce kullanılan ölçeklerin konusu ve hitap ettiği ana kütle farklı olduğu için araştırma modelinde kullanılacak olan ölçeklerin bu araştırmaya uygun bir formda yeniden düzenlenmesi gerektiği düşünülmüştür. Ölçülecek olan yapının sınırlarının belirlenmesi, ölçme araçlarının oluşturulmasındaki ilk aşamadır (Churchill,1979). Yapının sınırlarının belirlenmesindeki temel amaç yapılacak araştırmada hangi değişkenlerin ölçüğe alınacağı hangilerinin alınmayacağını belirlemek olduğu için çalışmada kullanılan ölçekler ayrıntılı bir şekilde incelenerek yapının sınırları belirlenmeye çalışılmıştır. Daha sonra araştırmaya dâhil edilecek ölçek maddeleri Tablo 3.7’de belirtilen çalışmalardan faydalanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 3.7. Araştırmanın Ölçek Yapıları ve Yararlanılan Literatür

FAKTÖR	TANIMI	DEĞİŞKENLER	LİTERATÜR
Üretim Maliyetleri	Bir ürünün üretilmesi esnasında katlanılan bütün fedakârlıkların parasal değeridir.	S1,S2,S3,S4,S5,S6,S7 S8,S9,S10,S11,S12,S13,S14 S15,S16,S17,S18,S19,S20 S21,S22,S23	Assaf ve diğerleri, 2001; Koçsoy, 2008
Rekabet Gücü	Rekabet kavramı, “aynı amacı güden kimseler arasındaki çekişme, yarışma ve yarış” tır	S24,S25,S26,S27,S28	Koçsoy, 2008
Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyetleri	Ürünün özünü oluşturması nedeniyle, hangi ürün için ne kadar kullanıldığı belirlenebilen malzemeler için katlanılan maliyetlerdir	S29,S30,S31,S32,S33,S34 S35,S36,S37,S38	Rodriguez ve diğerleri, 2012
Direkt İşçilik Maliyetleri	Bir mal veya hizmet üretiminde direkt ya da endirekt olarak kullanılan zihinsel, bedensel ya da el becerisiyle katlanılan ekonomik fedakârlıkların değer bakımında tutarı olarak tanımlanmaktadır	S39,S40,S41	Çelenk ve Atmaca, 2010
Genel Üretim Maliyetleri	Direkt ilk madde ve malzeme ile direkt işçilik maliyetleri dışında kalan ve üretim faaliyetlerini dolaylı olarak etkileyen endirekt malzeme, endirekt işçilik, fabrika kirası ve amortisman gibi maliyetlerden oluşmaktadır	S42,S43,S44,S45,S46,S47 S48,S49,S50,S51,S52	Assaf ve diğerleri, 2001

3.4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmanın konusu ve amacı belirlendikten sonra metodoloji kısmında ilk olarak eldeki bilgiler kullanılarak fikir oluşturmak amacıyla ön çalışmalar yapılmaktadır (Kurtuluş, 2004: 7).

3.4.1 Araştırmanın Ön Çalışmaları

İşletmelerin üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkilerinin araştırıldığı bu çalışma şekillendirilirken ilk olarak işletmelerin üretim maliyetleri belirlenmiştir. Daha sonra işletmelerin üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkilerine yönelik sorulardan oluşan anket formu hazırlanmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın ön çalışmaları aşamasında, üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkileri ile ilgili var olan literatür gözden geçirilmiştir. Yapılan literatür taraması sonucunda işletmelerin üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkilerini inceleyen az sayıda çalışmanın olduğu görülmüştür. Bu durum çalışmanın konusunun belirlenmesinde önemli bir etken olarak düşünülmüştür.

3.4.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklem Süreci

Araştırmanın yapıldığı tüm ana kütle evren olarak tanımlanırken, belirli kıstaslar dikkate alınarak araştırmanın yapılacağı evrenden seçilerek evreni temsil yeterliliği taşıyan küçük evren parçası ise örneklem olarak ifade edilmektedir. Araştırmalarda genellikle örneklem parçaları üzerinde yapılarak sonuçları ilgili evrene genellenmektedir (Karasar, 2005: 110-111). Araştırmamızın evreni TR90 Bölgesi (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon) İmalat Sektöründe faaliyet gösteren işletmelerden oluşmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucu TR90 Bölgesi'nde aktif bir şekilde faaliyet gösteren 850 İmalat işletmesinin olduğu tespit edilmiştir. Örneklem kütesinin belirlenmesinde kolayda örneklem yöntemi kullanılmıştır. %95 güven aralığında e=%5 hata payı 1000 kişilik bir evrenin örneklem büyüklüğünün 278 olması gerekmektedir (Kurtuluş,1998: 235). Sonuç olarak araştırmanın evreni 850 imalat işletmesinden oluştuğu için;

$$n = \frac{N \cdot t^2 \cdot p \cdot q}{d^2 \cdot (N-1) + t^2 \cdot p \cdot q}$$

Formüle göre örneklem büyüklüğü 266 olarak belirlenmiştir. Araştırmada TR90 Bölgesinde faaliyet gösteren 360 imalat işletmesine anket uygulanmıştır. Yapılan 360 anketten bazılarının hatalı ve eksik olduğu anlaşılmıştır. Hatalı ve eksik olan anketler çıkarılarak 349 anket dikkate alınmıştır.

3.4.3. Araştırmanın Veri Toplama Yöntem ve Aracı

Bu araştırmada verilerin toplanması aşamasında kantitatif araştırma yöntemlerinden biri olan anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın anketi TR90 bölgesi imalat sektöründe faaliyet gösteren 349 işletme üzerinde uygulanmıştır. Anket formu işletmede yetkili kişilerle yüz yüze görüşme yönteminin yanı sıra, telefon, e-posta ve fax ile ulaştırılarak yapılmıştır.

Araştırmanın ilk kısmındaki sorular, işletmelerin sektörel yapılarını belirlemeye yönelik 4 sorudan oluşmaktadır. Sektörel yapılarını belirlemeye yönelik sorular; kuruluş yılı, faaliyette bulunulan sektör, çalışan sayısı ve ortaklık yapısı gibi soruları içermektedir. Anketin ikinci bölümünde işletmelerin üretim maliyetlerinin (direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim) toplam maliyet içerisindeki paylarını belirlemeye yönelik soruları içermektedir. Son bölümde ise üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Son bölümde ankete katılanlardan, sorulan her bir ifadeye kendi durumlarına uygun cevapları vermeleri istenmiş ve 1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum şeklinde Beşli Likert Ölçeği kullanılmıştır.

3.4.4. Araştırmanın Analiz Yöntemi

İşletmelerin üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkilerinin test edilmesinde Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) kullanılmıştır.

Son yıllarda yaygın bir şekilde kullanılan yapısal eşitli modeli, varyans, kovaryans, regresyon ve faktör analizlerinin bileşiminden oluşmaktadır (Yılmaz ve Çelik, 2005; Yılmaz ve Çelik 2009). Yapısal eşitlik modeli, gözlenen değişkenler ile örtük değişkenler arasındaki ilişkiler ile korelasyon ilişkilerini içeren modelleri test etmek amacıyla kullanılmaktadır (Tüfekçi ve Tüfekçi, 2006). Teorik yapıya göre söz konusu model, oluşturulan tahmini kovaryans matrisinin gözlenen verilerin kovaryans matrisine uygunluğunu incelemek amacıyla kullanılmaktadır (Hox ve Bechger, 1995).

Regresyon gibi birinci nesil istatistiksel tekniklerle karşılaştırıldığında bu teknik, birden çok bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki doğrusal ve doğrusal olmayan ilişkilerin modellenmesi ile karmaşık bir araştırma problemini tek bir süreçte, sistemli ve kapsamlı bir şekilde ele almaktadır (Anderson ve Gerbing, 1988). Birbirinden farklı ancak birbiriyle ilişkili değişkenlerin aynı anda ele alınmasına imkan veren bu modelin istatistiksel tahmin yapabilme, teorik olarak kavramları temsil edebilme ve ölçme hatalarını dikkate alabilme özelliklerine de sahiptir (Hair, Ralph, Ronald ve William, 1998: 584-585).

Yapısal eşitlik modeli, regresyon analiziyle benzerlik taşımakla birlikte etkileşimleri modelleyebilen, doğrusal olmayan durumların üstesinden gelebilen, bağımsız değişkenler arasında korelasyona izin verebilen, ölçüm hatalarını modele dâhil edebilen, aralarında korelasyon ölçüm hatalarını dikkate alabilen ve her biri birden fazla gözlenen değişkenle ölçülen çoklu bağımsız ve bağımlı gizil değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya koyabilen ve test edebilen güçlü bir istatistiksel tekniktir.

Çok değişkenli birçok istatistik yöntemlerin açıklayıcı (exploratory) özellik taşımalarına rağmen yapısal eşitlik modelinin doğrulayıcı (confirmatory) bir özellik taşıması hipotez testlerinde bu modelin üstün taraflarını ortaya koymaktadır. Ayrıca diğer çok değişkenli istatistik türleri hata ölçümlerini (measurement error) tayin edemez ve düzeltemezken YEM bütün ölçüm parametrelerinin hemen hepsini işleme dâhil ederek sonuçları bu duruma göre gerçekleştirmektedir (Anderson, 2004).

Birkaç değişik istatistiksel yaklaşımı birleştiren YEM, aşağıdaki matris eşitliği çerçevesinde bilinmektedir (Rigdon, 2004):

$$\begin{aligned} \eta_{(m \times 1)} &= B_{(m \times m)} * \eta_{(m \times 1)} + \Gamma_{(m \times n)} * \xi_{(n \times 1)} + \zeta_{(m \times 1)} \\ y_{(p \times 1)} &= \Lambda_{y(p \times m)} * \eta_{(m \times 1)} + \varepsilon_{(p \times 1)} \\ X_{(q \times 1)} &= \Lambda_{X(q \times n)} * \xi_{(n \times 1)} + \delta_{(q \times 1)} \end{aligned}$$

Şekil 3.4. Yapısal Eşitlik Modeli Matrisi

Kaynak: Rigdon, 2004

YEM bileşenlerine ait açıklamalar şeklin altında tablo içerisinde verilmektedir.

Tablo 3.8. Ölçme Modelindeki Sembollerin Açıklamaları

Sembol	Tanımı
Y	Gözlenen değişken (ifade)
ε	Gözlenen değişkendeki hata
η Örtük değişken (içsel)	η Örtük değişken (içsel)
ζ Örtük değişken (dışsal)	ζ Örtük değişken (dışsal)
Γ	Dışsal ve içsel değişkenler (bağımlı vr bağımsız değişkenler) arasındaki korelasyon

Kaynak: Dursun ve Kocagöz, 2010: 5

Yapısal eşitlik modelinin sağlıklı sonuçlar verebilmesi için bazı aşamalardan geçilmesi gerekmektedir. Bu aşamalar (Shur, 2006: 2);

1. Modeli belirleyebilmek için ilgili teorinin ve literatürün gözden geçirilmesi,
2. Bir modelin belirlenmesi,
3. Modelin kimliğinin tanımlanması,
4. Modelde yer alan değişkenlerin ölçeklerinin seçilmesi,
5. Verilerin toplanması,
6. Tanımlayıcı istatistiksel analizlerin yapılması,
7. Modeldeki parametrelerin ölçülmesi,
8. Modelin uygunluğunun değerlendirilmesi,
9. Modelin anlamlı olması durumunda yeniden tanımlanması,
10. Sonuçları yorumlamak ve değerlendirmektir.

3.4.4.1. Yapısal Eşitlik Modeli Uyum İyiliği Ölçümü

Uyum iyiliği indeksleri, önceden belirlenen modelin elde edilen veriyi ne kadar iyi açıkladığının belirlenebilmesi açısından önemlidir. Uyum iyiliği ölçüleri modelin kabul veya reddedilmesini sağladığı için modelin tamamı uyum iyiliği testleri sonucunda reddedilirse model içerisindeki parametrelerin ve katsayıların bir önemi kalmamaktadır.

YEM ile yapılan model testlerinin değerlendirilmesinde birden çok uyum iyiliği ölçüsü bulunmaktadır. YEM’de 15 ile 25 arasında değişim gösteren uyum indeksleri mevcuttur ancak bunların içerisinde Chi square, GFI (İyilik uyum indeksi), AGFI

(Düzeltilmiş iyilik uyum indeksi), NFI (Normlaştırılmış uyum indeksi), CFI (Karşılaştırmalı uyum indeksi), NNFI (Normlaştırılmamış uyum indeksi), SRMR (Standardize Edilmiş Kalıntıların Ortalama Kare Kökü), IFI (Artırmalı uyum indeksi) ve RMSEA (Yaklaşık hataların ortalama karekökü) en yaygın olarak kullanılan ölçülerdir.

Uyum iyiliği testlerinin yüksek çıkması modelde yer alan değişkenler arasındaki ilişkilerin kuvvetli olduğu anlamı taşımamaktadır. Dolayısıyla uyum iyiliği modelin iyi bir model olduğunu ortaya koymaz ancak kötü bir model olduğunu kesinlikle ispatlamaktadır. Ayrıca uyum iyiliğinin düşük çıkması modelin yapısal olarak kesin olarak kötü oluşturulduğu anlamına da gelmemektedir (Cengiz, 2007: 152). Her bir uyum indeksinde belirli bazı kritik limit noktaları bulunmaktadır. Tablo 3.9'da uyum iyiliği ölçüleri ve bulunması gereken aralıklar belirtilmektedir.

Tablo 3.9. YEM'nin Değerlendirilmesinde Kullanılan Uyum İyiliği Ölçüleri

Uyum İyiliği Ölçüsü	Tanımı	Kabul Edilebilir Uyum Değerleri
X^2	Orijinal değişken matrisinin varsayılan matristen farklı olup olmadığını test eder. $X^2 = (N-1) F_{min}$	
X^2/df	X^2 istatistiğinin örneklem büyüklüğü karşısındaki duyarlılığını azaltmak esas alınmaktadır.	$X^2/df \leq 5$
RMSEA	Büyük örneklem kütleli olan bir modelin sadece χ^2 istatistiğine dayanılarak reddedilmesini önlemek için kullanılabilir ölçüdür.	$0.05 < RMSEA < 0.10$
GFI	Varsayılan modelce hesaplanan gözlenen değişkenler arasındaki genel kovaryans miktarını gösterir. Regresyon analizindeki R2 gibi açıklanabilir.	$0.90 < GFI < 0.95$
AGFI	GFI testinin yüksek örnek hacmindeki eksikliğini gidermek amacıyla kullanılan bir indekstir.	$0.80 < AGFI < 0.90$
CFI	Mevcut modelin uyumu ile gizil değişkenler arası korelasyonu ve kovaryansı yok sayan sıfır hipotez modelinin uyumunu karşılaştırır.	$0.90 < CFI < 0.95$
NFI ve NNFI	Bu indeks varsayılan modelin temel ya da sıfır hipoteziyle olan uygunluğunu araştırır. Ayrıca modelin bir diğer modele ne oranda iyi uyum sağladığını ölçmektedir.	$0.90 \leq NFI < 0.95$
SRMR	Gözlenen ve beklenen kovaryans matrisleri arasındaki farkı göstermektedir.	$0.05 < SRMR < 0.10$
RFI	RHO1 olarak da bilinir.	$0.85 < RFI < 0.90$

Kaynak: Fleshandbones, 2004 ve Şimşek, 2007.

3.4.5. Bilgi ve Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizinde, çok değişkenli istatistiksel analizler kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlikleri test edilirken, en yaygın olarak kullanılan İç Tutarlık Analizi metodu olan Cronbach Alfa Katsayısı yöntemi kullanılmıştır. Güvenilirlik analizi sonucu elde edilen ölçeklerin geçerliliklerinde ise, doğrulayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlik belirlendikten sonra araştırma hipotezleri Yapısal Eşitlik Modeli kullanılarak test edilmiştir. Araştırma kapsamında yapılan tüm analizlerde SPSS 19.0 ve AMOS 20.0 paket programı kullanılmıştır.

3.5. BULGULAR

3.5.1. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Sektörel Yapısı

Araştırmaya katılan işletmelerin sektörel yapılarına ilişkin frekans, yüzde dağılımları ve kümülatif yüzdeleri sırasıyla belirtilmiştir.

Tablo 3.10. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Kuruluş Yıllarına Göre Dağılımı

KURULUŞ YILI	Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif (%)
0-5 yıl arası	18	5,2	5,2
6-10 yıl arası	66	18,9	24,1
10 ve üzeri	265	75,9	100
Toplam	349	100	100

Araştırmaya katılan işletmelerin kuruluş yıllarına göre dağılımlarına bakıldığında %5,2'si 0-5 yıl arası, %18,9'u 6-10 yıl arası ve %75,9'u da 10 yıl ve üzeridir.

Tablo 3.11. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Gösterdiği Sektöre Göre Dağılımı

SEKTÖR	Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif (%)
Ağaç- orman	5	1,4	1,4
Ambalaj	4	1,1	2,6
Cam-Seramik	6	1,7	4,3
Çimento	5	1,4	5,7
Demir-çelik	6	1,7	7,4
Elektrik-elektronik	6	1,7	9,2
Enerji-petrol	2	0,6	9,7
Dayanıklı Tüketim Malzemeleri	1	0,3	10
İnşaat Malzemeleri	15	4,3	14,3
Kimya	2	0,6	14,9
Maden	7	2	16,9
Makine	15	4,3	21,2
Metal	3	0,9	22,1
Otomotiv	10	2,9	24,9
Gıda-içecek	210	60,2	85,1
Plastik	3	0,9	86
Tekstil-konfeksiyon	21	6	92
Kağıt	5	1,4	93,4
Diğer	23	6,6	100
Toplam	349	100	100

Araştırmaya katılan işletmelerin %1,4'ü ağaç-orman, çimento ve kağıt , %1,1'i ambalaj, %1,7'si cam-seramik, demir-çelik, elektrik-elektronik, %0,6'sı enerji-petrol kimya, %0,3'ü dayanıklı tüketim malzemeleri, %4,3'ü inşaat malzemeleri, makine, %2'si maden, %0,9'u metal ve plastik, %2,9'u otomotiv, %60,2'si gıda-içecek, %6'sı tekstil-konfeksiyon, %1,4'ü kağıt ve %6,6'sı ise diğer sektörlerde faaliyet göstermektedir.

Tablo 3.12. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Çalışan Sayılarına Göre Dağılımı

ÇALIŞAN SAYISI	Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif (%)
0-9 kişi	43	12,3	12,3
10-49 kişi	240	68,8	81,1
50-249 kişi	54	15,5	96,6
250 kişi ve üzeri	12	3,4	100
Toplam	349	100	100

Araştırmaya katılan işletmelerin %12,3'ü 0-9 kişi, %68,8'i 10-49 kişi, %15,5'i 50-249 kişi ve %3,4'ü ise 250 kişi ve üzeri çalışana sahiptir.

Tablo 3.13. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Ortaklık Yapısına Göre Dağılımı

ORTAKLIK YAPISI	Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif (%)
Yerli (%100)	345	98,9	98,9
Yerli payı %50 ve üzeri yerli-yabancı ortaklı	3	0,9	99,7
Yerli payı %50'den az yerli-yabancı ortaklı	1	0,2	100
Yabancı	0	0	0
Toplam	349	100	100

Araştırmaya katılan işletmelerin %98,9'u yerli (%100), %0,9'u yerli-yabancı (yerli payı %50 ve üzeri), %0,2'ü ise yerli-yabancı (yerli payı %50'den az) ortaklık yapısına sahiptir. Tablodaki verilere bakıldığında ortaklık yapılarına göre tamamı yabancı paya sahip işletmelerin olmadığı görülmektedir.

3.5.2. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Üretim Maliyetlerinin Toplam Maliyet İçerisindeki Paylarına İlişkin Frekans Tabloları

Araştırmaya katılan işletmelerin direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetlerinin toplam maliyet içerisindeki paylarına ilişkin frekans, yüzde dağılımları ve kümülatif yüzdeleri sırasıyla belirtilmiştir.

Tablo 3.14. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyetinin Toplam Maliyet İçerisindeki Payına Göre Dağılımı

PAY (%)	Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif (%)
5 ve altı	0	0	0
6-15 arası	1	0,3	0,3
16-25 arası	3	0,9	1,1
26-35 arası	1	0,3	1,4
36-45 arası	1	0,3	1,7
46-55 arası	1	0,2	2
56-65 arası	107	30,7	32,7
66-75 arası	227	65	97,7
76 ve üzeri	8	2,3	100
Toplam	349	100	100

Araştırmaya katılan işletmelerin direkt ilk madde ve malzeme maliyetinin toplam maliyet içerisindeki payına bakılacak olursa; %,3'ü sırasıyla 6-15, 26-35, 36-45, 46-55 arasında, %,9'u 16-25 arasında, %30,7'si 56-65 arasında, %65'i 66-75 arasında ve %2,3'ü ise 76 ve üzeridir.

Tablo 3.15. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Direkt İşçilik Maliyetinin Toplam Maliyet İçerisindeki Payına Göre Dağılımı

PAY (%)	Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif (%)
5 ve altı	3	0,9	0,9
6-15 arası	50	14,3	15,2
16-25 arası	228	65,3	80,5
26-35 arası	64	18,3	98,9
36-45 arası	2	0,6	99,4
46-55 arası	1	0,3	99,7
56-65 arası	0	0	0
66-75 arası	0	0	0
76 ve üzeri	1	0,3	100
Toplam	349	100	100

Araştırmaya katılan işletmelerin direkt işçilik maliyetinin toplam maliyet içerisindeki payına bakılacak olursa; %0,9'u 5 ve altı, %14,3'ü 6-15 arasında, %65,3'ü 16-25 arasında, %18,3'ü 26-35 arasında %0,6'sı 36-45 arasında %0,3'ü 46-55 arasında ve %0,3'ü 76 ve üzerindedir.

Tablo 3.16. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Genel Üretim Maliyetinin Toplam Maliyet İçerisindeki Payına Göre Dağılımı

PAY (%)	Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif (%)
5 ve altı	28	8	8
6-15 arası	252	72,2	80,2
16-25 arası	64	18,3	98,6
26-35 arası	1	0,3	98,9
36-45 arası	1	0,3	99,1
46-55 arası	1	0,3	99,4
56-65 arası	0	0	0
66-75 arası	1	0,3	99,7
76 ve üzeri	1	0,3	100
Toplam	349	100	100

Araştırmaya katılan işletmelerin genel üretim maliyetinin toplam maliyet içerisindeki payına bakılacak olursa; %8'i 5 ve altı, %72,2'si 6-15 arasında, %18,3'ü 16-25 arası, %3'ü sırasıyla 26-35, 36-45, 46-55, 66-75 ile 76 ve üzerindedir.

3.5.3. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Maliyet- Rekabet Gücü İlişkisine İlişkin Modelde Yer Alan Ölçeklere Verdikleri Yanıtlara İlişkin Frekans Tabloları

İşletmelerin üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkilerine ilişkin sorulara verilen cevapların ortalama ve standart sapmaları ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Tablo 3.17. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Üretim Maliyeti Ölçeğinde Yer Alan Sorulara Verdikleri Yanıtlara İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişken	Ortalama	Standart Sapma
Üretim Maliyetleri		
Üretim maliyetleri kabul edilebilir bir düzeydedir. (S1)	2,99	1,29
Üretim maliyetleri performansı kötü bir şekilde etkilemektedir. (S2)	3,02	1,55
Üretim maliyetleri geçmişte önemli bir konu olarak düşünülmektedir. (S3)	3,53	0,89
Üretim maliyetleri gelecekte daha önemli bir konu olacaktır. (S4)	3,86	0,90
Üretim maliyetleri izlenebilmekte ve kontrol edilebilmektedir. (S5)	3,93	0,87
Yeni projelerin eksikliği, üretim maliyetlerinde artışa neden olmaktadır. (S6)	3,98	0,87
Maliyet enflasyonu, üretim maliyetlerini artırmaktadır. (S7)	3,97	0,81
Gecikmiş ödemeler, üretim maliyetlerinin artırmaktadır. (S8)	3,94	0,83
Devlet düzenlemeleri, üretim maliyetlerinin artırmaktadır. (S9)	3,97	0,84
Artan pazarlama giderleri, üretim maliyetlerini artırmaktadır. (S10)	4,00	0,81
Müşterilerle ilgili nedenler, üretim maliyetlerini artırmaktadır. (S11)	3,98	0,81
Firmanın gelişimi, üretim maliyetlerini artırmaktadır. (S12)	3,98	0,82
İç hatalardan kaynaklı nedenler üretim maliyetlerini artırmaktadır (fire, bozuk ürün vs). (S13)	4,01	0,86
İşletmemizin üretim maliyetlerini azaltmak için; kaliteden ödün vermeksizin ucuz malzeme ve parçalar tedarik edilmeye çalışılmaktadır. (S14)	2,90	1,36
İşletmemizde düşük kalitede daha ucuz malzeme ve parçalara kullanılmaktadır. (S15)	1,42	0,94
İşletmemiz ürün tasarımı üzerinde odaklanmaktadır. (S16)	3,61	0,99
İşletmemizde ürünün maliyetini artıran özellikler ve fonksiyonlar üründen çıkartılmaktadır. (S17)	3,83	0,85
İşletmemiz üretim süreçlerini sürekli gözden geçirerek yeniden tasarlamaktadır. (S18)	3,99	0,82
İşletmemizde maliyetlere belirli bir kar marjı eklenerek ürün fiyatlandırması yapılmaktadır. (S19)	3,99	0,70
İşletmemizde rakiplerin fiyatına eşit veya daha düşük bir fiyat belirlenirken üretim maliyetleri de dikkate alınmaktadır. (S20)	3,78	0,86
İşletmemizde pazar araştırması ve analizi sonucu müşterilerin ödeyebileceklerini belirttikleri fiyatı veya hedef pazar payını elde etmeyi sağlayacak fiyat esas alınmaktadır. (S21)	4,08	0,75
İşletmemizde ürün fiyatlaması yapılırken; değişken maliyet ve belirli bir karlılık oranı dikkate alınmaktadır. (S22)	4,00	0,80
İşletmemizde ürün fiyatlaması yapılırken; pazar fiyatlarına ilave olarak üretim maliyetleri de esas alınmaktadır. (S23)	4,05	0,82

1= Kesinlikle Katılmıyorum....5=Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 3.17.'de işletmelerin üretim maliyetlerinin önemine ilişkin algılarının değerlendirilmesi için sorulan soruların tamamının ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Bu hesaplamalar sonucunda işletmelerin büyük bir çoğunluğu üretim maliyetlerinin geçmişte önemli bir konu olduğuna gelecekte de önemliliğini devam ettireceğine ilişkin cevap vermiştir. Ayrıca işletmelerin çoğunluğu yeni projelerin eksikliğinin (3,98), gecikmiş ödemelerin (3,94), artan pazarlama giderlerinin (4,00) ve iç hatalardan kaynaklı nedenlerin (4,01) üretim maliyetlerinde bir artışa neden olacağına dair cevap vermiştir. Ayrıca işletmelerin kalite maliyet ilişkisini ölçen sorulara verdikleri cevaplara bakıldığında, kaliteden ödün vermeden daha ucuz malzeme ve parçalar kullanarak maliyet azaltımına gittikleri görülmektedir.

Tablo 3.18. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Rekabet Gücü Ölçeğinde Yer Alan Sorulara Verdikleri Yanıtlara İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişken	Ortalama	Standart Sapma
Rekabet Gücü		
İşletmemiz rakiplere karşı piyasaya yeni ürünler sürerek rekabet etmektedir. (S24)	3,95	0,66
İşletmemiz müşterilerine kaliteli hizmet sağlamaktadır. (S25)	3,85	0,83
İşletmemiz ürünlerin hızlı bir şekilde müşterilere ulaşmasını sağlamaktadır. (S26)	4,15	0,72
İşletmemiz rakiplerden daha fazla ve daha iyi ürün özellikleri sunmaktadır. (S27)	3,96	0,85
İşletmemiz daha düşük maliyetle üretilen daha düşük fiyatlı ürünleri piyasaya sunmaktadır. (S28)	1,52	0,93

1= Kesinlikle Katılmıyorum...5=Kesinlikle Katılıyorum

İşletmelerin faaliyette buldukları sektörde rekabet gücü elde etmeleri oldukça önemlidir. Rekabet gücü elde edebilmek için piyasaya yeni ürün sürme düşüncesini tercih etme oranı işletmeler için yüksektir. Ayrıca müşterilere hızlı ve kaliteli hizmet sunma fikri de işletmelerin rekabet gücü elde edebilmeleri açısından tercih edilmektedir. Tablodaki değerlere bakıldığında işletmelerin rekabet gücü elde edebilmek için düşük maliyetli üretilen düşük fiyattan satma fikrini benimsemedikleri görülmektedir.

Tablo 3.19. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti Ölçeğinde Yer Alan Sorulara Verdikleri Yanıtlara İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişken	Ortalama	Standart Sapma
Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyetleri		
İşletmemiz satın almak istediği hammaddeleri doğal kaynaklardan karşılamaktadır. (S29)	3,77	1,15
İşletmemiz satın almak istediği hammaddeleri uluslararası pazarlardan karşılamaktadır. (S30)	1,68	1,29
İşletmemiz satın almak istediği hammaddeleri ulusal pazarlardan karşılamaktadır. (S31)	2,30	1,40
İşletmemiz satın almak istediği hammaddeleri bölgesel pazarlardan karşılamaktadır. (S32)	3,00	1,34
İşletmemiz satın almak istediği hammaddeleri yerel pazarlardan karşılamaktadır. (S33)	3,74	1,25
İşletmemiz için satın aldığı hammaddenin maliyeti önemlidir. (S34)	4,31	0,77
İşletmemiz için satın aldığı hammaddenin fiyatı önemlidir. (S35)	4,18	0,88
İşletmemiz için satın aldığı hammaddenin teslim süresi önemlidir. (S36)	4,14	0,77
İşletmemiz için satın aldığı hammaddenin kalitesi önemlidir. (S37)	4,08	0,77
İşletmemiz için satın aldığı hammaddenin nakliyesi önemlidir (hammaddenin düzgün bir şekilde işletmeye getirilmesi, fiziki koşullar vs.). (S38)	4,09	0,77

1= Kesinlikle Katılmıyorum....5=Kesinlikle Katılıyorum

Direkt ilk madde ve malzeme temininde işletmeler büyük çoğunluğu doğal, ulusal bölgesel ve yerel pazarları tercih etmektedir. İşletmeler hammadde temininde uluslararası pazarları tercih etmemektedir. İşletmelerin temin ettikleri hammaddelerin maliyeti, fiyatı, kalitesi, teslim süresi ve nakliyesi rekabet gücü açısından hemen hemen eşit düzeyde önemlidir. Araştırmaya katılan işletmelerin verdikleri cevaplar sonucu hesaplanan değerler de bu durumu doğrular niteliktedir.

Tablo 3.20. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Direkt İşçilik Maliyeti Ölçeğinde Yer Alan Sorulara Verdikleri Yanıtlara İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişken	Ortalama	Standart Sapma
Direkt İşçilik Maliyetleri		
İşletmemiz için işgücü maliyetleri çok önemlidir. (S39)	3,97	0,83
İşletmemiz için işgücü maliyetleri, kalite açısından önemlidir. (S40)	4,06	0,79
İşletmemiz için işgücü maliyetleri, yurtiçi/ yurtdışı piyasalarda rekabet açısından önemlidir. (S41)	4,00	0,84

1= Kesinlikle Katılmıyorum....5=Kesinlikle Katılıyorum

İşletmelerin büyük çoğunluğu direkt işçilik maliyetlerinin çok önemli olduğu düşüncesine katılmaktadır. Ayrıca işletmelerin söz konusu maliyetlerin gerek yurtiçi gerekse yurt dışı piyasalarda kalite ve rekabet açısından önemli olduğu fikrine de katıldıkları söylenebilir.

Tablo 3.21. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Genel Üretim Maliyeti Ölçeğinde Yer Alan Sorulara Verdikleri Yanıtlara İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişken	Ortalama	Standart Sapma
Genel Üretim Maliyetleri		
İşletmemiz için genel üretim maliyetleri kabul edilebilir bir seviyededir. (S42)	4,01	0,87
İşletmemize göre genel üretim maliyetleri işletme performansını olumsuz bir şekilde etkilemektedir. (S43)	4,04	0,78
İşletmemize göre genel üretim maliyetleri geçmişte önemli bir konu olarak kabul edilmemekteydi. (S44)	3,99	0,83
İşletmemize göre genel üretim maliyetleri gelecekte daha büyük bir öneme sahip olacaktır. (S45)	4,00	0,80
İşletmemize göre genel üretim maliyetleri kontrol edilebilir ve izlenebilir. (S46)	3,98	0,84
İşletmemize göre yeni projelerin eksikliği, genel üretim maliyetlerini artırmaktadır. (S47)	4,01	0,86
İşletmemize göre maliyet enflasyonu, genel üretim maliyetlerini artırmaktadır. (S48)	4,03	0,80
İşletmemize göre gecikmiş ödemeler, genel üretim maliyetlerini artırmaktadır. (S49)	3,99	0,84
İşletmemize göre işletmenin gelişimi, genel üretim maliyetlerini artırmaktadır. (S50)	3,97	0,85
İşletmemize göre müşterilerden kaynaklı nedenler, genel üretim maliyetlerini artırmaktadır. (S51)	4,01	0,79
İşletmemize göre rakiplerin sayısı, genel üretim maliyetlerini artırmaktadır. (S52)	4,15	0,80

1= Kesinlikle Katılmıyorum....5=Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 3.21 incelendiğinde, işletmelerin genel üretim maliyetlerinin kabul edilebilir bir seviyede olduğu ve kontrol edilebildiği düşüncesine olumlu cevap vermişlerdir. İşletmelerin büyük çoğunluğu, genel üretim maliyetlerinde meydana gelen artışın işletmelerin performansını olumsuz etkileyeceği düşüncesindedir. Ayrıca yeni projelerin eksikliğinin, maliyet enflasyonunun ve rakiplerin sayısında meydana gelen artışın genel üretim maliyetlerini artıracığı düşüncesine katılma yönünde cevap verildiği görülmektedir.

3.5.4. Araştırmada Yer Alan Ölçeklerin Güvenilirlik ve Geçerlilik Analizi Sonuçları

Güvenilirlik, bir ankette yer alan soruların birbiriyle olan tutarlılığını ölçmenin yanında kullanılan ölçeğin ilgilenilen sorunu ne kadar doğru yansıttığını ifade etmekte ve yapılan her ölçüm için gerekmektedir (Kalaycı, 2005). Bir ölçeğin ölçmek istenen şeyi tutarlı ve istikrarlı ölçebilmesi olarak tanımlanan güvenilirlik analizinin tekrar edilebilirlik ve iç tutarlılık olmak üzere iki yönünden bahsetmek mümkündür (Zikmund, 1997). Araştırmamızda güvenilirlik analizi metodu olarak iç tutarlılık analizi metotlarından biri olan Cronbach Alfa katsayısı kullanılacaktır. Cronbach Alfa Katsayısı, iç tutarlılık analiz türlerinin en çok kullanılan metodudur (Özdemir, 2010). Cronbach Alfa Katsayısı, ağırlıklı standart değişim ortalamasıdır ve bir ölçekteki soruların varyansları toplamının genel varyansa oranlanması sonucu elde edilmektedir. Bu sayı 0-1 arasında değer almakta ve 1'e ne kadar yaklaşırsa ölçeğin güvenilirliği o kadar yükselmektedir. Ölçeğin α değeri; $\leq \alpha \leq 0.40$ arasında ise ölçek güvenilir değil, $0.40 \leq \alpha \leq 0.60$ arasında ise ölçeğin güvenilirliği düşük, $0.60 \leq \alpha \leq 0.80$ arasında ise ölçek oldukça güvenilir ve $0.80 \leq \alpha \leq 1.00$ arasında ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçek olarak ifade edilmektedir (Kalaycı, 2006).

Bir testin ölçmek istediği kriteri ölçme derecesi olarak tanımlanan geçerlilik analiziyle ölçekte yer alan sorular ile gerçekte ölçülmek istenen kriteri ölçmesi beklenmektedir (Altunışık ve diğ. 2005). Geçerlilik analizinde, içerik geçerliliği (content validity), eş zamanlı geçerlilik (concurrent), tahminsel geçerlilik (predictive), yüzeysel geçerlilik (face), ve yapı geçerliliği gibi yöntemler kullanılmaktadır. Bir yapıyı ölçmek için kullanılan ölçek sorularının ilgili yapıyı ölçebilme derecesini belirleyen yapı geçerliliğinde genellikle faktör analizi kullanılmaktadır. Araştırmada ölçek geçerliliğinin tespitinin yapılmasında örtük değişken ile her bir örtük değişkeni oluşturan gözlenen değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek için kullanılan bir analiz yöntemi olarak tanımlanan doğrulayıcı faktör analizi kullanılmıştır (Şimşek, 2007). Doğrulayıcı faktör analizinin anket gibi bir ölçme yönteminde gizil yapıları irdelemek için ölçek geliştirme sürecinin her aşamasında kullanılmasından dolayı çalışmamızda kullanılmıştır.

3.5.4.1. Üretim Maliyeti Ölçeğinin Güvenilirliği ve Geçerliliği

Üretim maliyeti ölçeğinin güvenilirliğini belirlemek amacıyla Cronbach Alfa istatistiği yapılmış ölçeğin genel alfası 0, 736 olarak bulunmuştur. Değişken silinmesi durumunda Alfa değeri sütununa bakıldığında, değeri genel Alfa'dan yüksek çıkan değişkenlerin güvenilirliği azalttığı için ölçekten çıkarılması gerekir. Başka bir deyişle bir değişken çıkarıldığında genel Alfa değerinde bir yükselme oluyorsa ilgili değişken güvenilirliği olumsuz etkilemektedir. Genel Alfa değerini düşüren değişkenler ölçekten çıkarıldığında Alfa değeri 0,805'e yükselmiştir. Diğer değişkenlerin alfa değerleri ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.22. Üretim Maliyeti Ölçeğinin Değişken İstatistiği

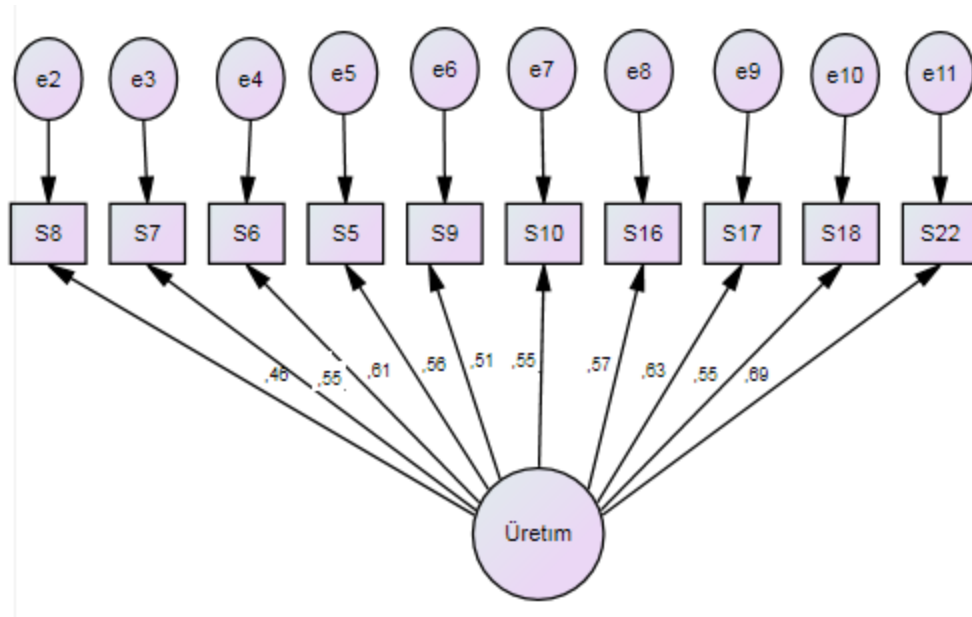
Değişken	Soru Silinirse Ölçeğin Ortalaması	Soru Silinirse Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş Değişken-Toplam Korelasyon	Çoklu Korelasyon Katsayıları	Değişken Silinirse Cronbach-Alfa
S5	35,3793	21,395	0,507	0,265	0,784
S6	35,3161	21,202	0,543	0,315	0,780
S7	35,3305	22,602	0,395	0,174	0,797
S8	35,3563	22,357	0,413	0,201	0,795
S9	35,3333	21,923	0,457	0,240	0,790
S10	35,3075	22,997	0,333	0,136	0,803
S16	35,6983	20,811	0,491	0,294	0,787
S17	35,4770	21,132	0,560	0,337	0,778
S18	35,3132	21,726	0,496	0,259	0,786
S22	35,3075	21,049	0,610	0,387	0,773

Üretim Maliyeti ölçeğinin geçerliliğini test etmek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Faktörün içeriğinde yer alan değişkenlerin belirlenen yapısal modele dâhil edilmeden önce geçerliliğinin test edilmesinin gerekliliğinden dolayı bu analiz kullanılmıştır. Üretim maliyetleri faktörünün içinde yer alan örtük ve gözlenen değişkenler Tablo 3.23'te görülmektedir.

Tablo 3.23. Üretim Maliyeti Ölçeğini Oluşturan Yapılar

ÖRTÜK DEĞİŞKEN	DEĞİŞKENLER	GÖZLENEN DEĞİŞKEN
Üretim Maliyeti	10 Değişken	S5, S6, S7, S8, S9, S10, S16, S17, S18, S22

Doğrulayıcı faktör analizi daha önce yöntemler başlığı altında belirtildiği üzere AMOS 20.0 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Üretim maliyeti faktörünün geçerliliğinin sınanması için yapılan analizde Tablo 3.24’de yer alan yapılar tanımlanarak analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları parametre değerlerine, gözlenen değişkenlerin hata değerlerine ve gözlenen değişkenler ile örtük değişken arasındaki standardize edilmiş katsayılara göre değerlendirilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ilk olarak örtük değişkenler ile gözlenen değişkenler arasında tanımlanmış olan yollara ilişkin standardize edilmiş parametre değerlerinin hepsinin 0,5 ile 1 değeri arasında olması gereklidir (Şimşek, 2007). Üretim maliyeti faktörünün parametre değerleri, gözlenen değişken ile örtük değişken, arasındaki standardize edilmiş katsayıların 1’den büyük olmadığı ve ayrıca gözlenen değişkenlerin hata varyanslarının negatif veya istatistiksel olarak anlamsız olmadığı Şekil 3.5’te yer alan path diyagramında görülmektedir.

Şekil 3.5. Üretim Maliyeti Faktörünün Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı Parametre Değerleri

Şekil 3.5’te görüldüğü üzere gözlenen değişken ve örtük değişken arasındaki standardize edilmiş katsayıların 1’den küçük ve gözlenen değişkenlerin hata varyanslarının pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Yapılan doğrulayıcı faktör analizinin uyum ölçüleri Tablo 3.24’de görülmektedir. Uyum ölçüleri incelendiğinde χ^2 /df , RMSEA, GFI, AGFI, CFI, NFI, TLI ve RFI değerleri, tavsiye

edilen ideal uyum ölçütlerini sağladıkları için doğrulayıcı faktör analizi sonucunda, ele alınan üretim maliyetleri kavramına ilişkin en uygun faktör yapısına ulaşıldığı sonucuna varılmaktadır.

Tablo. 3.24. Üretim Maliyeti Faktörünün Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İyiliği Ölçüleri

Uyum Ölçüsü	Kabul Edilebilir Uyum Değerleri	Faktörün Uyum Değeri
χ^2		41,398
χ^2/df	$\chi^2/df \leq 5$	1,183
RMSEA	$0.05 < RMSEA < 0.10$	0,023
GFI	$0.90 < GFI < 0.95$	0,977
AGFI	$0.80 < AGFI < 0.90$	0,964
CFI	$0.90 < CFI < 0.95$	0,991
NFI	$0.90 \leq NFI < 0.95$	0,942
TLI	$0.90 \leq NFI < 0.95$	0,988
RFI	$0.85 < RFI < 0.90$	0,926

3.5.4.2. Rekabet Gücü Ölçeğinin Güvenilirliği ve Geçerliliği

Rekabet gücü ölçeğinin güvenilirliğini belirlemek amacıyla Cronbach Alfa istatistiği yapılmış ve ölçeğin genel alfası 0,600 olarak bulunmuştur. Değişken silinmesi durumunda Alfa değeri sütununa bakıldığında, değeri genel Alfa'dan yüksek çıkan değişkenlerin güvenilirliği azalttığı için ölçekten çıkarılması gerekir. Başka bir deyişle bir değişken çıkarıldığında genel Alfa değerinde bir yükselme oluyorsa ilgili değişken güvenilirliği olumsuz etkilemektedir. Ölçekte yer alan ve ölçeğin güvenilirliğini olumsuz etkileyen değişkenler ölçekten çıkarıldığında genel Alfa değeri 0,777'ye yükselmiştir.

Tablo 3.25. Rekabet Gücü Ölçeğinin Değişken İstatistiği

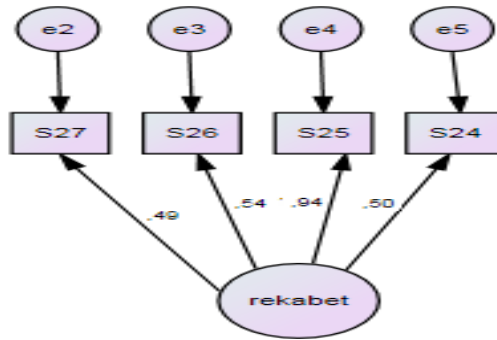
Değişken	Soru Silinirse Ölçeğin Ortalaması	Soru Silinirse Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş Değişken-Toplam Korelasyon	Çoklu Korelasyon Katsayıları	Değişken Silinirse Cronbach-Alfa
S24	11,9713	3,204	0,247	0,132	0,683
S25	12,0862	2,200	0,531	0,307	0,546
S26	11,7845	2,873	0,327	0,111	0,730
S27	11,9684	2,544	0,347	0,234	0,720

Rekabet gücü faktörünün geçerliliğinin sınanması için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Rekabet faktörünün içinde yer alan örtük ve gözlenen değişkenler Tablo 3.26'de görülmektedir.

Tablo 3.26. Rekabet Gücü Ölçeğini Oluşturan Yapılar

ÖRTÜK DEĞİŞKEN	DEĞİŞKENLER	GÖZLENEN DEĞİŞKEN
Rekabet Gücü	4 Değişken	S24, S25, S26, S27

Rekabet gücü faktörünün geçerliliğinin sınanması için yapılan analizde Tablo 3.27'de yer alan yapılar tanımlanarak analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları parametre değerlerine, gözlenen değişkenlerin hata değerlerine ve gözlenen değişkenler ile örtük değişken arasındaki standardize edilmiş katsayılar göre değerlendirilmiştir.

Şekil 3.6. Rekabet Gücü Faktörünün Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı Parametre Değerleri

Rekabet gücü faktörünün parametre değerleri, gözlenen değişken ile örtük değişken, arasındaki standardize edilmiş katsayıların 1'den büyük olmadığı ve ayrıca gözlenen değişkenlerin hata varyanslarının negatif veya istatistiksel olarak anlamsız

olmadığı Şekil 3.6'da yer alan path diyagramında görülmektedir. Yapılan doğrulayıcı faktör analizinin uyum ölçüleri Tablo 3.27'de görülmektedir. Uyum ölçüleri incelendiğinde χ^2 /df , RMSEA, GFI, AGFI, CFI, NFI, TLI ve RFI değerleri, tavsiye edilen ideal uyum ölçütlerini sağladıkları için doğrulayıcı faktör analizi sonucunda, ele alınan rekabet kavramına ilişkin en uygun faktör yapısına ulaşıldığı sonucuna varılmaktadır.

Tablo. 3.27. Rekabet Gücü Faktörünün Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İyiliği Ölçüleri

Uyum Ölçüsü	Kabul Edilebilir Uyum Değerleri	Faktörün Uyum Değeri
X^2		2,114
X^2/df	$X^2/df \leq 5$	2.100
RMSEA	$0.05 < RMSEA < 0.10$	0,051
GFI	$0.90 < GFI < 0.95$	0,997
AGFI	$0.80 < AGFI < 0.90$	0,970
CFI	$0.90 < CFI < 0.95$	0,993
NFI	$0.90 \leq NFI < 0.95$	0,987
TLI	$0.90 \leq TLI < 0.95$	0,957
RFI	$0.85 < RFI < 0.90$	0,921

3.5.4.3. Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti Ölçeğinin Güvenilirliği ve Geçerliliği

Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti ölçeğinin güvenilirliğini belirlemek amacıyla Cronbach Alfa istatistiği yapılmış ve ölçeğin genel alfası 0,646 olarak bulunmuştur. Değişken silinmesi durumunda Alfa değeri sütununa bakıldığında, değeri genel Alfa'dan yüksek çıkan değişkenlerin güvenilirliği azalttığı için ölçekten çıkarılması gerekir. Başka bir deyişle bir değişken çıkarıldığında genel Alfa değerinde bir yükselme oluyorsa ilgili değişken güvenilirliği olumsuz etkilemektedir. Ölçekte yer alan ve ölçeğin güvenilirliğini olumsuz etkileyen değişkenler ölçekten çıkarıldığında genel Alfa değeri 0,724'e yükselmiştir.

Tablo 3.28. Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti Ölçeğinin Değişken İstatistiği

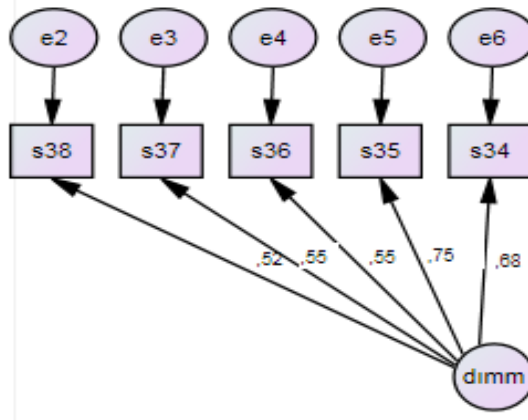
Değişken	Soru Silinirse Ölçeğin Ortalaması	Soru Silinirse Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş Değişken-Toplam Korelasyon	Çoklu Korelasyon Katsayıları	Değişken Silinirse Cronbach-Alfa
S34	16,5115	5,104	0,539	0,328	0,655
S35	16,6466	4,627	0,579	0,375	0,635
S36	16,6839	5,358	0,460	0,223	0,686
S37	16,7414	5,593	0,385	0,154	0,713
S38	16,7385	5,375	0,455	0,210	0,687

Direkt ilk madde ve malzeme maliyeti faktörünün geçerliliğinin sınanması için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Direkt ilk madde ve malzeme maliyeti faktörünün içinde yer alan örtük ve gözlenen değişkenler Tablo 3.29’da görülmektedir.

Tablo 3.29. Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti Ölçeğini Oluşturan Yapılar

ÖRTÜK DEĞİŞKEN	DEĞİŞKENLER	GÖZLENEN DEĞİŞKEN
DİMM Maliyeti	5 Değişken	S34,S35,S36,S37,S38

Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti faktörünün geçerliliğinin sınanması için yapılan analizde Tablo 3.30’da yer alan yapılar tanımlanarak analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları parametre değerlerine, gözlenen değişkenlerin hata değerlerine ve gözlenen değişkenler ile örtük değişken arasındaki standardize edilmiş katsayılara göre değerlendirilmiştir.

Şekil 3.7. Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti Faktörünün Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı Parametre Değerleri

Direkt ilk madde ve malzeme maliyeti faktörünün parametre değerleri, gözlenen değişken ile örtük değişken, arasındaki standardize edilmiş katsayıların 1'den büyük olmadığı ve ayrıca gözlenen değişkenlerin hata varyanslarının negatif veya istatistiksel olarak anlamsız olmadığı Şekil 3.7'de yer alan path diyagramında görülmektedir. Yapılan doğrulayıcı faktör analizinin uyum ölçüleri Tablo 3.30'da görülmektedir. Uyum ölçüleri incelendiğinde χ^2/df , RMSEA, GFI, AGFI, CFI, NFI, TLI ve RFI değerleri, tavsiye edilen ideal uyum ölçütlerini sağladıkları için doğrulayıcı faktör analizi sonucunda, ele alınan rekabet kavramına ilişkin en uygun faktör yapısına ulaşıldığı sonucuna varılmaktadır.

Tablo 3.30. Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyeti Faktörünün Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İyiliği Ölçüleri

Uyum Ölçüsü	Kabul Edilebilir Uyum Değerleri	Faktörün Uyum Değeri
X^2		9,687
X^2/df	$X^2/df \leq 5$	1,937
RMSEA	$0.05 < RMSEA < 0.10$	0,052
GFI	$0.90 < GFI < 0.95$	0,989
AGFI	$0.80 < AGFI < 0.90$	0,966
CFI	$0.90 < CFI < 0.95$	0,985
NFI	$0.90 \leq NFI < 0.95$	0,970
TLI	$0.90 \leq NFI < 0.95$	0,970
RFI	$0.85 < RFI < 0.90$	0,939

3.5.4.4. Direkt İşçilik Maliyeti Ölçeğinin Güvenilirliği ve Geçerliliği

Direkt işçilik maliyeti ölçeğinin güvenilirliğini belirlemek amacıyla Cronbach Alfa istatistiği yapılmış ve Tablo 3.31'deki sonuçlar elde edilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi ölçeğin genel alfası 0,771 olarak bulunmuştur. Değişken silinmesi durumunda Alfa değeri sütununa bakıldığında, değeri genel Alfa'dan yüksek çıkan değişkenlerin güvenilirliği azalttığı için ölçekten çıkarılması gerekir. Başka bir deyişle bir değişken çıkarıldığında genel Alfa değerinde bir yükselme oluyorsa ilgili değişken güvenilirliği

olumsuz etkilemektedir. Ölçekte yer alan ve ölçeğin güvenilirliğini olumsuz etkileyen değişken gözlemlenmediği için değişken silinmemiştir.

Tablo 3.31. Direkt İşçilik Maliyeti Ölçeğinin Değişken İstatistiği

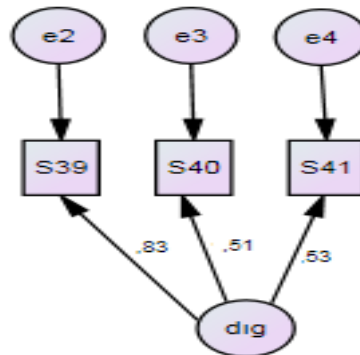
Değişken	Soru Silinirse Ölçeğin Ortalaması	Soru Silinirse Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş Değişken-Toplam Korelasyon	Çoklu Korelasyon Katsayıları	Değişken Silinirse Cronbach-Alfa
S39	8,0805	1,596	0,471	0,222	0,623
S40	7,9885	1,908	0,338	0,137	0,733
S41	8,0402	1,825	0,339	0,136	0,734

Direkt işçilik maliyeti faktörünün geçerliliğinin sınanması için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Direkt işçilik maliyeti faktörünün içinde yer alan örtük ve gözlenen değişkenler Tablo 3.32’de görülmektedir.

Tablo 3.32. Direkt İşçilik Maliyeti Ölçeğini Oluşturan Yapılar

ÖRTÜK DEĞİŞKEN	DEĞİŞKENLER	GÖZLENEN DEĞİŞKEN
Direkt İşçilik Maliyeti	3 Değişken	S39,S40,S41

Direkt İşçilik Maliyeti faktörünün geçerliliğinin sınanması için yapılan analizde Tablo 3.33’de yer alan yapılar tanımlanarak analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları parametre değerlerine, gözlenen değişkenlerin hata değerlerine ve gözlenen değişkenler ile örtük değişken arasındaki standardize edilmiş katsayılar göre değerlendirilmiştir.

Şekil 3.8. Direkt İşçilik Maliyeti Faktörünün Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı Parametre Değerleri

Direkt işçilik maliyeti faktörünün parametre değerleri, gözlenen değişken ile örtük değişken, arasındaki standardize edilmiş katsayıların 1'den büyük olmadığı ve ayrıca gözlenen değişkenlerin hata varyanslarının negatif veya istatistiksel olarak anlamsız olmadığı Şekil 3,8'de yer alan path diyagramında görülmektedir. Yapılan doğrulayıcı faktör analizinin uyum ölçüleri Tablo 3.33'de görülmektedir. Uyum ölçüleri incelendiğinde χ^2 /df , RMSEA, GFI, AGFI, CFI, NFI, TLI ve RFI değerleri, tavsiye edilen ideal uyum ölçütlerini sağladıkları için doğrulayıcı faktör analizi sonucunda, ele alınan rekabet kavramına ilişkin en uygun faktör yapısına ulaşıldığı sonucuna varılmaktadır.

Tablo 3.33. Direkt İşçilik Maliyeti Faktörünün Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İyiliği Ölçüleri

Uyum Ölçüsü	Kabul Edilebilir Uyum Değerleri	Faktörün Uyum Değeri
X^2		17,056
X^2/df	$X^2/df \leq 5$	2,530
RMSEA	$0.05 < RMSEA < 0.10$	0,043
GFI	$0.90 < GFI < 0.95$	0,998
AGFI	$0.80 < AGFI < 0.90$	0,976
CFI	$0.90 < CFI < 0.95$	0,910
NFI	$0.90 \leq NFI < 0.95$	0,891
TLI	$0.90 \leq TLI < 0.95$	0,910
RFI	$0.85 < RFI < 0.90$	0,921

3.5.4.5. Genel Üretim Maliyeti Ölçeğinin Güvenilirliği ve Geçerliliği

Genel üretim maliyeti ölçeğinin güvenilirliğini belirlemek amacıyla Cronbach Alfa istatistiği yapılmış ve Tablo 3.34'deki sonuçlar elde edilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi ölçeğin genel alfası 0,679 olarak bulunmuştur. Değişken silinmesi durumunda Alfa değeri sütununa bakıldığında, değeri genel Alfa'dan yüksek çıkan değişkenlerin güvenilirliği azalttığı için ölçekten çıkarılması gerekir. Başka bir deyişle bir değişken çıkarıldığında genel Alfa değerinde bir yükselme oluyorsa ilgili değişken güvenilirliği olumsuz etkilemektedir. Ölçekte yer alan ve ölçeğin güvenilirliğini olumsuz etkileyen değişkenler ölçekten çıkarıldığında genel Alfa değeri 0,775'e yükselmiştir.

Tablo 3.34. Genel Üretim Maliyeti Ölçeğinin Değişken İstatistiği

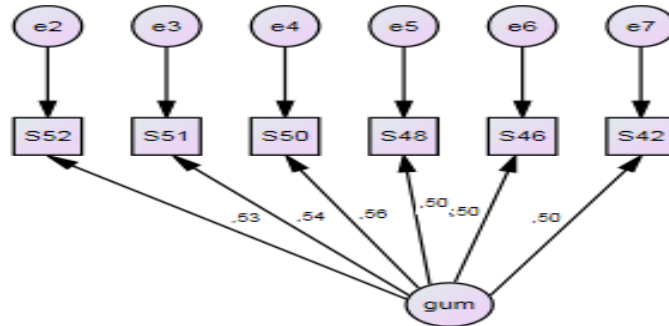
Değişken	Soru Silinirse Ölçeğin Ortalaması	Soru Silinirse Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş Değişken-Toplam Korelasyon	Çoklu Korelasyon Katsayıları	Değişken Silinirse Cronbach-Alfa
S42	20,2672	6,877	0,403	0,169	0,740
S46	20,3017	6,955	0,403	0,165	0,740
S48	20,2529	7,256	0,361	0,140	0,754
S50	20,3075	6,773	0,444	0,205	0,726
S51	20,1782	7,081	0,425	0,198	0,733
S52	20,1293	7,064	0,416	0,191	0,736

Genel üretim maliyeti faktörünün geçerliliğinin sınanması için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Genel üretim maliyeti faktörünün içinde yer alan örtük ve gözlenen değişkenler Tablo 3.35'te görülmektedir.

Tablo 3.35. Genel Üretim Maliyeti Ölçeğini Oluşturan Yapılar

ÖRTÜK DEĞİŞKEN	DEĞİŞKENLER	GÖZLENEN DEĞİŞKEN
Genel Üretim Maliyeti	6 Değişken	S42, S46, S48, S50, S51, S52

Genel üretim maliyeti faktörünün geçerliliğinin sınanması için yapılan analizde Tablo 3.36'da yer alan yapılar tanımlanarak analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları parametre değerlerine, gözlenen değişkenlerin hata değerlerine ve gözlenen değişkenler ile örtük değişken arasındaki standardize edilmiş katsayılara göre değerlendirilmiştir.

Şekil 3.9. Genel Üretim Maliyeti Faktörünün Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı Parametre Değerleri

Genel üretim maliyeti faktörünün parametre değerleri, gözlenen değişken ile örtük değişken, arasındaki standardize edilmiş katsayıların 1'den büyük olmadığı ve ayrıca gözlenen değişkenlerin hata varyanslarının negatif veya istatistiksel olarak anlamsız olmadığı Şekil 3.9'da yer alan path diyagramında görülmektedir. Yapılan doğrulayıcı faktör analizinin uyum ölçüleri Tablo 3.36'da görülmektedir. Uyum ölçüleri incelendiğinde χ^2/df , RMSEA, GFI, AGFI, CFI, NFI, TLI ve RFI değerleri, tavsiye edilen ideal uyum ölçütlerini sağladıkları için doğrulayıcı faktör analizi sonucunda, ele alınan genel üretim maliyetleri kavramına ilişkin en uygun faktör yapısına ulaşıldığı sonucuna varılmaktadır.

Tablo 3.36. Genel Üretim Maliyeti Faktörünün Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İyiliği Ölçüleri

Uyum Ölçüsü	Kabul Edilebilir Uyum Değerleri	Faktörün Uyum Değeri
χ^2		10,524
χ^2/df	$\chi^2/df \leq 5$	1,169
RMSEA	$0.05 < RMSEA < 0.10$	0,022
GFI	$0.90 < GFI < 0.95$	0,990
AGFI	$0.80 < AGFI < 0.90$	0,976
CFI	$0.90 < CFI < 0.95$	0,993
NFI	$0.90 \leq NFI < 0.95$	0,958
TLI	$0.90 \leq TLI < 0.95$	0,989
RFI	$0.85 < RFI < 0.90$	0,930

3.5.5. Yapısal Eşitlik Modeli Sonuçları

Yapısal eşitlik modelinde önceden elde edilen modelin elde edilen veriyi ne kadar iyi açıklayabildiği modelin kabul edilmesi veya reddedilmesi kararının verildiği aşama olarak tanımlanan uyum iyiliği indeksleri ile belirlenmektedir (Information Technology Services, 2004). Modelin tamamının uyum iyiliği testleri sonucunda reddedilmesi, modelde yer alan katsayıların ve parametrelerin önemli olmadığı ve değerlendirilmediği anlamı taşımaktadır (Mels, 2004). Modelin kabul edilmesi durumunda ise uyum iyiliği indeksinde yer alan parametreler, indeks ölçütleri dikkate alınarak yorumlanmaktadır. Uygulamada çok sayıda uyum iyiliği indeksi olmakla birlikte çalışmalarda ancak 5-6

tanesi kullanılabilir (Garson, 2004). Bu çalışmada da en çok kullanılan uyum iyiliği ölçüleri dikkate alınmış ve değerlendirmeler bu indekslere göre yapılmıştır.

Araştırmanın amacı ve araştırma ile ilgili literatür dikkate alınarak, genel model iki yapısal modele ayrılarak 3 aşamada incelenmiştir. İlk yapısal model iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetlerinin toplam maliyet üzerindeki etkisini gösterirken ikinci aşamada toplam üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkisini ifade etmektedir. Üçüncü aşamada ise her bir üretim maliyetinin rekabet gücü üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapısal bir modeli içermektedir. Modelin bu şekilde çalışılması sonucunda hem çalışmanın amacı istenilen şekilde değerlendirilmiş hem de literatürde yer alan sonuçlar çalışmada gözlemlenmiştir.

Tablo 3.37. Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine Yönelik Araştırma Modelinin Uyum İyiliği Ölçüleri Sonuçları

Uyum Ölçüsü	Kabul Edilebilir Uyum	Faktörün Uyum Değeri
χ^2		467,741
χ^2/df	$\chi^2/df \leq 5$	1,400
GFI	$0,90 < GFI < 0,95$	0,918
AGFI	$0,80 < AGFI < 0,90$	0,900
RMSEA	$0,05 < RMSEA < 0,10$	0,034
CFI	$0,90 < CFI < 0,95$	0,944
NFI	$0,90 \leq NFI < 0,95$	0,832
IFI	$\geq 0,90$	0,945

Araştırmada Model 1'in Ki Kare (χ^2) değeri olarak yüksek ve anlamlı bulunmuştur. ($\chi^2 = 467,741$, $p = 0,000$). Ki Kare (χ^2) değerinin yüksek çıkması serbestlik derecesinin yüksek çıkması (serbestlik derecesi = 346) ile ilişkili olduğu için Ki Kare değerinin serbestlik derecesi etkisinden arındırılmış hali olan $\chi^2/df \leq 2$ (Relative Chi Square Index) değeri değerlendirilmiştir. $\chi^2/df \leq 2$ değeri 1,400 çıkmış olup 5'ten küçüktür. Sonuç olarak model, indeks bakımından iyi uyum göstermiştir.

GFI (Goodness of fit Index) (Uyum İyiliği İndeksi), varsayılan modelce hesaplanan gözlenen değişkenler arasındaki genel kovaryans miktarını gösterir. Regresyon analizindeki R^2 gibi açıklanabilir. Aralarındaki fark R^2 (determinasyon katsayısı) hata varyansı ile ilgili iken GFI gözlenen kovaryans yüzdesiyle ilgilidir. GFI değeri, 0 ile 1 arasında değişir. GFI'nın 0.90'ı aşması, modelin çok iyi olduğu anlamı taşımaktadır. Bu durum gözlenen değişkenler arasında yeterince kovaryansın hesaplandığı anlamına gelmektedir (Mels, 2004). Tablo 3.37'de görüldüğü gibi, model için bu değer 0,918'dir. Model için GFI değerleri de ideal uyum içerisindedir.

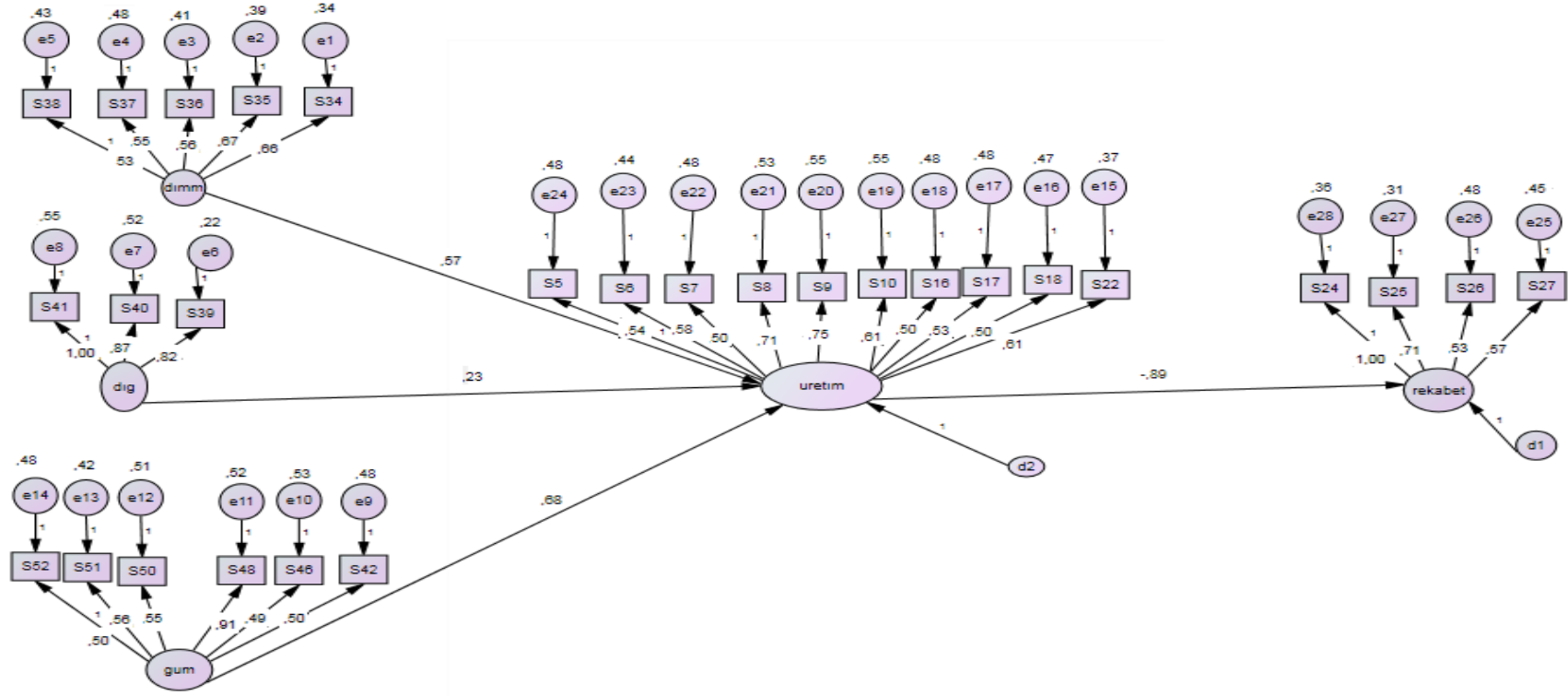
Bentler Comparative Fit Indeks olarak ta bilinen CFI (Comparative Fit Index) (Karşılaştırmalı Uyum İyiliği İndeksi), mevcut modelin uyumu ile gizil değişkenler arası korelasyonu ve kovaryansı yok sayan H_0 hipotez modelinin uyumunu karşılaştırmaktadır. CFI'nın kabul edilebilmesi için 0.90'ın üzerinde bir değer olması gerekir (Demerouti, 2004). CFI değeri 0,944 olarak hesaplanmış ve bu değer ideal uyum içerisindedir.

IFI indeksi geniş değişkenlerin yarattığı problemlere çözüm bulmak amacıyla ortaya konulmakta ve bu indeksin 0.90'ın üzerinde olması arzu edilmektedir. IFI değeri 0,945'dir.

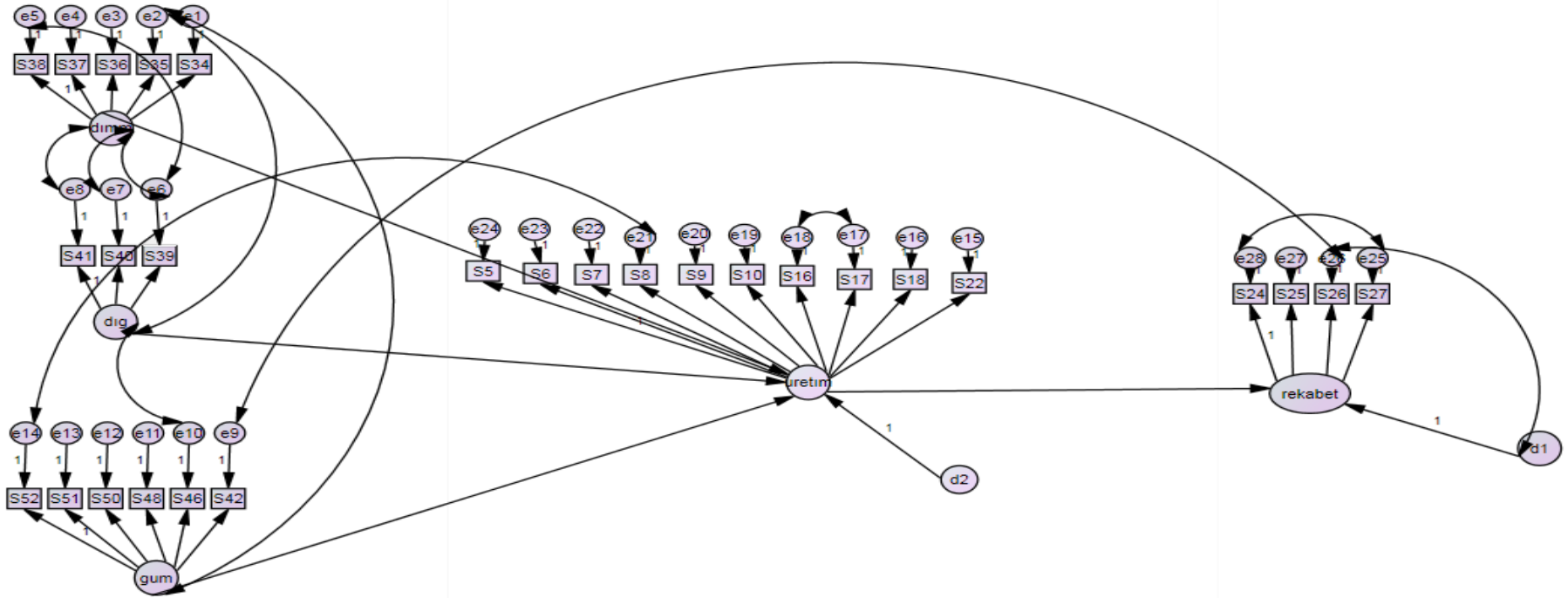
RMSEA'nın (Root Mean Square Error of Approximation) (Yaklaşım Hatasının Kök Ortalama Karesi) modelin uygun olabilmesi için 0.05 veya daha düşük bir değer olması gereklidir. Araştırma modelindeki RMSEA, 0,034'tür.

NFI (Normed Fit Index) (Normlanmış Uyum İyiliği İndeksi), varsayılan modelin temel ya da H_0 hipoteziyle olan uygunluğunu araştırarak, varsayılan modelin kullanılmasıyla iyileşen uygunluk miktarını belirlemektedir. Bulunan değer 0.90 üzerinde olması gerekmektedir. Bu değer 1'e ne kadar yaklaşırsa daha fazla uyum iyiliği göstermektedir.

Yukarıda açıklanan uyum iyiliği indekslerine bakıldığında modelin bir bütün olarak yüksek derecede uyum sağladığı görülmektedir. Şekil 3.10. Toplam Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine İlişkin Yapısal Eşitlik Modeli AMOS program çıktılarını göstermektedir.

Şekil 3.10. AMOS İle Test Edilen Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine İlişkin Yapısal Model

Şekil 3.11. Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine İlişkin Modifikasyonlardan Sonra Yapısal Model AMOS Çıktısı

Yapısal modelde bağımsız değişken durumunda olan gizil değişkenlere dışsal gizil değişken (exogenous latent variable), bağımlı değişken konumunda olan gizil değişkenlere ise içsel gizil değişken (endogenous latent variables) denilmektedir (Demerouti, 2004). Şekil 3.10’da görüldüğü gibi bu yapısal modelin içinde 5 adet gizil değişken bulunmaktadır. Bunlar Rekabet Gücü, Üretim Maliyetleri, Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyetleri, Direkt İşçilik Maliyetleri ve Genel Üretim Maliyetleridir. Bunlardan üretim maliyetleri ve rekabet gücü içsel gizil değişkenleri, direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetleri ise dışsal gizil değişkenleri oluşturmaktadır. Bu gizil değişkenler (bağımlı ve bağımsız değişkenler) arasındaki etkiyi temsil eden regresyon katsayıları Tablo 3.38’de görülmektedir. Modelde yer alan değişkenler arası ilişkilerin yer aldığı yol analizinde standart regresyon katsayıları gösterilmektedir.

Tablo 3.38. Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine İlişkin Standart Regresyon Katsayıları

Değişkenler	Regresyon Yüğü
Üretim Maliyetleri<----Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyetleri	0,567
Üretim Maliyetleri.<-----Direkt İşçilik Maliyetleri	0,229
Üretim Maliyetleri.<-----Genel Üretim Maliyetleri	0,676
Rekabet Gücü<-----Üretim Maliyetleri	-0,889

Yapısal model içindeki standart olmayan yükler, çoklu regresyon içindeki regresyon ağırlıklarına karşılık gelmekte ve farklı modeller arası karşılaştırma yapmamıza imkân sağlamaktadır. Standart yükler ise ilişkilerin etki gücünü göstermektedir. Bu yükler en çok 1 değeri alırken en düşük 0 değeri almaktadır (Hair ve diğ., 1998:614). Tablo 3.39’de standart ve standart olmayan yükler ile hipotezlerin değerlendirilmesinde kullanılacak değerler yer almaktadır. Tablo 3.38’de ayrıca ilişkilerin anlamlı olup olmadıkları ve istenilen yönde olup olmadıkları da değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede AMOS programının her bir ilişki için ortaya

koyduğu p değerlerinden faydalanılarak $p < 0,05$ düzeyinde 0,05'ten küçük olan p değerleri anlamlı olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 3.39. Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine Yönelik Araştırma Modelinin Hipotezlerinin Değerlendirilmesi

Modeldeki Yapısal İlişkiler	Standardize Olmayan Yükler	Standardize Olan Yükler	Standart Hata	Kritik Değerler	P Değerleri	Hipotez Sonucu
Üretim Maliyetleri Faktörünü Etkileyen Değişkenler ($R^2 = 0,88$)						
H1: Üretim Maliyetleri-DİMM M	0,626	0,567	0,099	6,320	0,000	KABUL
H2: Üretim Maliyetleri-DİM	0,275	0,229	0,077	3,561	0,000	KABUL
H3: Üretim Maliyetleri- GÜM	0,763	0,676	0,117	6,502	0,000	KABUL
Rekabet Gücü Faktörünü Etkileyen Değişkenler ($R^2 = 0,79$)						
H4: Rekabet Gücü-Üretim Maliyetleri	-0,450	-0,889	0,086	-5,239	0,000	KABUL

Tablo 3.38'de verilen p ve t değerleri değerlendirildiğinde H1, H2, H3 ve H4 hipotezleri $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Bunun anlamı H1, H2, H3, H4, hipotezleri kabul edilmiştir.

Modelin testinden sonra ortaya çıkan ilişkilerin değerleri, modelde yer alan değişkenlerin birbirleriyle karşılaştırılabilmesine imkân vermektedir. Tablo 3.39'de görüldüğü üzere ilk belirlenen sonuçlar incelendiğinde;

✓ Innes ve Mitchell (1990), Drury ve Tayles (1993), Murphy ve Braund (1990) ve Öksüz (2008) yaptıkları çalışmalarda tespit ettikleri gibi direkt ilk madde ve malzeme maliyetleri, toplam üretim maliyetlerini pozitif yönde etkilemekte ve toplam maliyet içerisinde yüksek bir paya sahiptir.

✓ Karğın (2013), Özçelik (2013), Kaygusuzoğlu (2010), Gersil (2008), Lukka ve Granlund (1996) ve Murphy ve Braund (1990) direkt işçilik maliyetlerinde meydana gelen artış toplam üretim maliyetlerini artırmaktadır. Bu artışa rağmen direkt işçilik

maliyetlerinin toplam üretim maliyetleri içerisinde düşük bir paya sahip olduğu da çalışma sonuçlarında görülmektedir.

✓ Lukka ve Granlund (1996)'ın yapmış olduğu çalışma sonuçlarının aksine Dinç (2001), Ülker ve İskender (2005), Türker ve diğerleri (2005) ve Elitaş ve diğerleri (2006) yaptıkları çalışmalarda tespit ettikleri gibi genel üretim maliyetleri toplam üretim maliyetlerini pozitif yönde etkilemekte ve toplam maliyet içerisinde yüksek bir paya sahip olmaktadır.

✓ Kesbiç ve diğerleri (2005) ve Eroğlu ve Özdamar (2006) yaptıkları çalışmalarda tespit ettikleri gibi üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 3.40. Direkt İlk Madde ve Malzeme, Direkt İşçilik ve Genel Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine Yönelik Araştırma Modelinin Uyum İyiliği Ölçüleri Sonuçları

Uyum Ölçüsü	Kabul Edilebilir Uyum	Faktörün Uyum Değeri
χ^2		218,378
χ^2/df	$\chi^2/df \leq 5$	1,790
GFI	0,90<GFI<0,95	0,939
AGFI	0.80<AGFI<0.90	0,915
RMSEA	0.05<RMSEA<0.10	0,048
CFI	0.90<CFI<0.95	0,927
NFI	0.90≤NFI<0.95	0,852
IFI	≥0,90	0,929

Araştırmada Model I'in Ki Kare (χ^2) değer olarak yüksek ve anlamlı bulunmuştur. ($\chi^2= 218,378$, $p=0,000$). Ki Kare (χ^2) değerinin yüksek çıkması serbestlik derecesinin yüksek çıkması (serbestlik derecesi= 122) ile ilişkili olduğu için Ki Kare değerinin serbestlik derecesi etkisinden arındırılmış hali olan $\chi^2/df \leq 2$ (Relative Chi Square Index) değeri değerlendirilmiştir. $\chi^2/df \leq 2$ değeri 1,790 çıkmış olup 5'ten küçüktür. Sonuç olarak model, indeks bakımından iyi uyum göstermiştir.

GFI (Goodness of fit Index) (Uyum İyiliği İndeksi), varsayılan modelce hesaplanan gözlenen değişkenler arasındaki genel kovaryans miktarını gösterir. Regresyon analizindeki R^2 gibi açıklanabilir. Aralarındaki fark R^2 (determinasyon katsayısı) hata varyansı ile ilgili iken GFI gözlenen kovaryans yüzdesiyle ilgilidir. GFI değeri, 0 ile 1 arasında değişir. GFI'nın 0.90'ı aşması, modelin çok iyi olduğu anlamı taşımaktadır. Tablo 3.40'da görüldüğü gibi, model için bu değer 0,939'dur. Model için GFI değerleri de ideal uyum içerisindedir.

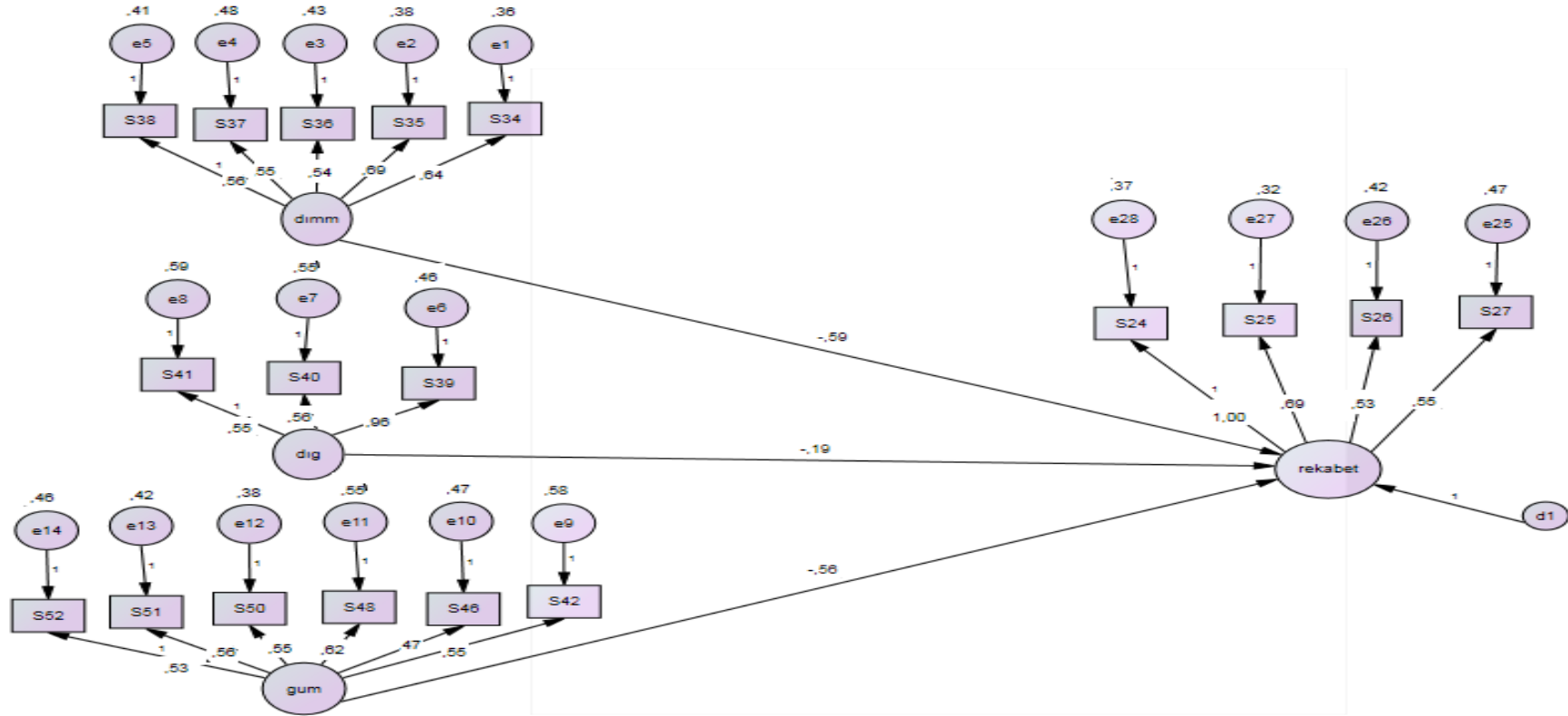
Bentler Comparative Fit Indeks olarak ta bilinen CFI (Comparative Fit Index) (Karşılaştırmalı Uyum İyiliği İndeksi), mevcut modelin uyumu ile gizil değişkenler arası korelasyonu ve kovaryansı yok sayan H_0 hipotez modelinin uyumunu karşılaştırmaktadır. CFI'nın kabul edilebilmesi için 0.90'ın üzerinde bir değer olması gerekir (Demerouti, 2004). CFI değeri 0,927 olarak hesaplanmış ve bu değer ideal uyum içerisindedir.

IFI indeksi geniş değişkenlerin yarattığı problemlere çözüm bulmak amacıyla ortaya konulmakta ve bu indeksin 0.90'ın üzerinde olması arzu edilmektedir. IFI değeri 0,929'dur.

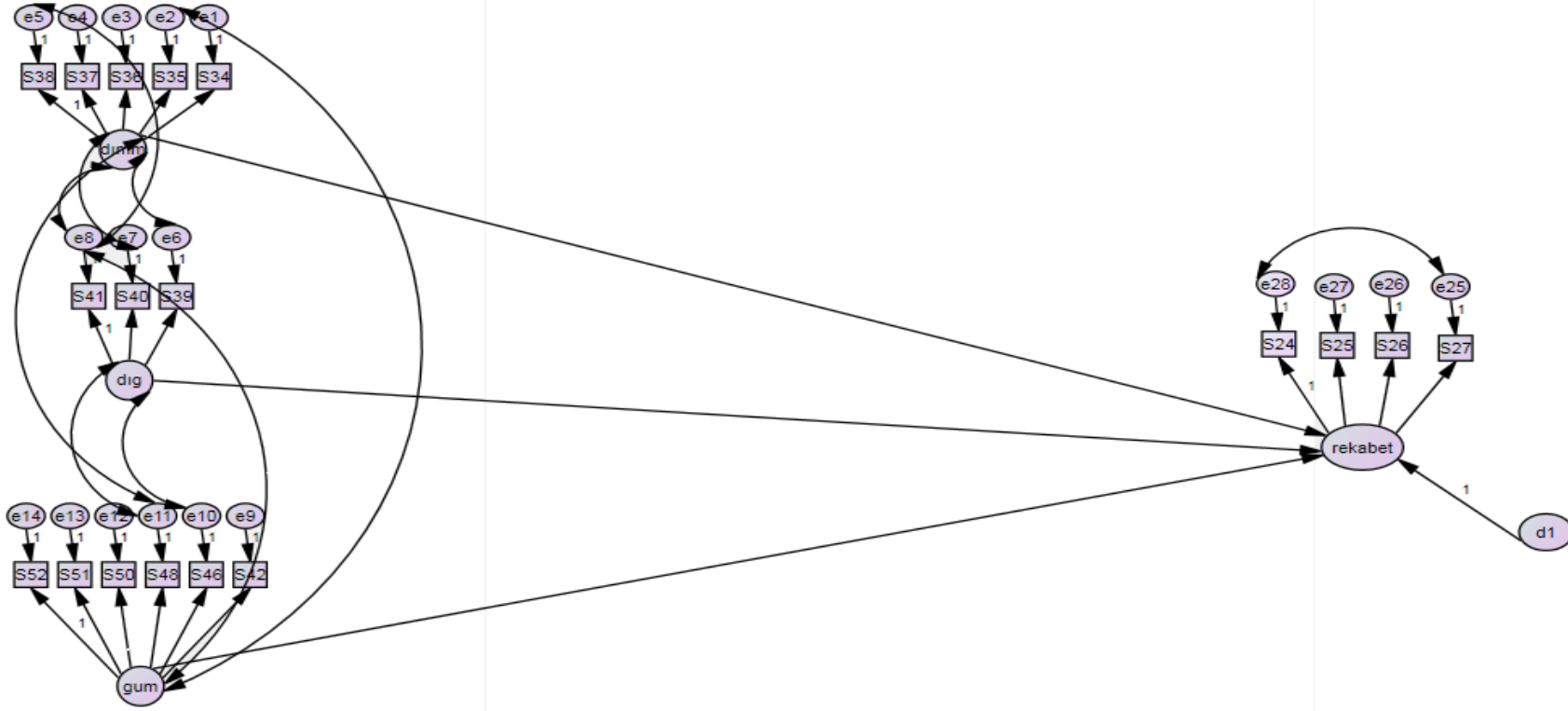
RMSEA'nın (Root Mean Square Error of Approximation) (Yaklaşım Hatasının Kök Ortalama Karesi) modelin uygun olabilmesi için 0.05 veya daha düşük bir değer olması gereklidir. Araştırma modelindeki RMSEA, 0,048'dir.

NFI (Normed Fit Index) (Normlanmış Uyum İyiliği İndeksi), varsayılan modelin temel ya da H_0 hipoteziyle olan uygunluğunu araştırarak, varsayılan modelin kullanılmasıyla iyileşen uygunluk miktarını belirlemektedir. Bulunan değer 0.90 üzerinde olması gerekmektedir. Bu değer 1'e ne kadar yaklaşırsa daha fazla uyum iyiliği göstermektedir.

Yukarıda açıklanan uyum iyiliği indekslerine bakıldığında modelin bir bütün olarak yüksek derecede uyum sağladığı görülmektedir. Şekil 3.12. Direkt İlk Madde ve Malzeme, Direkt İşçilik ve Genel Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine İlişkin Yapısal Eşitlik Modeli AMOS program çıktılarını göstermektedir.

Şekil 3.12. AMOS İle Test Edilen Direkt İlk Madde ve Malzeme, Direkt İşçilik ve Genel Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine İlişkin Yapısal Model

Şekil 3.13. Direkt İlk Madde, Direkt İşçilik ve Genel Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine İlişkin Modifikasyonlardan Sonra Yapısal Model AMOS Çıktı

Yapısal modelde bağımsız değişken durumunda olan gizil değişkenlere dışsal gizil değişken (exogenous latent variable), bağımlı değişken konumunda olan gizil değişkenlere ise içsel gizil değişken (endogenous latent variables) denilmektedir (Demerouti, 2004). Şekil 3.12’de görüldüğü gibi bu yapısal modelin içinde 4 adet gizil değişken bulunmaktadır. Bunlardan rekabet gücü içsel gizil değişkenleri, direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetleri ise dışsal gizil değişkenleri oluşturmaktadır. Bu gizil değişkenler (bağımlı ve bağımsız değişkenler) arasındaki etkiyi temsil eden regresyon katsayıları Tablo 3.41’de görülmektedir. Modelde yer alan değişkenler arası ilişkilerin yer aldığı yol analizinde standart regresyon katsayıları gösterilmektedir.

Tablo 3.41. Direkt İlk Madde ve Malzeme, Direkt İşçilik ve Genel Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine İlişkin Standart Regresyon Katsayıları

Değişkenler	Regresyon Yüğü
Rekabet Gücü <---- Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyetleri	-0,591
Rekabet Gücü.<-----Direkt İşçilik Maliyetleri	-0,195
Rekabet Gücü.<-----Genel Üretim Maliyetleri	-0,560

Yapısal model içindeki standart olmayan yükler, çoklu regresyon içindeki regresyon ağırlıklarına karşılık gelmekte ve farklı modeller arası karşılaştırma yapmamıza imkân sağlamaktadır. Standart yükler ise ilişkilerin etki gücünü göstermektedir. Bu yükler en çok 1 değeri alırken en düşük 0 değeri almaktadır (Hair ve diğ., 1998:614). Tablo 3.42’de standart ve standart olmayan yükler ile hipotezlerin değerlendirilmesinde kullanılacak değerler yer almaktadır. Tablo 3.41’de ayrıca ilişkilerin anlamlı olup olmadıkları ve istenilen yönde olup olmadıkları da değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede AMOS programının her bir ilişki için ortaya koyduğu p değerlerinden faydalanılarak $p < 0,05$ düzeyinde 0,05’ten küçük olan p değerleri anlamlı olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 3.42. Direkt İlk Madde ve Malzeme, Direkt İşçilik ve Genel Üretim Maliyetlerinin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkisine Yönelik Araştırma Modelinin Hipotezlerinin Değerlendirilmesi

Modeldeki Yapısal İlişkiler	Standardize Olmayan Yükler	Standardize Olan Yükler	Standart Hata	Kritik Değerler	P Değerleri	Hipotez Sonucu
Rekabet Gücü Faktörünü Etkileyen Değişkenler ($R^2 = 0,79$)						
H5: Rekabet Gücü-DİMM M.	-0,292	-0,591	0,065	-4,520	0,000	KABUL
H6: Rekabet Gücü-DİM	-0,165	-0,195	0,059	-2,804	0,005	KABUL
H7: Rekabet Gücü-GÜM	-0,289	-0,560	0,067	-4,298	0,000	KABUL

Tablo 3.41’de verilen p ve t değerleri değerlendirildiğinde H5, H6 ve H7 hipotezleri $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Bunun anlamı H5, H6 ve H7 hipotezleri kabul edilmiştir.

Modelin testinden sonra ortaya çıkan ilişkilerin değerleri, modelde yer alan değişkenlerin birbirleriyle karşılaştırılabilmesine imkân vermektedir. Tablo 3.41’de görüldüğü üzere ilk belirlenen sonuçlar incelendiğinde;

✓ Yoshitomi (1996) ve Jorgenson ve Kuroda (1991)’nin direkt işçilik maliyetlerinde meydana gelen artışın rekabet gücünde de bir artışa sebep olacağını ifade ettiği çalışmalarının aksine Agrawal (1995) , Kotan (2002), Kotan ve Sayan (2003) ve Guerrieri ve Meliciani (2005) yaptıkları çalışmalarda tespit ettikleri gibi direkt işçilik maliyetleri rekabet gücünü negatif etkilemektedir. Bunun anlamı direkt işçilik maliyetlerinde meydana gelen artış rekabet gücünü azaltmaktadır.

✓ Analiz sonuçlarına göre direkt ilk madde ve malzeme maliyetleri ve genel üretim maliyetleri rekabet gücünü negatif etkilemektedir. Bunun anlamı direkt ilk madde ve malzeme ile genel üretim maliyetlerinde meydana gelen artış rekabet gücünü azaltmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İşletmelerin faaliyetlerini sürekli olarak etkileyen en önemli güçlerden birisi rekabettir. Bu güce sahip olamayan işletmelerin varlıklarını uzun süreli koruyamadıkları söylenebilmektedir. Dünya piyasasında artan küreselleşme ve teknolojik gelişmeler, ülkelerin ticari sınırlarını genişletmiş ve işletmelerin rekabet koşullarını değiştirmiştir. Ülkelerarası ticari sınırların ortadan kalkması işletmelere farklı ülkelerde faaliyette bulunan işletmelerle işbirliği yapmayı veya rekabet edebilmeyi öğretmiştir. Önceleri düşük kaliteli ve yüksek maliyetle üretim yapan işletmeler küreselleşme süreciyle birlikte uluslararası rekabette başarılı olabilmek için kendilerini geliştirerek daha kaliteli ve düşük maliyetli ürünleri piyasa sunmaktadır. Söz konusu değişimle birlikte işletmelerin üretim sistemlerindeki “ne üretirsem satarım” anlayışı geçerliliğini kaybetmiş yerini müşteri isteklerini dikkate alan bir üretim sistemi almıştır.

Dünyada yaşanan küreselleşmeyle rekabet gücünü belirleyen kriterlerde de değişimi görmek mümkündür. Söz konusu kriterlerin rekabet gücü üzerindeki etkilerine bakıldığında;

Piyasa hacmindeki genişlemenin, ölçek ekonomilerinden faydalanmanın ve kaynakların etkin kullanımının rekabet gücü üzerinde pozitif etkiye neden olduğu belirtilirken (Fagerberg, 1988; Kim ve Marion 1997; Rubalcaba ve Gago 2001; Esterhuizen, 2006; Tekin ve Zerenler, 2005; Mu ve Zhang, 2010), söz konusu kriterlerin rekabet gücü üzerinde negatif etkiye sebep olduğu da söylenebilmektedir (Cho, Moon ve Kim, 2008). *Döviz kurlarında* meydana gelen artış, ihracata yönelik üretim sektöründe ulusal girdi kullanımını ve verimliliği artırarak rekabet gücünü pozitif yönde etkilerken (Lipschitz ve McDonald, 1992; Yoshitomi, 1996; Rubalcaba ve Gago, 2001; Zawalinska, 2005; Esterhuizen, 2006), döviz kurunda meydana gelen artışın ihracata yönelik olarak ithal girdi kullanımına olan bağılılığı artıracığı ve bu durumun sektör maliyetinin artmasına ve karın düşmesine neden olarak rekabet gücünü negatif yönde etkileyeceği de ifade edilebilmektedir (Du Toit, 2010). Bir ülkenin dışalım ve dışsatım değerleri olarak ifade edilen *dışa açıklık* derecesi de rekabet gücü kriterlerinden bir diğeridir. Dışa açıklık derecesinin artışı kaynak dağılımında etkinliği, performans artışı ve teknoloji transferini sağlamakta ve sonuç olarak rekabet gücünü artırmaktadır (Fagerberg, 1988; Mu ve Zhang, 2010). Bir üretim faaliyetinde *iş gücü maliyetlerinin*

düşük olması yüksek verimlilik ve nitelikli işgücünden kaynaklı olarak rekabet gücünü pozitif yönde etkilerken (Fagerberg, 1988; Jorgenson ve Kuroda, 1991; Amendola, Dosi ve Papagni, 1993; Agrawal, 1995; Yoshimoto, 1996), ücretlerin üretim maliyetleri içerisinde küçük bir paya sahip olması, düşük verimlilik ve niteliksiz işgücü istihdamı gibi nedenlerden dolayı işgücü maliyetleri rekabet gücünü negatif etkilemektedir (Kotan, 2002; Wang, 2002; Kotan ve Sayan, 2003; Guerrieri ve Meliciani, 2005; Baldemir ve Doğan, 2005; Esterhuizen, 2006; Kesbiç, Eroğlu ve Özdamar, 2006; Eşiyok, 2007; Du Toit, 2010; Karagöz ve Şen, 2010).

Yukarıdaki kriterler incelendiğinde işletmelerin sürdürülebilir rekabet avantajı elde edebilmelerinde önemli bir rol oynayan ve rekabet gücü kriterlerinden biri olan maliyet kavramının önemi her geçen gün artmaktadır. Günümüzde yoğun rekabet ortamında birçok işletme, satış fiyatına müdahale edilemeyeceğine göre karlılığı artırabilmek için maliyetin ne kadar olacağı konusuna odaklanmaktadır. İşletmelerin sürdürülebilir rekabet avantajı elde edebilmeleri için ürüne ilişkin maliyet, kalite ve zaman kriterlerini aynı anda ve en yüksek düzeyde gerçekleştirebilmeleri gerekmektedir. Bu durum beraberinde işletmelerin üretim yapılarında ve maliyet sistemlerinde de değişimlere neden olmaktadır.

Bu doğrultuda çalışmanın ana amacı işletmelerin üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkisini belirlemeye yöneliktir. Alt amaçlar ise işletmelerin üretim maliyetlerini oluşturan direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetlerinin toplam maliyet içerisindeki payı ve her bir üretim maliyetinin rekabet gücü üzerindeki etkisini belirlemektir.

Araştırmanın evreni, TR90 Bölgesi (Trabzon, Giresun, Ordu, Rize, Artvin ve Gümüşhane) İmalat Sektöründe faaliyet gösteren işletmelerden oluşmaktadır. Araştırma modelinin analizinin yapılabilmesi için bu bölgede faaliyet gösteren 360 imalat işletmesine, ilgili literatür dikkate alınarak oluşturulan anket, 01.03.2014 ve 30.05.2014 tarihleri arasında uygulanmıştır. Yapılan 360 anketten bazılarının hatalı olduğu belirlenerek elenmiş, sonuç olarak 349 anket analize dâhil edilmiştir. Araştırmada veri ve bilgilere ulaşmada yüz yüze anket yönteminin yanı sıra telefon ve e-posta kullanılmıştır. Anketin ilk kısmında işletmelere sektörel yapılarını belirlemeye yönelik 4 soru sorulmuştur. İkinci kısım, işletmelerin üretim maliyetlerini oluşturan direkt ilk

madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetlerinin toplam maliyet içerisindeki paylarını belirlemeye yönelik 3 sorudan oluşmaktadır. Üçüncü kısımda ise işletmelerin toplam üretim maliyetleri, rekabet gücü, direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetlerini ölçmeye yönelik 52 soru yer almaktadır. Anket formunda kullanılan değişkenlerin tanımları çalışmanın kuramsal çerçevesinde belirtilmiştir. Ankete katılanlardan sorulan her bir ifadeye kendi durumlarına uygun cevap vermeleri istenmiştir. Anket soruları 1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3:Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum şeklindeki beşli likert ölçeğinde hazırlanmıştır.

Araştırmaya 349 imalat işletmesi katılmış olup bu işletmelerin %5, 2'si 0-5 yıl arası, %18,9'u 6-10 yıl arası ve %75,9'u da 10 yıl ve üzeri faaliyet yılına sahiptir. Araştırmaya katılan işletmelerin büyük çoğunluğu gıda (%60,2) sektöründe faaliyet göstermektedir. İşletmelerin çalışan sayılarına bakıldığında %12,3 'ü 0-9 kişi, %68,8'i 10-49 kişi, %15,5'i 50-249 kişi ve %3,4'ü ise 250 kişi ve üzeri çalışana sahiptir. Araştırmaya katılan işletmelerin büyük çoğunluğunun (%98,8) ortaklık yapısının yerli olduğu görülmektedir.

Araştırmada yer alan ölçeklerin güvenilirlik ve geçerlilik analizleri yapılarak bazı değişkenler ölçeklerden çıkarılmıştır. Güvenilirlik analizi için en yaygın kullanım alanına sahip iç tutarlılık analizi metodu olan Cronbach Alfa Katsayısı yöntemi geçerlilik analizi için ise doğrulayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modeli için uygun bulunan ölçekler modelde yerine konulmuştur.

Yapısal Eşitlik Modelinde, modelin kabul veya reddedilmesi kararının verildiği aşama olarak tanımlanan uyum iyiliği indeksleri kullanılmaktadır. Bu indeksler elde edilen verinin ne kadar iyi açıklandığını belirlemektedir. Bu çalışma üç aşamadan oluştuğu için iki model geliştirilmiş ve her bir modele ilişkin uyum iyiliği ölçüleri ayrı ayrı belirtilmiştir. Oluşturulan ilk modelin (Tablo 3.37) uyum iyiliği ölçüleri $\chi^2:467,741$, $\chi^2 /df: 1,400$, RMSEA: 0,034, CFI: 0,944 iken GFI:0,918, AGFI:0,900, NFI:0,832 olarak bulunmuştur. Bu değerler incelendiğinde modelin iyi bir uyum gösterdiği söylenebilmektedir. Model içerisinde öngörülen 4 tane hipotez yer almaktadır. Bu hipotezlerin regresyon katsayıları, P değerleri ($p<0,05$) ve t değerleri ($t\geq 1,65$) değerlendirilmesi sonucunda da şu sonuçlar elde edilmiştir:

H1 hipotezi, 0,567 regresyon katsayısı ve $p = 0,000$ değeri ile kabul edilmiştir. Bunun anlamı direkt ilk madde ve malzeme maliyetleri toplam üretim maliyetlerini pozitif yönde etkilemektedir. Araştırmanın bu sonucu Innes ve Mitchell (1990), Murphy ve Braund (1990) Drury ve Tayles (1993), ve Öksüz (2008)'ün yapmış oldukları çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermekte olup, geleneksel üretim sistemlerini benimseyen işletmelerde direkt ilk madde ve malzeme maliyetleri toplam maliyet içerisinde yüksek bir paya sahiptir.

H2 hipotezi, 0,229 regresyon katsayısı ve $p = 0,000$ değeri ile kabul edilmiştir. Bunun anlamı direkt işçilik maliyetleri toplam üretim maliyetlerini pozitif yönde etkilemektedir. Araştırmanın bu sonucu Karğın (2013), Özçelik (2013), Kaygusuzoğlu (2010), Gersil (2008), Lukka ve Granlund (1996) ve Murphy ve Braund (1990)'ın yapmış oldukları çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Ayrıca küreselleşme süreciyle birlikte bilgisayar destekli üretim sistemlerinin kullanılması, işgücü maliyetlerinde bir azalışa neden olmaktadır. Üretimde otomasyona geçişle birlikte üretici işgücünün üretim faaliyetlerini destekleyici etkilerinde meydana gelen artışta işçilik maliyetlerinde düşüşe neden olmaktadır. Ayrıca modern üretim sistemleriyle birlikte kalitenin sürekli iyileştirilmesinde işgücü yerine makinelerin ikame edilmesi, söz konusu maliyetlerin azalmasına neden olmaktadır.

H3 hipotezi, 0,676 regresyon katsayısı ve $p = 0,000$ değeri ile kabul edilmiştir. Bunun anlamı genel üretim maliyetleri toplam üretim maliyetlerini pozitif yönde etkilemektedir. Araştırmanın bu sonucu Dinç (2001), Ülker ve İskender (2005), Türker ve diğerleri (2005) ve Elitaş ve diğerleri (2006)'nin yapmış oldukları çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Üretim sistemlerinde meydana gelen değişim, genel üretim maliyetlerinde bir yükselişe sebep olmakta ve bu artışa paralel olarak toplam üretim maliyetleri de artmaktadır. Ayrıca otomasyona dayalı üretim sistemlerinin işleyişi ve kullanımına ilişkin destek hizmetlerinin maliyetlerindeki artış da genel üretim maliyetlerinin yükselmesine neden olmaktadır. Araştırma bulguları yukarıda belirtilen çalışmalarla benzerlik gösterse de Lukka ve Granlund (1996)'ın çalışma sonuçlarıyla çelişmektedir. Lukka ve Granlund (1996)'a göre genel üretim maliyetleri toplam maliyet içerisinde düşük bir paya sahiptir. Genel üretim maliyetlerinin toplam maliyet içerisindeki payının düşük olması; bilgisayar destekli

üretim sistemlerinin yerine insan gücünün kullanıldığı geleneksel üretim sistemleriyle ilişkilidir.

H4 hipotezi, -0,889 regresyon katsayısı ve $p = 0,000$ değeri ile kabul edilmiştir. Bunun anlamı üretim maliyetleri rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir. Üretim maliyetlerinde oluşan bir birimlik bir artış işletmelerin rekabet gücünü %88,9 oranında azaltmaktadır. Araştırma bulguları Kesbiç ve diğerleri (2005) ile Eroğlu ve Özdamar (2006)'ın yapmış oldukları çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Üretim maliyetlerini azaltıcı politikaların uygulanması sonucunda ileri imalat teknolojilerinin kullanılması ile işletmeler rekabet güçlerini artırarak daha fazla işletmeyle rekabet edebilecek duruma gelmektedir.

Oluşturulan ikinci modelin (Tablo 3.40.) uyum iyiliği ölçüleri ise $\chi^2:218,378$, $\chi^2/df: 1,790$, RMSEA: 0,048, CFI: 0,927 iken GFI:0,939, AGFI:0,915, NFI:0,852 olarak bulunmuştur. Bu değerler incelendiğinde modelin iyi bir uyum gösterdiği söylenebilmektedir. Model içerisinde öngörülen 3 tane hipotez yer almaktadır. Bu hipotezlerin regresyon katsayıları, P değerleri ($p < 0,05$) ve t değerleri ($t \geq 1,65$) değerlendirilmesi sonucunda da şu sonuçlar elde edilmiştir:

H5 hipotezi, -0,591 regresyon katsayısı ve $p = 0,000$ değeri ile kabul edilmiştir. Bunun anlamı direkt ilk madde ve malzeme maliyetleri rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir. Direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerinde oluşan bir birimlik bir artış işletmelerin rekabet gücünü %59,1 oranında azaltmaktadır. Analiz sonuçlarına göre direkt ilk madde ve malzeme maliyetleri, rekabet gücünü önemli oranda etkilemektedir. İşletmeler kaliteden ödün vermeden daha düşük maliyetli hammadde temini noktasında farklı stratejiler geliştirerek rekabet güçlerini artırma yoluna gitmelidir.

H6 hipotezi, -0,195 regresyon katsayısı ve $p = 0,005$ değeri ile kabul edilmiştir. Bunun anlamı direkt işçilik maliyetleri rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir. Direkt işçilik maliyetlerinde oluşan bir birimlik bir artış işletmelerin rekabet gücünü %19,5 oranında azaltmaktadır. Araştırma bulguları Kotan (2002), Wang (2002), Kotan ve Sayan (2003), Guerrieri ve Meliciani (2005), Baldemir ve Doğan (2005), Esterhuizen, (2006), Kesbiç, Eroğlu ve Özdamar (2006), Eşiyok (2007), Du Toit (2010), Karagöz ve Şen (2010)'ın yapmış oldukları çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Ücretlerin üretim maliyetleri içerisinde küçük bir paya sahip olması, düşük verimlilik ve niteliksiz işgücü

istihdamı gibi nedenlerden dolayı işgücü maliyetleri rekabet gücünü negatif etkilemektedir. Araştırma bulguları yukarıda belirtilen çalışmalarla benzerlik gösterse de Fagerberg (1988), Jorgenson ve Kuroda (1991), Amendola, Dosi ve Papagni (1993), Agrawal (1995) ve Yoshimoto (1996)'nin çalışma sonuçlarıyla çelişmektedir. Bu çalışmalara göre bir üretim faaliyetinde düşük iş gücü maliyetleri, yüksek verimlilik ve nitelikli işgücüyle alakalı olmakta ve bu durum da rekabet gücünü pozitif yönde etkilemektedir.

H7 hipotezi, -0,560 regresyon katsayısı ve $p = 0,000$ değeri ile kabul edilmiştir. Bunun anlamı genel üretim maliyetleri rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir. Genel üretim maliyetlerinde oluşan bir birimlik bir artış işletmelerin rekabet gücünü %56 oranında azaltmaktadır. Analiz sonuçlarına göre genel üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerinde oldukça önemli bir etki oluşturduğu söylenebilmektedir. Modern üretim sistemleriyle birlikte işgücü emeğinin yerini makineler almakta ve bu durum da genel üretim maliyetlerini artırmaktadır. Artan genel üretim maliyetleri de işletmelerin rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir.

Çalışma sonuçlarına göre;

- Direkt ilk madde ve malzeme maliyetleri, toplam üretim maliyeti içerisinde yüksek bir paya sahiptir. Coğrafi koşulların ve hammadde temininde yaşanan sıkıntıların söz konusu maliyetlerde bir artışa sebebiyet vermesi bu durumun bir sonucu olarak ifade edilebilir.

- Direkt işçilik maliyetleri, toplam üretim maliyeti içerisinde düşük bir paya sahiptir. Yukarıda da kapsamlı bir şekilde belirtildiği gibi ileri imalat teknolojilerinin kullanımı ile birlikte insan gücüne ihtiyaç azalmakta ve bu durumda beraberinde direkt işgücü maliyetlerinde bir azalışa neden olmaktadır.

- Modern üretim sistemlerinin kullanılmasıyla birlikte genel üretim maliyetlerinde ciddi bir artış yaşanmaktadır. Bu durumun sonucu olarak işletme yöneticileri direkt işçilik maliyetlerinden ziyade genel üretim maliyetlerinde tasarrufun sağlanmasına odaklanmalı ve genel üretim maliyetlerinin kontrolünün sağlanması adına stratejiler geliştirmelidir.

- İşletmelerin sürdürülebilir rekabet avantajı elde edebilmeleri için üretim faaliyetleri sonucu ortaya çıkan maliyetleri minimuma düşürmeleri gerekmektedir.

Maliyet, rekabet koşullarında işletmelerin faaliyetlerini etkin ve verimli bir şekilde yürütebilmeleri için önemli bir ölçme aracıdır. İşgücünün verimli ve kapasitenin optimum seviyede kullanılması ve üretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için hammadde kullanımında israfın önlenmesi maliyetleri minimuma indirerek rekabet avantajı elde edilmesine katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın sonuçlarına bağlı olarak, uygulama kapsamına ve gelecekte bu çalışmayı takip edebilecek araştırmalara yönelik bir takım önerilerde bulunmak mümkün olabilir.

Bu çalışmada işletmelerin sadece üretim maliyetlerinin rekabet gücü üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Bununla birlikte gelecek çalışmalarda işletmelerin faaliyetleri esnasında katlanmış oldukları giderleri oluşturan araştırma geliştirme, pazarlama satış dağıtım ve genel yönetim giderlerinin rekabet gücü üzerindeki etkileri de araştırılabilir. Ayrıca çalışma sonuçlarından hareketle ileri imalat teknolojilerinin rekabet gücü üzerindeki etkileri de gelecek çalışmalarda incelenebilir.

Bu araştırmada işletmelerin sektörel yapılarını belirleyen değişkenlerle araştırmanın analiz sonuçları arasında herhangi bir nicel ilişki kurulmamıştır. Gelecek çalışmalarda herhangi bir sektörel yapıya ilişkin değişken ile araştırma analizi sonuçları arasındaki ilişkiler incelenebilir. Bu yolla işletmelerin kuruluş yılı, faaliyet gösterdiği sektör, çalışan sayısı gibi değişkenlerle araştırma sonucunda elde edilebilecek bulgular ilişkilendirilebilir.

Araştırma sadece TR90 Bölgesi imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmeleri dikkate almıştır. Bu araştırma diğer sektörlerde de uygulanıp hem sektörler arasında karşılaştırma yapılması fırsatı sağlanabilir hem de genel bir değerlendirme yapılabilme şansı doğurabilir. Özellikle farklı bölgelerde faaliyet gösteren imalat işletmelerinde bu çalışmanın benzerlerinin yapılması sonuçların karşılaştırılabilmesi açısından daha sağlıklı sonuçlar verebilecektir.

Ayrıca araştırmamız, her bir üretim maliyetinin (direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetleri) rekabet gücü üzerindeki etkisini belirlemeye odaklanarak bu konuya ilişkin literatürdeki boşluğu giderme adına önemli katkılar sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA**KİTAPLAR**

- Abdioğlu, H. (2013). *Maliyet Muhasebesi*. (2. Baskı). Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Adıgüzel, M. (2011). *Küresel Rekabet Gücü*. (1. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akdoğan, N., Gündüz, H.E. ve Sevim, A. (2013). *Maliyet Muhasebesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*. (4. Baskı). Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Atık, H. (2005). *Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Atamanalp, C., Karcıoğlu, R. ve Orhan, M.S. (2000). *Maliyet Muhasebesi*. Erzurum: Aktif Yayınevi.
- Basık, F.O. (2012). *Rekabet Stratejisinde Maliyet Yönetimi*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Blocher, E., Chen, K. ve Lin, T. (1999). *Cost Management: A Strategic Emphasis*. New York: The McGraw-Hill Companies Inc.
- Blocker, E. J., Chen, K. H. ve Lin, T.W. (2002). *Cost Management, A Strategic Emphasis*. Boston: Mc Graw Hill.
- Blythe, J. (2005). *Essential of Marketing*, London: Pearson Education Ltd.
- Bragg, S.M. (2010). *Cost Reduction Analysis: Tools and Strategies*. United States: Wiley Corporate F and A.
- Brock, H.R., Palmer, C.E. ve Herrington, L. (1989). *Cost Accounting; Principles and Applications*. (5. Baskı). New York: MCGraw-Hill.
- Büyükmirza, K. (2010). *Maliyet ve Yönetim Muhasebesi*. (15. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi,

- Çakır, Ö. (2006). *Ücret Adaletinin İş Davranışları Üzerindeki Etkileri*. Ankara: Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası.
- Dinler, Z. (2009). *İktisada Giriş*. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Dittmer, R.P. ve Griffin, G.G. (1999). *Principles of Food Beverage and Labor Cost Controls*. New York: John Willey and Sons.
- Eragun, M. (1993). *Maliyet Muhasebesi ve Mali Tablolar*. Ankara: Yetkin Basımevi.
- Erdoğan, N. ve Saban, M. (2010). *Maliyet ve Yönetim Muhasebesi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Eren, E. (2001). *Stratejik Yönetim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Ders Kitapları.
- Ergül, N. (2008). *The Abc's of Cost Accounting*. Ankara: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Flippo, B.E. (1984). *Personnel Management*. New York: McGraw-Hill.
- Garrison, R.H. ve Noreen, E.W. (1997). *Managerial Accounting*. Irwin: Eighth Edition.
- Gündüz, H.E., Gürdal, K. ve Elmacı, O. (2013). *Maliyet Analizleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, 1. Baskı.
- Gürdal, K. (2007). *TMS-2 Stoklar Standardı Uygulama Rehberi*. Ankara: Tesmer Yayın.
- Gürsoy, C.T. (2009). *Yönetim ve Maliyet Muhasebesi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Haftacı, V. (2009). *Maliyet Muhasebesi*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Hair, J.F. Jr., Ralph E.A., Ronald L.T. ve William C.B. (1998). *Multivariate Data Analysis*. (Beşinci Baskı). New Jersey: Prentice Hall, Upper Saddle River.
- Huttunen, H. (1995). *Activity-Based Costing and Activity-Based Management in Some Finnish Injection Molud Making Firms*. Finland: Discussion Papers in Economics and Business Studies.
- Kalaycı, Ş. (2006). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Değişkenleri*. İstanbul: Asil Yayın Dağıtım, 2. Baskı.
- Karakaya, M. (2011). *Maliyet Muhasebesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Karcıoğlu, R. (2000). *Stratejik Maliyet Yönetimi*. Erzurum: Aktif Yayınevi.
- Kavak, Ş. (2005). *Genel Muhasebe*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kaygusuz, S.Y. ve Dokur, Ş. (2009). *Maliyet Muhasebesi*. (1. Baskı). Bursa: Dora Yayınevi.
- Kurtuluş, K. (2004). *Pazarlama Araştırmaları*. (7. Baskı). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Küçüksavaş, N. (2006). *Yönetim Açısından Maliyet Muhasebesi*. İstanbul: Kare Yayınları.
- Maher, M. ve Deakin, E. (1994). *Cost Accounting*. (4. Baskı). USA: Richard D Irwin.
- Porter, M.C. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. London: The MacMillian Press Ltd.
- Porter, M.C. (2007). *Rekabet Stratejisi Sektör ve Rakip Analizi Teknikleri*. (Çev.: Gülen Ulubilgen). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Porter, M. (1998). *Competitive Advantage Creating and Sustaining Superior Performance With a New Introduction*. New York: Free Press.
- Rayburn, L.G. (1995). *Cost Accounting: Using a Cost Management Approach*. (6. Baskı). New York: McGraw-Hill Companies.
- Sevgener, S.A. ve Hacırüstemoğlu, R. (2000). *Yönetim Muhasebesi*. (6. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sevilengül, O. (2009). *Genel Muhasebe*. (15. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat – Teori, Politika ve Uygulama*. (Geliştirilmiş 15. Baskı). İstanbul: Güzem Can Yayınları
- Şimşek, M.Ş. ve Çelik, A. (2012). *İşletme Bilimlerine Giriş*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş: Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Ekinoks Yayınevi.

- Tanış, V.N. (2006). *Teknolojik Değişim ve Maliyet Muhasebesi (500 Büyük Firma Üzerine Bir Araştırma)*. Adana: Nobel Kitabevi.
- Uragun, M. (1993). *Maliyet Muhasebesi ve Mali Tablolar*. Ankara: Yetkin Basım Yayım ve Dağıtım A.ř.
- Üstün, R. (1996). *Maliyet Muhasebesi*, Eskişehir: Bilim Teknik Yayınevi.
- Yılmaz, V. ve Çelik, H.E. (2009). *Lisrel İle Yapısal Eşitlik Modellemesi*. İstanbul: Pegem Akademi.
- Zikmund, W. G. (1997). *Business Research Methods*. Fort Worth, TX: The Dryden Press.

MAKALE VE BİLDİRİLER

- Acar, D., Tekin, M. ve Alkan, H. (2007). “Esnek Üretim Sistemlerinin İşletme Faaliyetlerine Olan Etkisi ve Maliyet Unsurlarında Meydana Getirdiği Değişiklikler”. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 2(2), 1-20.
- Agrawal, N. (1995). “Labour Market Policies and International Competitiveness” [İşgücü Piyasası Politikaları ve Uluslararası Rekabet]. *The World Bank Office of The Vice President*, 1-72.
- Akgemci, T., Öğüt, A. ve Tosun Ay, M. (2005). “Küresel Rekabetin Sunduğu Fırsatlar ve Tehditler Bağlamında KOBİ'lerde Stratejik Yenilik Yönetimi: Swot Analizine Dayalı Kuramsal Bir Değerlendirme”. *S.Ü. İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10, 139-156.
- Akın, H.B. (2001). “İleri İmalat Teknolojisi Kullanımında Yönetmel Faktörler ve Başarı Üzerindeki Etkileri”. *Endüstri Mühendisliği Dergisi*, 12(1), 37-46.
- Aksoylu, S. ve Dursun, Y. (2001). “Pazarda Rekabetçi Üstünlük Aracı Olarak Hedef Maliyetleme”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 357-371.

- Amendola, G., Dosi, G. ve Papagni, E. (1990). "The Dynamics of International Competitiveness" [Uluslararası Rekabet Gücü Dinamikleri]. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 129(3), 451-471.
- Anderson, J.C. ve Gerbing, D.W. (1998). "Structural Equation Modeling in Practice: A Review and Recommended Two-Step Approach" [Uygulamada Yapısal Eşitlik Modeli Üzerine Bir Değerlendirme ve Tavsiye Edilen İki Adımlı Yaklaşım]. *Psychological Bulletin*, 103, 411-423.
- Arslan, A.R., Sönmez, A. ve Gürleyen, L., (2009). "Türkiye Mobilya İşletmelerinin Rekabet Gücünü Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi". *Politeknik Dergisi*, 12(1), 47-53.
- Assaf, S.A., Bubshait, A.A., Atiyah, S. ve Al-Sahahri, M. (2001). "The Management of Construction Company Overhead Costs" [İnşaat İşletmesinin Genel Üretim Maliyetlerinin Yönetimi]. *International Journal of Project Management*, 19(5), 295-303.
- Aulakh, P.S., Kotabe, M. ve Teegen, H. (2000). "Export Strategies and Performance of Firms from Emerging Economies: Evidence from Brazil, Chile, and Mexico" [Gelişmekte Olan Ekonomilerde Firma Performansı ve İhracat Stratejileri: Brezilya, Şili ve Meksika Örneği]. *Academy of Management Journal*, 43(3), 342-361.
- Ayyıldız, S.U. ve Durna, S. (2005). "Kayseri'de Faaliyet Gösteren İşletmelerde Maliyet Muhasebesi Kullanılma Düzeyine İlişkin Bir Araştırma". *Muhasebe ve Finansman*, 27, 94-104.
- Ball, S. (2006). "Making The Cost of Quality" [Kalite Maliyetinin Elde Edilmesi]. *Strategic Finance*, 88(1), 34-41.
- Bar Nir, A. ve Smith, K.A. (2002). "Interfirm Alliances in the Small Business: The Role of Social Networks" [Küçük İşletmelerdeki Firmalar arası Birlikler: Sosyal Ağların Rolü]. *Journal of Small Business Management*, 40(3), 219-232.
- Bayri, O. (2006). "Rekabet Stratejileri Açısından Maliyet-Hacim Analizleri". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 30, 163-172.

- Bayo-Moriones, A. ve Cerio, M.J. (2004). "Employee Involvement: Its Interaction With Advanced Manufacturing Technologies, Quality Management, and Inter-Firm Collaboration" [Çalışan Katılımı: İleri İmalat Teknolojileri İle Etkileşimi, Kalite Yönetimi ve Firmalar arası İşbirliği]. *Human Factors and Ergonomics in Manufacturing*, 14(2), 117–134.
- Baxter, W.T. (2005). "Direct Versus Absorption Costing: A Comment" [Doğrudan Maliyetlemeye Karşılık Tam Maliyetleme Üzerine Bir Yorum]. *Accounting, Business & Financial History*, 15(1), 89-91.
- Beheshti, H.M. (2004). "Gaininig and Sustaining Competitive Advantage with Activity Based Cost Management System" [Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yaklaşımı ile Rekabet Avantajının Elde Edebilmesi ve Sürdürülebilmesi]. *Industrial Management & Data System*, 104(5), 377-383.
- Bilginer, N. ve Kayabaşı, A. (2007). "İşletmelerin Lojistik Faaliyetlerinin Rekabetçi Perspektifte Değerlendirilmesi: Üretim İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama". *Ege Akademik Bakış*, 7(2), 629-644.
- Boehe, D.M. ve Cruz, L.B. (2000). "Corporate Social Responsibility, Product Differentiation Strategy and Export Performance" [Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Ürün Farklılaştırma Stratejisi ve İhracat Performansı]. *Journal of Business Ethics*, 91, 325-346.
- Bordean, O.N., Borza, A.I., Nistor, R.L. ve Mitra, C.S. (2010). "The Use of Michael Porter's Generic Strategies in the Romanian Hotel Industry" [Michael Porter'in Genel Stratejilerinin Romanya Otelcilik Sektöründe Kullanılması]. *International Journal of Trade, Economics and Finance*, 1(2), 174-178.
- Brierley, J.A., Cowton, C.J. ve Drury, C. (2001). "Research into product costing practice: a European perspective" [Ürün Maliyeti Uygulama Araştırmaları Üzerine Bir Avrupa Bakış Açısı]. *The European Accounting Review*, 10(2), 215–256.
- Brierley, J.A., Cowton, C. J. ve Drury, C. (2007). "Product Costing Practices in Different Manufacturing Industries: A British Survey" [Farklı Üretim

İşletmelerinde Ürün Maliyetleme Uygulamaları Üzerine Bir İngiliz Araştırması]. *International Journal of Management*, 24 (4), 667-675.

- Buckingham, M. ve Loomba, A.P.S. (2001). “Advantageous Cost Structure: A Strategic Costing Case Study” [Avantajlı Maliyet Yapısı: Bir Stratejik Maliyet Vaka Çalışması]. *Production & Inventory Management Journal*, 42(1), 12-18.
- Bulu, M., Eraslan, İ.H. ve Şahin, Ö. (2004). “Elmas (Diamond) Modeli ile Ankara Bilişim Kümelenmesi Rekabet Analizi” [Bildiri]. *3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 25-26 Kasım 2004*, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi.
- Bulu, M., Eraslan, İ.H. ve Şahin, Ö. (2006). “Türk Elektronik Sektörünün Rekabetçilik Analizi”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 49-66.
- Cho, D.S., Moon, H.C. ve Kim, M.Y. (2008). “Characterizing International Competitiveness in International Business Research: A MASI Approach to National Competitiveness” [Uluslararası İşletme Araştırmasında Uluslararası Rekabetin Tanımlanması Üzerine Ulusal Rekabete Yönelik Bir MASI Yaklaşımı]. *Research in International Business and Finance*, 22, 175-192.
- Churchill, G.A. Jr. (1979). “A Paradigm for Developing Better Measures of Marketing Constructs” [Pazarlama Yapılarında Daha İyi Ölçekler Geliştirmek Üzere Bir Paradigma]. *Journal of Marketing Research*, 16(1), 64-73.
- Cleveland, J. (2005). “Benefits of Lean in the Accounting Department” [Muhasebe Dalında Yalınlığın Yararları]. *Automotive Design & Production*, 117(2), 16-17.
- Cooper, R. ve Slagmulder, R. (2003). “Strategic Cost Management: Expanding Scope and Boundaries” [Stratejik Maliyet Yönetimi: Kapsam ve Sınırların Genişletilmesi]. *Journal of Cost Management*, 17(1), 23-30.
- Cooper, R. ve Kaplan, R.S. (1988). “How Cost Accounting Distorts Product Costs” [Maliyet Muhasebesinin Ürün Maliyetlerini Tahrif Etme Şekli]. *Management Accounting*, 69(10), 96-103.

- Çalış, Y.E. (2013). “Üretim Maliyetlerinin İç Denetimine Genel Bakış”. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 159-175.
- Çelenk, H. ve Atmaca, M. (2010). “Esnek Çalışmanın İşgücü Maliyetlerine ve Rekabet Gücüne Etkisi: Tekstil Sektöründe Bir Uygulama”. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8(2), 187-202.
- Çetinkaya, Ö. (2006). “Rekabet Stratejilerinin belirlenmesinde Portföy Analizi ve Tariş Üzerine Bir Araştırma”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), 57-76.
- Damanpour, F. ve Wischnevsky, J.D. (2006). “Research on Innovation in Organizations: Distinguishing Innovation-Generating from Innovation-Adopting Organizations”. [Yenilik Yaratan Organizasyonların Yeniliği Kabul Eden Organizasyonlardan Ayırt Edilmesi: Organizasyonlardaki Yenilik Üzerine Bir Araştırma]. *Journal of Engineering Technology Management*, 23, 269-291.
- Datta, Y. (2009). “A Critique of Porter’s Cost Leadership and Differentiation Strategies” [Bildiri]. *Oxford Business & Economics Conference Program, Haziran 24-26 2009*, (ss.1-38), United Kingdom: Oxford University.
- Day, G. ve Wensley, R. (1988). “Assessing Advantage: A Framework for Diagnosis Competitive Superiority” [Rekabet Üstünlüğünün Belirlenmesi Çerçevesinde Avantajların Araştırılması]. *Journal of Marketing*, 52(2), 1-20.
- Dean, J.W. ve Snell, S.A. (1996). “The Strategic Use Of Integrated Manufacturing: An Empirical Examination” [Entegre Üretim Stratejik Kullanımı Üzerine Ampirik Bir Çalışma]. *Strategic Management Journal*, 17(6), 459-480.
- Deck, C. ve Gu, J. (2012). “Price Increasing Competition? Experimental Evidence” [Fiyat Arttırıcı Rekabet Üzerine Deneysel Bulgular]. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 84, 730-740.
- Doğan, Ö.İ., Marangoz, M. ve Topoyan, M. (2003). “İşletmelerin İç ve Dış Pazarda Rekabet Gücünü Etkileyen Faktörler ve Bir Uygulama”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2).

- Dursun Y. ve Kocagöz E. (2010). “Yapısal Eşitlik Modellemesi ve Regresyon: Karşılaştırmalı Bir Analiz”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35, 1-17.
- Easton, G.S. ve Jarrell, S.L. (1998). “The Effects of Total Quality Management on Corporate Performance: An Empirical Investigation” [Toplam Kalite Yönetiminin Kurumsal Performans Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Araştırma]. *Journal of Business*, 71(2), 253–307.
- Ekin, N. (2000). “Küreselleşme ve Çalışma Yaşamında Dönüşüm”. *İstanbul Üniversitesi Maliye Araştırma Konferansları Dergisi*, 40(1), 15-40.
- Eksteen, B. ve Rosenberg, D. (2002). “The Management Of Overhead Costs In Construction Companies” [Bildiri]. *18th Annual ARCOM Conference, 2-4 Eylül 2002*, (ss. 13-22), United Kingdom: University of Northumbria.
- Elitaş, C. Çonkar, K. ve Erkan, M. (2006). “Teknolojik Gelişmelerin Üretim Maliyeti Unsurlarına ve Muhasebe Eğitimine Etkisi”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, VIII(2), 328-342.
- Erdinç, Z. (1999). “Küreselleşmenin İstihdama Etkileri”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 111-120.
- Erkan, H. ve Erkan, C. (2004). “Bilgi Ekonomisinde Teori ve Politika”. *3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 25-26 Kasım 2004*, (ss. 1-13), Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi.
- Eroğlu, Ö. ve Özdamar, G. (2006). Türk İmalat Sanayiinin Rekabet Gücü ve Beyaz Eşya Sektörü Üzerine Bir İnceleme, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 11, 85-104.
- Ersoy, A., Utku, B.D., Dönmez, A. ve Berberoglu, B. (2006). “Üretim işletmelerinde Yönetim Muhasebesi Konularının Uygulanmasına İlişkin Bir Araştırma”. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 32, 50-60.
- Esterhuizen, D., Rooyen, J. ve Haese, L. (2006). “An Evaluation of the Competitiveness of the Agribusiness Sector in South Africa” [Güney Afrika’da Tarım Sektörünün Rekabet Gücününün Bir Değerlendirmesi]. *Competition Forum*, 4(1), 72-85.

- Eşiyok, A. (2007). "Türkiye Ekonomisinin Rekabet Gücündeki Gelişmeler ve Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre Dış Ticaretin Yapısı". *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44(514), 15-36.
- Fagerberg, J. (1988). "International Competitiveness" [Uluslararası Rekabet Gücü]. *The Economic Journal*, 98(391), 355-374.
- Gersil, A. (2008). "Üretim Sistemleri ve Teknolojilerindeki Gelişmelerin ve Küreselleşmenin Geleneksel Maliyet Muhasebesine Etkileri". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(4), 108-123.
- Ghani, A.K. ve Jayabalan, V. (2000). "Advanced Manufacturing Technology and Planned Organizational Change" [İleri İmalat Teknolojisi ve Planlı Örgütsel Değişim]. *The Journal of High Technology Management Research*, 11(1), 1-18.
- Golder, P.N., Mitra, D. ve Moorman, C. (2012). "What Is Quality? An Integrative Framework of Processes and States" [Kalite Nedir? Süreç ve Durumlara İlişkin Bütünleyici Bir Çerçeve]. *Journal of Marketing*, 76, 1-23.
- Guerrieri, P. ve Meliciani, V. (2005). "Technology and International Competitiveness: The Interdependence Between Manufacturing and Producer Services" [Teknoloji ve Uluslararası Rekabet Gücü: Üretim ve Hizmet Sektörü Arasında Karşılıklı Dayanışma]. *Structural Change and Economic Dynamics*, 16(4), 489-502.
- Gurovka, J. ve Lawson, R.A. (2007). "Selecting the Right Costing Tool for Your Business Needs" [İşletme İhtiyaçları Açısından Doğru Maliyetlendirme Aracının Seçilmesi]. *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, 18(3), 21-27.
- Gupta, M. ve Galloway, K. (2003). "Activity-based Costing/Management and Its Implications for Operations Management" [Faaliyet Tabanlı Maliyetleme/ Yönetimi ve Operasyon Yönetimi Açısından Sonuçları]. *Technovation*, 23(2), 131-138.
- Güleş, H.K. (2001). "Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmelerinde İleri İmalat Teknolojileri Kullanımı Üzerine Bir Araştırma". *Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 3(1), 59-76.

- Güleş, H.K., Akgemci, T. ve Türkmen, M. (2011). “ Stratejik Üretim İşletme Performansı İlişkisi: Yapısal Eşitlik Modellemesi Üzerine Bir Analiz” [Bildiri]. *12. Uluslararası Ekonometri, Yöneylem Araştırması, İstatistik Sempozyumu, 26-29 Mayıs 2011*, (ss. 62-79), Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Güneş, Sevcan. (2012). “Rekabet Düzeyi İle Büyüme Arasındaki İlişki: Panel Analizi” *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 3(7), 43-54.
- Gürpınar, K. ve Sandıkçı, M. (2008). “Uluslararası Rekabetçilik Analizinde Michael E. Porter’in Elmas Modeli Yaklaşımı: Türkiye’deki Bazı Endüstrilerdeki Uygulanabilirliğinin ve Sonuçlarının Araştırılması”. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15, 105-125.
- Halawi, L.A., Aronson, J. E. ve McCarthy R.V. (2005). “Resource- Based View of Knowledge Management For Competitive Advantage” [Rekabet Avantajı için Bilgi Yönetimi Üzerine Araştırma Temelli Görüş]. *The Electronic Journal of Knowledge Management*, 3(2), 75-86.
- Holsapple, C.W. ve Singh, M. (2001). “The Knowledge Chain Model Activities for Competitiveness” [Rekabet İçin Bilgi Zinciri Modeli Aktiviteleri]. *Expert Systems with Applications* 20, 77-98.
- Hox, J.J. ve Bechger, T.M. (1995). “An Introduction to Structural Equation Modeling” [Yapısal Eşitlik Modeline Bir Giriş]. *Family Science Review*, 11, 354-373.
- Ibusuki, U. ve Kaminski, P.C. (2007). “Product Development Process with Focus on Value Engineering and Target-Costing: A Case Study in An Automotive Company” [Hedef Maliyetleme ve Değer Zinciri Temelli Ürün Geliştirme Süreci: Bir Otomotiv Firma Üzerine Vaka Çalışması]. *International Journal of Production Economics*, 105, 459-474.
- Innes, J. ve Mitchell, F. (1990). “The Process of Change in Management Accounting: Some Field Study Evidence” [Yönetim Muhasebesi Değişim Süreci: Bazı Alan Araştırması Bulguları]. *Management Accounting Research*, 1(1), 3-19.
- Jorgenson, D.W. ve Kuroda, M. (1991). “Productivity and International Competitiveness in Japan and the United States, 1960-1985” [1960-1985 Yılları

- Arasında Japonya ve ABD'deki Verimlilik ve Uluslararası Rekabet]. *NBER Discussion Papers, W.P., 8442*, 29-57.
- Karagöz, K. ve Şen, A. (2010). "Döviz Kuru Rejimi- Ticari Rekabet Gücü İlişkisi: Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz". *Akademik Bakış Dergisi*, 21, 1-12.
- Karğın, S. (2013). "Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yönteminin Yükselişi ve Düşüşü". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 58, 21-40.
- Karcioğlu, R., Dursun, A. ve Biçer, E.B. (2013). "TKY Yaklaşımının İşletme Maliyet Gelişim Süreci Üzerine Etkisi ve Bir Üretim İşletmesinde Uygulama". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(1), 19-40.
- Kaonides, L.C. (1999). "Science, Technology and Global Competitive Advantage" [Bilim, Teknoloji ve Global Rekabet Avantajı]. *International Studies of Management & Organization*, 29(1), 53-79.
- Kaygusuz, S. (2001). "İleri Üretim Ortamında Maliyet Muhasebesi Sistemleri". *İŞ-GÜÇ, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 3(1), 1-9.
- Kaygusuzoğlu, M. (2010). "Üretim Maliyetlerindeki Yapısal Değişmelerin Nedenleri ve Maliyetleme Kararlarına Etkileri". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(34), 240-258.
- Kellett, B.M. ve Sweeting, R.C. (1991). "Accounting Innovations and Adaptations: A U.K. Case" [Muhasebe Yenilikleri ve Uyumları Üzerine Bir İngiliz Örneği]. *Management Accounting Research*, 2(1), 15-26.
- Kesbiç, C.Y., Tokathoğlu İ. ve Ürüt, S. (2004). "Rekabet Gücü Göstergeleri: Türk İmalat Sanayi İçin Veri Zarflama Analizi- Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi Uygulaması". *İktisat İşletme ve Finans*, 19(220), 63-75.
- Kesbiç, C.Y., Baldemir, E. ve Doğan, S. (2005). "Rekabet Gücü Ölçümü ve Önemi: Türk Tarım Sektörü İçin Bir Analiz" [Bildiri]. *VII. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, Mayıs 2005* (ss. 1-20). İstanbul: İstanbul Üniversitesi
- Kim, D. ve Marion, B.W. (1997). "Domestic Market Structure and Performance in Global Markets: Theory and Empirical Evidence from U.S. Food Manufacturing Industries" [Küresel Piyasalarda İç Pazar Yapısı ve Performansı: ABD İmalat

- Sektörü Üzerine Teori ve Ampirik Uygulama]. *Review of Industrial Organization*, 12, 335-354.
- Koh, H. C. (1996). "Testing Hypotheses of Entrepreneurial Characteristics" [Girişimci Özelliklerin Hipotezlerinin Test Edilmesi]. *Journal of Managerial Psychology*, 11(3), 12-25.
- Korkmaz, M., Baykara, S. ve Güleş, G. (2012). "İşletmelerde Sürdürülebilir Rekabet Üstünlüğü İçin Pazarlama ve Satış Stratejilerinin Geliştirilmesi". *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E- Dergisi*, 28, 1-16.
- Kotan, Z. ve Sayan, S. (2003). "Türk İhraç Ürünlerinin AB Pazarında Güney Doğu Asya Ülkelerine Karşı Rekabet Gücünün Analizi: 1990-99". *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 14(44-46), 1-19.
- Kroll, K.M. (2004). "The Lowdown on Lean Accounting" [Yalın Muhasebe Gerçeği]. *Journal of Accountancy*, 198, 69-76.
- Krugman, P.R. (1994). "A Dangerous Obsession" [Tehlikeli Bir Saplantı]. *Foreign Affairs*, 23(2), 28-44.
- Kurnaz, N. ve Kayık, M. (2008). "Küresel Isınma ve İşletmelerde Sürdürülebilir Rekabet Üstünlüğü" [Bildiri]. *VII. Anadolu İşletmecilik Kongresi, 8-10 Mayıs 2008*, (ss. 1-10), Çorum: Hitit Üniversitesi.
- Küçük, E. (2005). "Yeni Üretim Ortamında Genel Üretim Maliyetleri ve Kayseri'deki Bazı Uygulamalara İlişkin Bir Araştırma". *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25, 119-140.
- Love, D. (2004). "Keeping Facilities Cost Competitive" [Maliyet Rekabeti İmkânlarının Elde Tutulması]. *Area Development Site and Facility Planning*, 39.
- Lukka, K. ve Granlund, M. (1996). "Cost Accounting in Finland: Current Practice and Trends of Development" [Finlandiya'da Maliyet Muhasebesi: Güncel Uygulama ve Gelişim Eğilimleri]. *European Accounting Review*, 5(1), 1-28.
- Maskell, B.H. ve Maynard, R. (2008). "Keeping it Lean" [Muhasebeyi Yalın Tutmak]. *Inyheblack*, 78(7), 59-61.

- Masoumi, S., Bagheri, S.M.B. ve Arabi, A.M. (2013). "Role of Maintenance and Repairs to Reduce Production Costs in the Industries of Mazandaran From Managerial View" [Mazenderan'daki İşletmelerin Üretim Maliyetlerini Azaltmak için Bakım ve Onarımların Rolü Hakkında Yönetimsel Bir Bakış Açısı]. *World of Sciences Journal*, 1(2), 99-113.
- McAdam, R., Stevenson, P. ve Armstrong, G. (2000). "Innovative Change Management in SMEs: Beyond Continuous Improvement" [KOBİ'lerde Yenilikçi Değişim Yönetimi: Sürekli İyileştirmeye Doğru]. *Logistic Informantion Management*, 13(3), 138- 149.
- Milen, A. (2001). "What Do We Know About Capacity Building?" [Kapasite Geliştirme Hakkında Ne biliyoruz?]. *Department of Health Service Provision World Health Organization*.
- Mrak, M. (2000). "Globalization: Trends, Challenges and Opportunities for Countries in Transition" [Küreselleşme: Geçiş Ülkeleri İçin Eğilimler, Sorunlar ve Fırsatlar]. *Industrial Development Organization*, 1-42.
- Mu, Q. ve Zang, S. (2010). "Factor Analysis of International Competitiveness of the Iron and Steel Industry in China" [Bildiri]. *The Sixteenth Annual International Sustainable Development Research Conference, 30 Mayıs-1 Haziran 2010*, (ss. 1-15), Hong Kong.
- Murphy, J.C. ve Braund, S.L. (1990). "Management Accounting and New Manufacturing Technology" [Yönetim Muhasebesi ve Yeni Üretim Teknolojisi]. *Management Accounting (UK)*, 36(1), 38-40.
- Nissanke, M. ve Stein, H. (2003). "Financial Globalization and Economic Development: Toward an Institutional Foundation"[Geleneksel Bir Kuruma Karşı Finansal Küreselleşme ve Ekonomik Kalkınma]. *Eastern Economic Journal*, 29(2), 287-308.
- Novin, A.M. (1992). "Applying Overhead: How to Find The Right Bases and Rates" [Genel Üretim Maliyetleri Uygulaması: Doğru Temel ve Oranların Bulunma Şekli]. *Management Accounting*, 73(9), 40-43.

- Orhan, M.S. ve Bozdemir, E. (2009). “Üretim İşletmelerinde Atıl Kapasite Maliyetleri, Muhasebeleştirilmesi ve Örnek Bir Uygulama”. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 43, 54-64.
- Otlu, F. ve Demir, Ö. (2005). “Stratejik Karar Verme Açısından Maliyet Sistemleri”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (1), 150-170.
- Önder, E. (2009). “Maliyetlerin Türleri ve Sınıflandırılması”. *İTÜ Tekstil Müh. Bölümü/TEK485 Maliyet Muhasebesi*, 1-36.
- Özçelik, F. (2013). “Yalın Üretim Ortamlarında Geleneksel Maliyet Muhasebesi İle Yaşanan Sorunlar: Bir Araştırma”. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 259-276.
- Özgener, Ş. (2005). “Çalışma Hayatında Esnekliğin İşletme Verimliliği Üzerine Etkileri: Karşılaştırmalı Bir Çalışma”. *Amme İdaresi Dergisi*, 38 (3), 51-79.
- Özkan, A. (2006). “Sanayi İşletmelerinde Uygulanan Maliyet Muhasebesi Politikalarının Araştırılması: Kayseri Örneği”. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi*, 7(25), 107-118.
- Parker, H. (2000). “Interfirm Collaboration and The New Product Development Process” [Firmalar arası İşbirliği ve Yeni Ürün Geliştirme Süreci]. *Industrial Management & Data Systems*, 100(6), 255-260.
- Patterson, M.G., West, M.A. ve Wall, T.D. (2004). “Integrated Manufacturing, Empowerment, and Company Performance” [Entegre Üretim, Güçlendirme ve Şirket Performansı]. *Journal of Organizational Behavior*, 25(5), 641– 665.
- Rezaie, K. ve Ostadi, B. (2007). “A Mathematical Model for Optimal and Phased Implementation of Flexible Manufacturing Systems” [Esnek Üretim Sistemlerinin Aşamalı ve En Uygun Bir Şekilde Uygulanabilmesi İçin Matematiksel Bir Model]. *Applied Mathematics and Computation*, 184, 729-736.
- Rodriguez, F.J.G., Gutierrez, C.C. ve Flores, C.B. (2012). “Implementation of Reverse Logistics as a Sustainable Tool for Raw Material Purchasing in Developing Countries: The Case of Venezuela” [Gelişmekte Olan Ülkelerde Hammadde

- Alımı İçin Sürdürülebilir Bir Araç Olarak Tersine Lojistiğin Uygulanması]. *International Journal of Production Management*, 141(2), 582-592.
- Rubalcaba, L. ve Gago, D. (2001). "Relationship Between Services and Competitiveness: The Case of Spanish Trade" [Hizmet ve Rekabet İlişkisi Üzerinde İspanya Ticaret Örneği]. *The Case of Spanish Trade The Service Industries Journal*, 21(1), 35-62.
- Rust, R.T., Zahorik, A.J. ve Keiningham T.L. (1995). "Return on Quality (ROQ): Making Service Quality Financially Accountable" [Kalite Getirisi: Servis Kalitesinin Finansal Olarak Hesaplanabilir Olması]. *Journal of Marketing*, 59 (2), 58-70.
- Rust, R.T., Moorman, C. ve Dickson, P.R. (2002). "Getting Return on Quality: Revenue Expansion, Cost Reduction, or Both?" [Kalite Getirisi: Gelir Artırma, Maliyet Azaltma ya da Her İkisi?]. *Journal of Marketing*, 66(4), 7-24.
- Samur, M. (2012). "Üretim İşletmelerinde Maliyet Muhasebesi Sistemlerinin Kullanılmasının Finansal Raporlar Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi ve Bir Uygulama". *Tekirdağ SMMM Odası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 1-11.
- Sandretto, M.J. (1985). "Definition and Measurement of Direct Material Cost". [Direkt İlk Madde ve Malzeme Maliyetlerinin Tanımlanması ve Ölçülmesi]. *Practice of Management Accounting, Institute of Management Accountants*.
- Schneider, G.E. (2003). "Globalization and the Poorest of the Poor: Global Integration and the Development Process in Sub-Saharan Africa" [Küreselleşme ve Yoksulların Yoksulu: Küresel Entegrasyon ve Sahra-Altı Afrika'da Gelişim Süreci]. *Journal of Economic Issues*, 37(2), 389-396.
- Siegel, D.S. ve Vitaliandonal, F.O. (2005). "An Empirical Analysis of the Strategic Use of Corporate Social Responsibility" [Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Stratejik Kullanımının Ampirik Bir Analizi]. *Journal of Economics & Management Strategy*, 16(3), 773-792.
- Spiller, S.A. (2011). "Opportunity Cost Consideration" [Fırsat Maliyeti Değerlendirmesi]. *Journal of Consumer Research*, 38, 595-610.

- Stiglitz, J. (2003). "Globalization and the Economic Role of the State in the New Millennium" [Küreselleşme ve Yeni Milenyumda Devletin Ekonomik Rolü]. *Industrial and Corporate Change*, 12(1), 3-26.
- Şahin, L. (2010). "İnsan Kaynakları Yönetimi'nde Ücretlendirme Fonksiyonunun Analizi". *Kamu-İş*, 11(2), 129-164.
- Şakrak, M. (2002a). "Değer Katmayan Faaliyetler ve Maliyet Yönetimindeki Önemi". *Mali Çözüm Dergisi*, 61, 1-8.
- Şakrak, M. (2002b). "Direkt İşçilik Maliyetlerinin Hesaplanması ve Değerlendirilmesinde Temel Esaslar". *Mali Çözüm Dergisi*, 60, 1-7.
- Tanyeri, M. ve Fırat, A. (2005). "Rekabet Değişkeni Olarak Dış Kaynak Kullanımı". *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 7(3), 268-279.
- Tekin, M. ve Zerenler, M. (2005), "Konya Otomotiv Yan Sanayiinin Rekabet Gücü Hakkında Bir Araştırma" [Bildiri]. *V. Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu*, 25-27 Kasım 2005, (ss. 75-81), İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Teng, B.S. (2007). "Corporate Entrepreneurship Activities through Strategic Alliances: A Resource-Based Approach toward Competitive Advantage" [Stratejik İttifaklar yoluyla Kurumsal Girişimci Etkinlikleri: Rekabet Avantajına Doğru Kaynak Tabanlı Yaklaşım]. *Journal of Management Studies*, 44(1), 119-142.
- Torun, H. ve Çiçekçi, C. (2007). "Innovation: Is The Engine For The Economic Growth?". *Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 1-54.
- Tracey, M., Vonderembse, M.A. ve Lim, J.S. (1999). "Manufacturing Technology and Strategy Formulation: Keys to Enhancing Competitiveness and Improving Performance" [İmalat Teknolojisi ve Strateji Formülasyonu: Rekabet Gücünü Artırma ve Performans İyileştirme Yolları]. *Journal of Operations Management*, 17(4), 411-428.
- Turner, P. ve Dack, V.J. (1993). "Measuring International Price and Cost Competitiveness" [Uluslararası Fiyat ve Maliyet Rekabetinin Ölçülmesi]. *BIS Economic Papers*, 39, 1-159.

- Tüfekçi, N. Ve Tüfekçi, Ö.K. (2006). “Bankacılık Sektöründe Farklı Olma Üstünlüğünün ve Müşteri Sadakatinin Yarattığı Değer: Isparta İl’inde Bir Uygulama”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 170-183.
- Türker, M., Balyemez, F. ve Biçer, A.A. (2005). “Üretim Sürecinde Tedarik Zincirinin Önemi ve Maliyet Yönetimi” [Bildiri]. *V. Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu, 25-27 Kasım 2005*, (ss.459-465), İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Uyar, S. (2008). “Denizli’de Faaliyet Gösteren Üretim İşletmeleri’nde Maliyet Muhasebesi Uygulamaları”. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 38, 132-146.
- Ülker, Y. ve İskender, H. (2005). “Doğru Maliyet Hesaplamada Güvenilir Bir Sistem: Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve John Deere Örneği”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(13), 189-217.
- Valipour, H., Birjandi, H. ve Honarbakhsh, S. (2012). “The Effects of Cost Leadership Strategy and Product Differentiation Strategy on Performance of Firms” [Maliyet Liderliği ve Farklılaştırma Stratejilerinin Firmaların Performansı Üzerindeki Etkileri]. *Journal of Asian Business Strategy*, 2(1), 14-23.
- Varila, M., Espanen, N. ve Heinonen, E. (2005). “Effects of Automation on Cost Accounting: A Case Study in Warehouse Logistics” [Otomasyonun Maliyet Muhasebesi Üzerine Etkileri: Lojistik Depo Üzerine Bir Araştırma]. *Manufacturing Accounting Research Conference, Tampere*, Finland, 3-12.
- Vickers, J. (1995). “Concepts of Competition” [Rekabet Kavramı]. *Oxford Economic Papers*, 47(1), 1-23.
- Wang, R.Z. (2002). “Determinants of International Competitiveness-An Empirical Study of The Progress, Difficulties, Models”. [Uluslararası Rekabet Belirleyicileri- İlerleme, Zorluk ve Modeller Üzerine Ampirik Bir Çalışma], *Statistical Research*, 4, 20-24.
- Waheduzzaman, A.N.M., Ryans J.K. (1996). “Definition, Perspective and Understanding of Internal Competitiveness: A Quest for a Common

- Ground” [İçsel Rekabet Tanımı, Perspektifi ve Anlayışı: Ortak Zemin Arayışı]. *Competitiveness Review*, 6(2), 7-26.
- Webster, D. and Muller, L. (2000). “Urban Competitiveness Assessment in Developing Country Urban Regions: The Road Forward” [Gelişmekte olan Ülkelerin Kentsel Bölgelerindeki Kentsel Rekabet Gücünün Değerlendirilmesi ve İlerideki Gelişmeler]. *The World Bank, Washington D.C.*
- Yalçın, S. (2006). “Rekabet Avantajı Sağlamada Stratejik Maliyet Yönetiminin Muhasebe Uygulamalarıyla İlişkileri”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 15-34.
- Yapraklı, S. (2011). “Uluslararası Rekabet Gücünü Etkileyen Makroekonomik Faktörler: Türk İmalat Sanayi Üzerine Bir Uygulama”. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(22), 373-401.
- Yentürk, N. (1991). “Teknoloji Yoğun Mallar Açısından Türk Sanayiinin Rekabet Gücü, Gelişme Stratejileri ve Politika Önerileri”. *TBMMOB Sanayi Kongresi*, 247-260.
- Yılmaz, R. ve Baral, G. (2009). “İşletme Karlılığını Artırmada Stratejik Maliyet Yönetim Aracı Olarak Hedef Maliyetleme” [Bildiri]. *1.Uluslararası 5.Ulusal Meslek Yüksekokulları Sempozyumu, 27-29 Mayıs 2009*, (ss.1-10), Konya: Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulu.
- Yılmaz, V. ve Çelik, H.E. (2005). “Bankacılık Sektöründe Müşteri Memnuniyeti ve Bankaya Bağlılık Arasındaki İlişkinin Yapısal Eşitlik Modeliyle Araştırılması” [Bildiri]. *VII. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, 26-27 Mayıs 2005*, (ss. 1-10), İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Yoshitomi, M. (1996). “On The Changing International Competitiveness of Japanese Manufacturing Since 1985” [1985 Yılından Beri Japon İmalatı Sektörünün Uluslararası Rekabetinde Meydana Gelen Değişimler]. *Oxford Review of Economic Policy*, 12(3), 61-73.
- Yu, X. (2010). “Study on Export-oriented Enterprises’ Improvement of Competitive Capacity Based on Cost Advantage” [İhracat Odaklı İşletmelerin Maliyet

Avantajı Temelli Rekabetçi Kapasitenin İyileştirilmeleri Üzerine Bir Çalışma]. *Journal of Management and Strategy*, 1(1), 118-122.

Zawalinska, K. (2005). "Changes in Competitiveness of Farm Sector in Candidate Countries Prior to the EU Accession: The Case of Poland" [Bildiri]. 2005 *International Congress, 23-27 August 2005*, Denmark: European Association of Agricultural Economists.

Zahra, S.A. ve Covin J.G. (1995). "Contextual Influences on The Corporate Entrepreneurship- Performance Relationship: A longitudinal Analysis" [Kurumsal Girişimcilik ve Performans İlişkisi Üzerine Kavramsal Etkiler: Dikey Bir Analiz]. *Journal of Business Venturing*, 10, 43-58.

Zerenler, M. (2005). "Performans Ölçüm Sistemleri Tasarımı ve Üretim Sistemlerinin Performansının Ölçümüne Yönelik Bir Araştırma". *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 1-36.

Zerenler, M. ve İraz, R. (2006). "Kriz Dönemlerinde Ürün ve Süreç Esnekliğinin İşletme Performansına Etkileri: Küçük ve Orta Ölçekli Tekstil İşletmelerinde Bir Araştırma". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 247-267.

Zineldin, M.A. (1998). "Towards An Ecological Collaborative Relationship Management" [Ekolojik İşbirlikçi İlişkileri Yönetimine Doğru]. *European Journal of Marketing*, 32(11/12), 1138-1164.

TEZLER

Alkan, H. (2003). *Maliyet Yönetim Aracı Olarak Hedef Maliyetleme ve Devlet Orman Fidanlık İşletmelerinde Bir Uygulama*. (Doktora Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alsyouf, I. (2004). *Cost Effective Maintenance for Competitive Advantages*. (Doktora Tezi). Sweden: Växjö University, School of Industrial Engineering.

Altay, B. (2006). *Avrupa Birliği'nde Rekabet Politikaları, Türkiye ve Avrupa Birliği'nin İhracatta Rekabet Gücünün Ölçülmesi*. (Doktora Tezi). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ayabakan, F. (2005). *Araştırma Geliştirme Maliyetlerinin Raporlanması*. (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bakımlı, E. (2011). *Türkiye İmalat Sanayi ve Alt Sektörlerinin Uluslararası Rekabet Gücü: Mevcut Durum ve Potansiyel Analizi*. (Doktora Tezi). Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cengiz, E. (2007). *Kar Amacı Gütmeyen Kurumlar Olarak Müzelerde Pazarlama Faaliyetleri: Pazarlama Karması Unsurlarının Müzelerde Müşteri Sadakatine Etkisine İlişkin Yapısal Bir Model*. (Doktora Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dinç, E. (2001). *Sanayi İşletmelerinde Genel Üretim Maliyetlerinin Denetimi ve Bir Uygulama*, (Doktora Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Du Toit, J.P. (2009). *Factors Influencing the Long-Term Competitiveness of Selected Commercial Milk Producers in East Griqualand, South Africa*. (Yüksek Lisans Tezi). Pietermaritzburg: University of KwaZulu-Natal Agribusiness Faculty of Science and Agriculture.
- Gürpınar, K. (2007). *Türk Mobilya Sektörünün Rekabet Gücü Üzerine Bir Araştırma*. (Doktora Tezi). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kelety, E.A. (2006). *Towards a Conceptual Framework for Strategic Cost Management -The Concept, Objectives, and Instruments*. (Doktora Tezi). Chemnitz: Chemnitz University of Technology.
- Koçsoy, M. (2008). *Hedef Maliyetleme ve Türk İmalat İşletmelerinde Uygulanması*, (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuru, Ö. (2008). *Çimento Sektöründe Üretim Maliyetleri ve Kars Çimento Fabrikasında Bir Uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi). Kars: Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Savcı, M. (2012). *Çay İşletmelerinde Üretim Maliyetlerinin Değer Zinciri Analizi*. (Doktora Tezi). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Timurçin, D. (2010). *Türkiye’de KOBİ’lerin Rekabet Gücü ve Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Kümelenmenin Etkisi*. (Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ulutepe, Ç. (2010). *Üretim İşletmelerinde Nanoteknoloji Kullanımı ve Üretim Maliyetleri Üzerine Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

PROJE VE SEMİNERLER

Alkan, H. (2003). “Maliyet Yönetimi”. *SDÜ Orman Fakültesi Fakülte Seminerleri*, 14.05.2003, Fakülte Seminer Salonu, Isparta.

Barca, M., Döven, M.S. ve Taşkın, K. (2006), “Uluslararası Pazarlarda Türk Gıda Sektörünün Rekabet Gücü ve İhracatta Aranılan Kriterler/ Karşılaşılan Engeller”. *İ.T.O. Projesi*.

MEGEP (2008). “Ulaştırma Hizmetleri Stok Takibi”. *Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi*, Ankara.

Öksüz, A. (2008). *Tekstil Sektöründe Ürün Maliyetinin Hesaplanması ve Maliyet Kontrolü*. (Yüksek Lisans Projesi). Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

RAPOR

IFAC (2009). *Evaluating and Improving Costing in Organizations*. Professional Accountants in Business Committee.

Kotan, Z. (2002). *Uluslararası Rekabet Gücü Göstergeleri Türkiye Örneği*. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü.

OECD (2007). *Innovation and Growth Rationale For An Innovation Strategy*.

Porter, M E., Delgado, M., Ketels, C. ve Stern, S. (2008). *Moving to a New Global Competitiveness Index*. The Global Competitiveness Report 2008-2009, World Economic Forum, 43-63.

Rize Ticaret Borsası. (2014). *Türk Çay Sektörü Güncel Durum Raporu*. Ocak.

WEF. (2012). *The Global Competitiveness Report 2012-2013*, World Economic Forum.

İNTERNET KAYNAKLARI

Anderson, J.G. (2004). “The Basic of Structural Equation Model”. Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2014, <http://web.isc.purdue.edu/janders1/Soc681/Soc%20681%20Basic%20of%20Structural%20Equation%20Modeling%20202002.ppt>.

Deloitte (t.y). “Radical Cost Reduction The Four Levers to Prepare Hospitals and Health Systems for Achieving Effective Results in a Health-Reformed Environment”. Erişim Tarihi: 03 Haziran 2013, www.deloitte.com.

Demerouti, E. (2004). “Structural Equation Modeling”. Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2014, http://www.dmst.Aueb.gr/gr2/diafora2/Prosopiko2/visitors_ppts/Demerouti1.ppt

Ekodialog (t.y.). Erişim Tarihi: 11 Aralık 2013, <http://www.ekodialog.com/Makaleler/ulusal-uluslararası-rekabet-gucu.html>.

Elmacı, O. ve Kurnaz, N. (2004). “Sürdürülebilir Rekabet Gücüne Yönelik Vizyon Arayışlarında Faaliyet Tabanlı Maliyet (FTM) Yaklaşımı”. Erişim Tarihi: 11 Aralık 2014, <http://www.muhasabetr.com/makaleler/014/>.

FleshandBones (2004). “Path Analysis and Structural Equation Modeling”. Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2014, <http://64.233.183.104/search?q=cache:PAtoEgWmQVMJ:www.fleshandbones.com/readingroom/pdf946.pdf+Path+Analysis+Structural&hl=tr>.

Garson, D. (t.y.). “Structural Equation Modeling”. Erişim Tarihi: 15 Mart 2005, <http://www2.chass.ncsu.edu/garson/pa765/structur.htm>.

IFAC. (t.y.). Erişim Tarihi: 23 Mart 2014, http://www.fasab.gov/pdffiles/ifac_eval_and_improv_costing.pdf.

Information Technology Services (2004). “Structural Equation Modeling Using AMOS: An Introduction”. Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2014, <http://www.utexas.edu/its/rc/tutorials/stat/amos/>.

- Matsa, D.A. (2009). "Competition and Product Quality in the Supermarket Industry".
Erişim Tarihi: 02 Aralık 2013, <http://are.berkeley.edu/documents/seminar/matsa-competition-090706.pdf>.
- Mels (2005). "Getting Started With The Student Edition of Lisrel 8.53 For Windows".
Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2014, <http://www.psikolojiktestler.hacettepe.edu.tr/l.doc>.
- Muhasebe TR (t.y.). Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2014, www.muhasabetr.com.
- Muhasebe Türk (t.y.). Erişim Tarihi: 30 Aralık 2013, <http://muhasabeturk.org>
- Özdemir T. (2010). "Güvenilirlik Analizi". Erişim Tarihi: 15 Nisan 2012,
www.akademikdestek.net/kutuphane/analiz/.../guvenirlik_analizi.doc.
- Rekabet İçin Nitelikli İşgücü (t.y.). Erişim Tarihi: 10 Ocak 2014,
<http://www.quickmba.com/strategy/generic.shtml>
- Ringdon, E.E. (2004). "The Form of Structural Equation Models". Erişim Tarihi: 13
Ağustos 2014, <http://www2.gsu.edu/~mkteer/sem2.html>.
- Suhr, D. (2006). "The Basic of Structural Equation Modeling". Erişim Tarihi:13
Ağustos2014, <http://www.lexjansen.com/wuss/2006/tutorials/tut-suhr.pdf>.
- TOBB (2012). "TOBB Sanayi Kapasite Raporu İstatistikleri". Erişim Tarihi: 28
Temmuz 2014, http://sanayi.tobb.org.tr/resmi_istatistik.php.
- TUİK (2013). "Türkiye İstatistik Kurumu Veri Tabanları". Erişim Tarihi: 28 Temmuz
2014, www.tuik.gov.tr
- Türk Dil Kurumu (t.y.). Erişim Tarihi: 04 Ekim 2013,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.524ea2007c0762.72624699.
- Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası (t.y.). Erişim Tarihi: 07 Ocak 2014,
www.mess.org.tr

EKLER

EK 1. ANKET FORMU

Değerli katılımcı; Bu çalışmanın sonuçları Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından yaptırılan İŞLETMELERİN ÜRETİM MALİYETLERİNİN REKABET GÜCÜ ÜZERİNDEKİ ETİSİ konulu doktora tezinin uygulama bölümünde kullanılacaktır. **Bu tez çalışmamızda sadece anket verileri üzerinde yoğunlaşılacak olup, firma adının belirtilmeyeceğinden emin olabilirsiniz.** Sorulara vereceğiniz yanıtların gerçeği yansıtması araştırmanın sonuçlarına ve bilime önemli katkılar sağlayacaktır. Çalışmamıza vermiş olduğunuz destekten dolayı teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Turan ÖNDEŞ

Öğr. Gör. Büşra TOSUNOĞLU

BU ÇALIŞMANIN SONUÇLARINI GÖRMEK İSTEYEN FİRMALARA DA E-POSTA YOLUYLA ULAŞILACAKTIR
e-mail:

FİRMANIZIN SEKTÖREL DURUMU

3. İşletmenizin Kuruluş Yılı: 0-5 yıl () 6-10 yıl () 10 ve üstü ()
4. İşletmenizin faaliyet gösterdiği sektör ya da sektörler

Ağaç- Orman	Kimya
Ambalaj	Maden
Cam- Seramik	Makine
Çimento	Metal
Demir-Çelik	Otomotiv
Elektrik- Elektronik	Gıda-İçecek
Enerji- Petrol	Plastik
Dayanıklı Tüketim Malzemeleri	Tekstil- Konfeksiyon
İlaç	Kağıt
İnşaat Malzemeleri	Diğer: (Belirtiniz)

5. İşletmenizde çalışan sayısı:

() 10-49 () 50-249 () 250 ve üzeri ()

6. İşletmenizin ortaklık yapısı:

Yerli (%100) ()
 Yerli Yabancı Ortaklı (Yerli payı % 50 ve üzeri) ()
 Yerli Yabancı Ortaklı (Yerli payı % 50'den az) ()
 Yabancı (%100) ()

Direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetlerinin toplam maliyet içerisindeki payı

%	5 ve altı	6 – 15	16 – 25	26 – 35	36-45	46 – 55	56 – 65	66 – 75	76 ve üzeri
DİMM Maliyeti									
DİM									
GÜM									

Üretim Maliyeti

(1= Kesinlikle katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Kararsızım, 4= Katılıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum)	1	2	3	4	5
Üretim maliyetleri kabul edilebilir bir düzeydedir					
Üretim maliyetleri performansı kötü bir şekilde etkilemektedir					
Üretim maliyetleri geçmişte önemli bir konu olarak düşünülmektedir.					
Üretim maliyetleri gelecekte daha önemli bir konu olacaktır					
Üretim maliyetleri izlenebilmekte ve kontrol edilebilmektedir.					
Yeni projelerin eksikliği, üretim maliyetlerinde artışa neden olmaktadır					
Maliyet enflasyonu, üretim maliyetlerini artırmaktadır.					
Gecikmiş ödemeler, üretim maliyetlerinin artırmaktadır					
Devlet düzenlemeleri, üretim maliyetlerinin artırmaktadır					
Artan pazarlama giderleri, üretim maliyetlerini artırmaktadır.					
Müşterilerle ilgili nedenler, üretim maliyetlerini artırmaktadır					
Firmanın gelişimi, üretim maliyetlerini artırmaktadır.					
İç hatalardan kaynaklı nedenler üretim maliyetlerini artırmaktadır (fire, bozuk ürün vs)					
İşletmemizin üretim maliyetlerini azaltmak için; kaliteden ödün vermeksizin ucuz malzeme ve parçalar tedarik edilmeye çalışılmaktadır					
İşletmemizde düşük kalitede daha ucuz malzeme ve parçalara kullanılmaktadır					
İşletmemiz ürün tasarımı üzerinde odaklanmaktadır					
İşletmemizde ürünün maliyetini artıran özellikler ve fonksiyonlar üründen çıkartılmaktadır.					
İşletmemiz üretim süreçlerini sürekli gözden geçirerek yeniden tasarlamaktadır.					
İşletmemizde maliyetlere belirli bir kar marjı eklenerek ürün fiyatlandırması yapılmaktadır.					
İşletmemizde rakiplerin fiyatına eşit veya daha düşük bir fiyat belirlenirken üretim maliyetleri de dikkate alınmaktadır					
İşletmemizde pazar araştırması ve analizi sonucu müşterilerin ödeyebileceklerini belirttikleri fiyatı veya hedef pazar payını elde etmeyi sağlayacak fiyat esas alınmaktadır.					
İşletmemizde ürün fiyatlaması yapılırken; değişken maliyet ve belirli bir karlılık oranı dikkate alınmaktadır.					
İşletmemizde ürün fiyatlaması yapılırken; pazar fiyatlarına ilave olarak üretim maliyetleri de esas alınmaktadır					

Rekabet Gücü

(1= Kesinlikle katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5= Kesinlikle katılıyorum)	1	2	3	4	5
İşletmemiz rakiplere karşı piyasaya yeni ürünler sürerek rekabet etmektedir.					
İşletmemiz müşterilerine kaliteli hizmet sağlamaktadır.					
İşletmemiz ürünlerin hızlı bir şekilde müşterilere ulaşmasını sağlamaktadır.					
İşletmemiz rakiplerden daha fazla ve daha iyi ürün özellikleri sunmaktadır.					
İşletmemiz daha düşük maliyetle üretip daha düşük fiyatlı ürünleri piyasaya sunmaktadır.					

Direkt İlk Madde ve Malzeme, Direkt İşçilik ve Genel Üretim Maliyetleri

(1= Kesinlikle katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Kararsızım, 4= Katılıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum)	1	2	3	4	5
İşletmemiz satın almak istediği hammaddeleri doğal kaynaklardan karşılamaktadır.					
İşletmemiz satın almak istediği hammaddeleri uluslararası pazarlardan karşılamaktadır.					
İşletmemiz satın almak istediği hammaddeleri ulusal pazarlardan karşılamaktadır.					
İşletmemiz satın almak istediği hammaddeleri bölgesel pazarlardan karşılamaktadır.					
İşletmemiz satın almak istediği hammaddeleri yerel pazarlardan karşılamaktadır.					
İşletmemiz için satın aldığı hammaddenin maliyeti önemlidir					
İşletmemiz için satın aldığı hammaddenin fiyatı önemlidir					
İşletmemiz için satın aldığı hammaddenin teslim süresi önemlidir					
İşletmemiz için satın aldığı hammaddenin kalitesi önemlidir					
İşletmemiz için satın aldığı hammaddenin nakliyesi önemlidir (hammaddenin düzgün bir şekilde işletmeye getirilmesi, fiziki koşullar vs.)					
İşletmemiz için işgücü maliyetleri çok önemlidir.					
İşletmemiz için işgücü maliyetleri, kalite açısından önemlidir.					
İşletmemiz için işgücü maliyetleri, yurtiçi/ yurtdışı piyasalarda rekabet açısından önemlidir.					
İşletmemiz için genel üretim maliyetleri kabul edilebilir bir seviyededir.					
İşletmemize göre genel üretim maliyetleri işletme performansını olumsuz bir şekilde etkilemektedir					
İşletmemize göre genel üretim maliyetleri geçmişte önemli bir konu olarak kabul edilmemekteydi.					
İşletmemize göre genel üretim maliyetleri gelecekte daha büyük bir öneme sahip olacaktır.					
İşletmemize göre genel üretim maliyetleri kontrol edilebilir ve izlenebilir.					
İşletmemize göre yeni projelerin eksikliği, genel üretim maliyetlerini artırmaktadır.					
İşletmemize göre maliyet enflasyonu, genel üretim maliyetlerini artırmaktadır.					
İşletmemize göre gecikmiş ödemeler, genel üretim maliyetlerini artırmaktadır.					
İşletmemize göre işletmenin gelişimi, genel üretim maliyetlerini artırmaktadır					
İşletmemize göre müşterilerden kaynaklı nedenler, genel üretim maliyetlerini artırmaktadır.					
İşletmemize göre rakiplerin sayısı, genel üretim maliyetlerini artırmaktadır.					

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	BÜŞRA TOSUNOĞLU
Doğum Yeri ve Tarihi	ŞANLIURFA/AKÇAKALE 07/10/1986
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	GAZİ ÜNİVERSİTESİ/ÇORUM İ.İ.B.F. (İşletme Bölümü)
Y. Lisans Öğrenimi	GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ (Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı)
Bildiği Yabancı Diller	İNGİLİZCE
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
İletişim	
E-Posta Adresi	busra.tosunoglu@gumushane.edu.tr
Tarih	19/09/2014